İNSANCIL

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ YIL 6 SAYI 72 EKİM 1996 150.000 .TL.(KDV DAHİL) ISSN 1300-4158

- Günümüzde Felsefe
- Kimlik, Ama Nereye Kadar?
- Kimlik Üstüne Notlar
- 400. Doğum Yıldönümünde Descartes'i Düşünürken
- Dünyanın Balkon'undaki Don Kişot(lar)
- Özeleştirinin Eleştirisi

İÇİNDEKİLER

BETÜL ÇOTUKSÖKEN Günümüzde Felsefe — 1

3 — Kimlik Ama Nereye Kadar? **ÖMER NACİ SOYKAN**

SABRİ KUŞKONMAZ Şiirler — 6

7 — Kimlik Üstüne Notlar **M.SABİT ÇALIŞKAN**

AFŞAR TİMUÇİN 400. Doğum Yıldönümünde Descartes'i Düşünürken — 9

15 — "Dünyahın Balkonu"ndaki Don Kişot(lar) **TEMEL DEMİRER**

OSMAN BOZKURT Özeleştirinin Eleştirisi — 20

23 — Ele Verme Beni (Şiir) **M.İRFAN BENLİ**

METİN İLKİN Tarih Sırasıyla Türkiye'de Sosyalizmin Kuramsal Biçimleri — 24

28 — Aşk... Namus... Faşizm **BERRİN TAŞ**

BALABAN Benden Resim Aşıranlara Zıkkım Ola — 32

33 — Yeni Düşleri Yeniden Kurmak (Şiir) **AYHAN ERGÜN**

SEDAT YILMAZ Jdanov'u Anlamak — 34

38 — Yağmur Yürekli Mektuplardan **AYDIN ÖZTÜRK**

CENGİZ BEKTAŞ Kadınca (Şiir) — 39

40 — Palmiyealtı Sohbetleri **BÜLENT HABORA**

KEMAL KAYA Serçe Kanadı Gidişler (Şiir) — 41

42 — Yıldız Plastik İşçileri (Söyleşi) **GÜREL SÜRÜCÜ**

SİNAN KUTLU Anonimleşen Beğeniler ve Yılmaz Odabaşı'nın Şiiri — 44

47 — Müştak Erenus (Söyleşi) **YILMAZ ELMAS**

OZAN YILMAZ Duyguların Evrimi ve Müzik (1) — 49

53 — Çığlıkların Aşktır Aney (Şiir) **İBRAHİM AYDOĞAN**

ZÜHTÜ BAYAR Geysa Android Şirketi (Öykü) — 54

59 — Yıldız Güncesi **CENGİZ GÜNDOĞDU**

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A4 kağıdın tek yüzüne çift aralıkla yazılması reca olunur

Sahibi ve Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Bilgiişlem Sorumlusu
CELAL ERGÜN

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Ofset Hazırlık
AJANS D
Tel: (0212) 528 64 64

ISSN 1300-4158

Görsel Yönetmen
BUKET ÇETİN
Kapak Tasarımı
İBRAHİM KARAKAŞ
Baskı
Ilıcak Matbaası Tel: (0212) 880 40 75
Dağıtım
Bir-Yay

Adres : Mollafenari Sok. Nadir Han. No 40-42 Kat 5 Cağaloğlu / İSTANBUL Tel: 511 79 94 - 513 93 99
Antakya Temsilciliği Müslüm Kabadayı. Silahlı Kuvvetler Cad. No 3 Antakya. Tel: (0326) 214 53 31 - 215 53 02
Adana Temsilciliği Hasan Hüseyin Gündüzalp, Muhittin Çoban. Reşatbey Mh. Adliye Arkası. 3. Sk. No 20/A Adana
Çanakkale Temsilciliği Songül Baştürk. Cevdet Paşa Mh. Kayserili Ahmet Paşa Cd. 22/17 Çanakkale
Konya Temsilciliği Kazım Oğuz. Sahaf Oğuz Rampalı Çarşı No 37 Tel (0332) 353 01 61

Abone olmak için PTT'den 666 043 no'lu posta çeki veya T.İş Bankası 9.Kısım Ataköy İstanbul 11 73 -38678 Berrin TAŞ adına 1.500.000 TL. yatırmanız yeterlidir. Avrupa 125 Mark T.İş Bankası 9.Kısım Ataköy İstanbul Döviz Hesabı 301 00. 179 305

Günümüzde Felsefe

Betül ÇOTUKSÖKEN

Felsefenin gerekliliği ile ilgili olarak *Felsefe İçin Çağrı* (1) yazısında dile getirildiği gibi, felsefe tüm insani değerlerin anlaşılmasında, kavranmasında en önemli araç durumundadır. İşte bu aracın iyi anlaşılabilmesi için *Felsefi Söylem Nedir* (2) ve *Felsefeyi Anlamak, Felsefe ile Anlamak* (3) başlıklı çalışmalarda felsefenin yapıca neliği üzerinde durulmuştur. Çünkü felsefenin diğer etkinliklerden ne yönlerden ayrıldığını; onun ne olup ne olmadığını belirlemek büyük önem taşımaktadır.

Adı geçen bu çalışmalarda da apaçık görüldüğü gibi felsefe her şeyi incelemektedir; ancak bu incelemeyi/incelemeleri felsefe, kuşkusuz, kendine göre, kendi yöntemine daha doğrusu yöntemlerine göre yapmaktadır. Bununla birlikte, bütün bu yöntemlerin ortak niteliklerini belirlemek de olanaklı gibi görünmektedir. Felsefe bu çerçevede dışdünyada varolan yapıları düşünme -kavramlar alanı- açısından ve dil açısından, onlarla olan ilişkileri açısından değerlendirmektedir. Böylece felsefe, ilişkiler bağlamında ortaya çıkmaktadır. Bu bakış açılarıyla serimlenen felsefe çabası, tüm felsefi söylemler için bir çeşit form (*eidos-forma*) niteliğindedir. Tüm felsefi söylemlerin özgül ayrımı bu yolla ortaya konmaktadır. İşte yukarıda çok kısa bir biçimde nitelenen temel yapıya farklı ilineklerin eklenmesiyle elde edilen yapı, tekil felsefi söylemi oluşturmaktadır. Her filozof, dışdünya-düşünme-dil ilişkilerini ele almakta ve bu ilişkileri yönelimleri doğrultusunda farklı biçimlerde kurmaktadır.

Bu açıdan felsefeye bakıldığında, tüm felsefi görüşlerin iki öbekte toplanabileceği ileri sürülebilir. Felsefi söylemlerin bir bölümü, varolanı kavramada, onun değişmez öznitelikleri, özgül ayrımları üzerinde dururken; bir bölümü de kavramsal yönün bağımsızlığına, dilsel yapıya önem vermektedir. Böylece felsefede özcü, rasyonalist görüşler ya da değişmeye, evrime açık düşünsel yöne ağırlık veren görüşler öne çıkmaktır. Bu ikinci öbekte yer alan görüşleri de evrimci, nominalist ya da adcı görüşler olarak değerlendirmek olanaklıdır.

Tözsellik-ilineksellik ikilemi, felsefede öteden beri varlığını sürdürmektedir. Yine yukarıda dile getirilen özcü görüşler, aynı zamanda varolanda tözsel bir yanın bulunduğunu öne süren görüşlerle koşutluk içindedirler. İlineksellikleri öne çıkaran görüşler de evrimci-adcı görüşler öbeğinde toplanabilirler. Buradan da bir adım daha öteye gidip, bu ikinci görüşün, işlevsel yönleri içeren görüşlerin birçok şeyi kavramada daha ustalıklı olduğunu dile getirebiliriz.

Evrimci-adcı düşünüş biçiminin ardındaki özne kavrayışı, öznenin bağımsızlığını öne çıkaran bir kavrayıştır. Bir bakıma yukarıdaki açıklamalar, nesneye yönelik, onu belirlemeye ilişkin yaklaşımları içerir. Şimdi ise, özneyi özgür, salt kendi kendine dayalı bir yapı olarak kurma burada söz konusudur. Böyle bir özne dış dünyada varolanı hiç kuşkusuz yaratmaz, fakat onu bir bilgi nesnesi olarak kurar. Özne söz konusu olduğunda ancak herhangi bir şey nesne ya da konu haline gelebilir. Öyleyse, nesnenin kendine ne ise o olarak bilinebilmesi son derece zordur; belki de olanaksızdır. Nesne, öznenin içinde bulunduğu koşullar bağlamında ancak bilinebilir. İşte tam da bu noktada öznenin tarihselliği büyük önem taşımaktadır. Öyleyse, öznenin de değişmez bir tözü olduğundan söz edilemez. Herhangi bir bilgi teorisinde bu bağlamda, öznenin; başka bir deyişle belli bir toplum içinde yer alınmasıyla birlikte bireyin, kişinin, her türlü tutumunda biçimsel olan yönler, ortak yönler ortaya konmaktadır. "Tarihsellik" adı verilebilecek olan çerçeve ise, her bir bireyin, öznenin, kişinin özgül durumunu imler. İşte bu özgüllüklerin altında yatanın ne olduğunu/olduklarını belirlemek, herhangi bir bilgi kuramının temel görevidir. Çünkü temel nitelikli özgül ayrımları belirlemek, insan dünyasında bizzat yaşanan ortak tutumların da dayanak noktasıdır. Ancak bütün bu temel özgül ayrımların dışavurumlarının aynı olduğu ileri sürülemez; bu noktadan sonra ise ilineksel yapılar, bireysellikler belirleyici olmaya başlar. Öyleyse, gerçeklik alanında her bir tek, farklı içeriksel yapı ile ortaya çıkmaktadır.

Bütün bu görüşleri ileri sürmede bize, özellikle insanbilimler iyardımcı olabilir. İnsanbilimlerinin, evrimi temele alan yaklaşımları, bu tür değerlendirmelerin en büyük dayanağı durumundadır. Tam da bu noktada, felsefe ile diğer bilgisel etkinlikler ya da kısaca, diğer insani etkinlikler arasında ne türden ilişkiler olduğunu ortaya koymak büyük önem taşımaktadır. Felsefeyi besleyen kaynaklar, başta bilim olmak üzere, özellikle sanat ve hatta bütünüyle her türlü düşünüş biçimidir. Ancak burada büyük bir problem doğmaktadır. Çünkü zaman zaman diğer bilgisel etkinlikler, felsefeyi işgal etmekte, onun bağımsızlığını ortadan kaldırmaktadır. Böyle dönemler felsefede oldukça sık bir biçimde kendini göstermektedir. Bu nedenle, filozoflar zaman zaman felsefenin bağımsızlığını kazanması için köktenci önlemler alma yoluna gitmektedirler. Felsefedeki her devrimsel dönüşümün altında böyle bir istemin olduğunu ileri sürmek olanaklıdır.

Felsefe tarihinde özellikle Ortaçağ deneyimi

bunun en ilginç örneğini oluşturuyor: felsefi söylemi kuşatan dinsel söylem. Ancak Ortaçağın felsefi söylemi, özellikle dille ilgili çabaları yönünden çok büyük önem taşımaktadır. Renaissance ile başlayan doğayı tanımaya ilişkin büyük merak sonunda doğan bilimsel düşünüş biçimi, giderek tüm bilme etkinliklerinin önüne geçmeye çalışıyor; bu, büyük ölçüde de felsefede etkisini gösteriyor. Felsefenin söyleminin de bilimin söylemi gibi olması gerektiği üzerinde duruluyor. Hatta bilimin dilinin evrensel bir dil olduğu iddiasında bulunuyor kimi filozoflar. Ancak yeni bakış açılarının gündeme gelmesiyle, daha farklı kavramların önem kazanmasıyla, bilim gibi, bilim tarzında felsefe yapmanın mümkün olmadığı anlaşılınca, yeniden yapılanmaya başlayan bir felsefe ile karşı karşıya kalınıyor.

Günümüzde felsefe, birbirinden çok farklı yöntemler, bakış açılarıyla bir çoğulluk içinde varlığını sürdürüyor: bilime dayalı olarak, sanata dayalı olarak, hatta Ortaçağdaki kimi tutumları anıştırırcasına dine dayalı olarak. Hiç kuşkusuz her bir tutumun kendine özgü dayanakları var.Her birinin kendine özgü özne ve nesne kavrayışı var. Her birinin kendine özgü dış dünya, düşünme ve dil kavrayışı var. Bu söylemlerden her biri felsefeye bu alanlardan birinden girebiliyor; bu alanlardan birine çok daha fazla önem veriyor.

Bu bağlamda bizi en çok ilgilendiren, bir bakıma her şeyin gerçekten de kendisiyle başladığı insan ve ona ilişkin kavrayıştır. İnsanın, bir bilgi öznesi olarak kendini kurması, tarihsel özne olarak kuruluşu ve bütün bu belirlemelerin temelini oluşturan kültür durumu, bu duruma ilişkin kavrayış; kısaca kültür kavramı. Bu bağlamda insana ilişkin özelliklerin tözsel olup olmadıklarının özellikle belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bütün olup bitenler evrim, değişim tasarımıyla birikte düşünülürse, insana ilişkin hiçbir özelliğin tözsel olmadığı anlaşılacaktır. Bütün bu özellikler, temelde ilinekseldir; başka bir deyişle, sürekli değişebilir, evrilebilir özelliklerdir bunlar.

Bütün bu çözümlemelerden sonra, "insan dünyasında en ortak olan şey nedir?" sorusuna nasıl yanıt verilebilir? Deney dünyası, olup bitenler, görünüşler alanı, başka bir deyişle, nesneler dünyası, gerçeklik alanı insan dünyasından başka bir şey değildir; işte bu dünyada çıplak, katı realite söz konusu değildir. İnsanlar, kendilerinin kurduğu; yeni yeni anlamlar kattıkları bir dünyada yaşamaktadırlar. İnsanların kurdukları her türlü ortaklık da yine çok anlamlılıklar çerçevesinde kendini göstermektedir. İşte tam da bu noktada belirleyici olan kavram, bütün bu durumları göstermede işlevsel olan kavram, *simge ve simgeleştirme* kavramlarıdır. Simgeleştirmenin temelinde ise ideleştirme kavramı yer almaktadır. İdeleştirme, herhangi bir nesneye ya da olup bitene, oluşumlara düzanlamının yanı sıra yeni bir anlam yükleme; değer atfetmedir. Düzanlama eklenen yeni anlam, yüklenen yeni değer, birbirinden çok farklı yapılarla, aracı ortamlarla ifade edilmektedir; başka bir deyişle, simgeleştirilmektedir. Değer yükleme kuşkusuz son derece biçimsel bir yapıdır; önemli olan, yüklenen bu değerin dayanaklarıdır. Ancak -bir bakıma- insan dünyasında bir şeyi ne ise o olarak görmek, algılamak, bilmek söz konusu olmadığına göre, bir şeye de kendine ne ise tam da o olarak bir anlam ve değer yüklemek mümkün değildir. Bütün zorluklar ve güçlükler de buradan kaynaklanmaktadır

İdeleştirme, simgeleştirme bütün insani eylemlerin taşıyıcısıdır; yönlendiricisidir Ancak, ideleştirme bilgi bağlamında, bilgi eşliğinde yapıldığı sürece sağlıklı olabilir Yukarıda da ileri sürüldüğü gibi, bilmenin, sağlıklı bilmenin önündeki engeller elden geldiğince aşılmalıdır İdeleştirmede doğrulara ulaşmayı amaçlamak da büyük önem taşımaktadır. Bütün bu bağlamlarda da insanın yaratma ediminin ne denli önemli olduğunu anlamak için çok çaba harcamaya gerek yoktur.

Yaratma edimi son derece geniş oylumlu olarak alınmalıdır. Yaratma etkinliklerini, temelde "anlam yaratma" olarak belirlemek mümkündür. Simgeleştirme, yeni anlamlar oluşturma, doğayı dönüştürme, olanakları yaşama dünyasına geçirme; işte bütün bu oluşumlar, insan dünyasının özgül ayrımlarını ortaya koyarlar; yapısal olarak da, içerik olarak da her şey bu bağlamda değişime bağlıdır; değişkendir.

Yaratma edimi söz konusu olduğunda da akla gelen etkinliklerin ortak adı çoğunlukla sanattır; sanat felsefeyi etkilediği gibi, felsefe de sanatı etkiler; ayrıca felsefe her şeyi konu edindiği gibi, sanatı da konu edinir. Çok çeşitli anlatım araçlarını kullanan sanat, yaratma edimiyle, bir ideleştirme ve simgeleştirme aracıdır İmgeleme, bir düşünme etkinliği olarak her şeyi, her türlü ilişki bütünlüklerini yeniden kendi iç yapısına, kendine özgü mantığına, işleyiş biçimine göre kurmaktadır; kısaca yaratmaktadır. Çünkü düşünme edimi kendi özgür yapısı içinde her şeyı yenıden kurabilir; yeni ilişkiler yaratabilir. Ancak ögeleri bakımından dışdünyaya bağımlılık söz konusudur; çünkü düşünme dışdünyanın adeta bir kopyasını bu bir anlamda mümkün değildir; ama hep öyle sanılır- onu bölerek, parçalayarak; parçaları istediği gibi bir araya getirerek yeniden kurmaktadır. Sanatsal yaratımlar bize, hiç de yabancı değildir; ama ne olursa olsun, ortaya konulanlar gerçekliğin kendisi de değildir. İşte ideleştirme ve simgeleştirme edimi sanatta asıl işlevine kavuşmaktadır. Her tür yaratma edimi, insan dünyasına ilişkin bir ideleştirme ve simgeleştırme eyleminin dışavurumudur. Günümüzün felsefesi ve filozofu da böyle bir durumun farkındadır; farkında olmalıdır.

Notlar:

(1) "Felsefe İçin Çağrı" Türkiye Felsefe Kurumu Bülteni, Sayı:1, Kasım, 1994.

(2) Betül Çotuksöken, Felsefi Söylem Nedir? Kabalcı Yayınevi, 2.baskı, Istanbul, 1994

(3) Betül Çotuksöken, Felsefeyi Anlamak, Felsefe ile Anlamak, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1995

Kimlik, Ama Nereye Kadar?

Ömer Naci SOYKAN

Bir kavram, bir konu söylem gündeminde çok yer tutunca, salt bu sık görünümünden dolayı bir tür meşruluk elde eder. Bu sırada bu kavramı sorgulamak pek kimsenin aklına gelmez. "Kimlik" kavramı bunlardan başlıca biridir. Sorgulanmadan benimsenen kavramların sahip olduğu meşruluk, onlar tartışma gündeminden çıkınca yok olur gider. Bir kavramın sınırları çizilmezse, o belirsizleşir, ele avuca gelmez bir çeşit plazma-kavram haline gelir. Bu tür kavramlar, gerçi halkavcılığı (demagoji) ve çığırtkanlık yapmaya elverir, ama serinkanlı düşünmeyi, düşüncede açıklık kazanmayı engeller. Açıklık ve doğruluk, hem kişi hem toplum yaşamında en çok istememiz gereken ereklerdir.

Kimliğin bir insan hakkı olduğunu söyleyenler var. Acaba öyle midir? Ya da kimlik, nereye kadar bir insan hakkıdır, neden sonra değildir? Genellikle söylendikte, kimliğin sınırı nedir? Bu yazıda kimlik, ilkin onun kavramsal çerçevesi çizilerek ele alınıyor. Bu sınırlamada onun karşısına kişilik kavramı çıkıyor.* Daha sonra güncel, politik tartışmaların söylemiyle bir yandan kavrama algısal içerik kazandırılırken, bir yandan da bu tartışmalara açıklık getirmeye çalışılıyor.

İnsan sınırlanmış bir durumda dünyaya gelir: ana-baba, aile çevresi. Bu çevre gittikçe genişler: okul, mahalle, spor kulüpleri, çıkar birlikleri, kültürel, politik dernekler, kurumlar... Ama bunların hepsinde başlangıçtaki, aile çevresindeki bağlanma biçimi aynı kalır. İnsan nasıl bir aile bireyi ise, öylece de örneğin bir derneğin üyesidir. Aralarındaki ayrım, bağlanmanın ilkinde doğal, diğerlerinde kültürel olmasıdır. Aynılık ise her durumda insanın kendisini başka bir şeyle özdeş tutmasıdır. Bir aile bireyi, bir kulüp veya parti üyesi olarak insan, tek başına değildir; o üye ya da birey olarak bir bütünün yalnızca bir parçasıdır. Bu, kimlik denilen şeydir. Bir insanın kim olduğu sorulduğunda verilen yanıt, örneğin onun anababasının kim olduğu, nerede, ne zaman doğduğu, medeni hali, hangi dili-dilleri konuştuğu ve benzeri türdendir. İnsanının kendisinin kendisi-olmayanla kurduğu özdeşlikle elde ettiği kimliği, kuşkusuz onun kendisinin, kişiliğinin oluşmasında, gelişmesinde belli bir ölçüde olumlu rol oynar. Ancak bu özdeşlik, onun kendisini, kişiliğini yok etmeye varırsa, o zaman o bir kişi olmaktan çıkar, yalnızca ait olduğu gurubun bir üyesi olur. Bu durumda o, başka gurupların üyelerine yabancılaşır ve bu yabancılaşma, onları düşman olarak görmeye dek varır. Özdeşleşmenin bu aşırılaşması, bir fanatizm biçimidir. Fanatik Fenarbahçeli, fanatik Galatasaraylının canına bile kasteder. Aynı fanatizm dinsel ve etnik kimliklerde daha da şiddetli biçimlerde söz konusu olur: Sünni Alevi'yi, Kürt Türk'ü, Türk Kürt'ü öldürür. Kimliksel ayrılıklar, onlara insan olduklarını unutturur. Buna karşın kişilik için öyle bir yabancılaşma ve düşman olmak tehlikesi yoktur. İnsan kendisini tek kişi olarak görmekle, hiçbir özdeşlik içinde kendi kişiliğini eritmemekte tüm insanları kendi beninde bir görür. Bu yüzden, örneğin Yunus Emre'nin "Kamu âlem birdir bize." biçimindeki sözü ile Goethe'nin "Yeryüzü çocuklarının en yüce mutluluğu/Gene de kişiliktir!" dizeleri çağlar ve kültürler ayrılığına karşın birbirini tamamlar. Bütün insanlar, insan tekinde, ancak onun kişiliğinde bir olarak görülebildiği için, kişilik en yüce mutluluktur. Kimlik ise kendi dışında kalanları ayırdığı için bu evrensel-insansal birliğe varamaz. Bu nedenle kimliğin sınırı kişilik olmalıdır, başka bir deyişle insanlık. Kimliğimiz, bize insan olduğumuzu unutturmamalı! İnsanı yok etmenin sözümona haklı çıkarılması için bir gerekçe olarak öne sürülen kimlik, bir insan hakkı olamaz! Kimlik, yalnızca onu paylaşanları kardeş, dışarda kalanları yabancı ve düşman saymaya vardırıyorsa, hiç olmasın daha iyi!

Kimliği sınırlayan bir kavram olarak kişiliğin daha yakından tanınması için onunla sıkı ilişkide bulunan *huy, mizaç, doğa ve karakter* kavramları da bu ilişki bakımından burada anımsanmalıdır. Hepsinin ortak tanımında, bir insanın kendine özgü yapısı, ayırıcı özelliği, içgüdülerinin, ruh özelliklerinin bütünü gibi nitelikler toplanır. Bu özellikleri de kendisinde birleştiren, kısacası kişinin özünü oluşturan, kişiyi kişi yapan şey demek olan kişilik, görüldüğü gibi daima kişinin kendisine ilişkinliği ortaya koyar. Oysa kimlik, yukarıda belirtildiği gibi, kişinin doğrudan doğruya ken-

---

* Kimlik-kişilik karşıtlığının dilsel-felsefi bir temellendirilmesi için Kimlik Karşısında Kişilik başlıklı yazımıza bakılabilir: Felsefe Tartışmaları, 19.Kitap, İstanbul, Nisan 1996.

disine değil, fakat onun bir başka şeyle olan aidiyetine yöneliktir. Bu ait olma hali ne denli güçlü olursa, kişiliğin onun içinde o denli kolay eriyeceği, ortadan kalkacağı kendiliğinden açıkça görülür. Kişiliği kimlik karşısında, onu sınırlayan bir kavram olarak koymamızın nedeni, kimliğin bu olumsuz kullanımıdır. Bunun tersine olarak kimlik, kişiliğin oluşmasında ortam hazırlaması bakımından kuşkusuz olumlayıcı bir rol oynar. Sorun bu ortamda kişiliğin gelişmesi ya da yok olması ikilemindedir.

İnsanın kendisi ve dış dünya hakkındaki görüşü, onun yaşamda bulduğu ve kendi yaşamına verdiği anlamda biçimlenir. İnsan bu dünyanın bir eseridir. O, dünyanın geri kalanı ile sürekli bir çatışma içinde yaşayamaz. Belli bir çevre içinde yaşayan hayvanın içgüdüleri, yaşaması için gerekli olanı ona verir. Yalnızca kendisi gibi olanlarla birlikte belli bir çevre içinde insanı sınırlayan kimlik, onu hayvandan ayırmada çok fazla rol oynamaz. Ama bir dünyada yaşayan insan, salt bir içgüdü ve kimlik varlığı olarak bu dar çevrenin dışına çıkar. Onun, eseri olduğu dünyaya açılması, bir akıl ve hayalgücü varlığı olmasıyla, tüm tinsel yeti ve oluşumlarıyla olanaklıdır. Gözlerimizle, kulaklarımızla, söz ve eylemlerimizle başkalarıyla temasa geçeriz. İnsan, dış dünyada başkalarına karşı ilgi duyduğu zaman, gerçekten görür, işitir ve konuşur. Büyük yapıtlar yaratma olanaklarını taşıyan estetik duygu, yeti ve anlayışımız, bu süreçte insanlığın mutluluğuna yardım ettikleri zaman değer kazanır.

İnsanın öteki insanlarla ve nesnelerle olan ilişkilerini düzenlemesi bir değer sistemine sahip olmasını gerektirir. Aksi halde bir çalı parçasını kırmakla bir insan öldürmek arasında bir ayrım kalmaz. Aradaki ayrım, insan yaşamına değer verilmesindedir. Camus'nün *Yabancı*'sında Mersaault'nün hiçbir sorunu olmadığı Arap'ı öldürmesi, değer yoksunluğunun ve yabancılaşmanın çarpıcı bir örneğidir. Aynı örneği bugün edebiyat yapıtında değil, ülke gerçekliğinde görmüyor muyuz? Devlet'in ve Örgüt'ün iki kimlik adına birbirine yabancılaştırdığı, Güneydoğu dağlarında birbirini öldüren iki Mehmet'in arasında ne gibi bir sorun vardır?

Nesneler ve olaylara değer veren insan, bu suretle nesne ve olayların içinde bulunduğu fizik düzenin üstüne çıkar. İnsan, kendi üstünde hiçbir gücün kendisine buyurmaksızın kendisinin koyup, yine kendisinin uyduğu ahlâksal değerlerle oluşturduğu ethik düzen sayesinde herhangi bir nesne olmaktan kurtulur. Ahlâksal iyi, estetik güzel değeri ile desteklenmelidir. Hatta güzel olmaksızın yalnız başına iyi, insanı ham ve kaba bir ahlâkçılığa bile götürebilir. Değer verme, bu bakımdan bir aşkınlığı ifade eder. Ancak bu aşkınlık, temelini insanda, insan beninde, kişiliğinde bulduğu zaman insanı yüceltir. Aksi halde aşkınlık, insanüstü bir merciye bağlanmakla insan, kendini o merci önünde aracı kılar. Oysa Kant'ın deyişiyle insan hiçbir şey için, hatta Tanrı için bile araç olmamalıdır. Çünkü insan araç değil amaçtır. Dinsel ya da etnik kimlik ise insanı dar bir çevre içinde tanımlamakla, onun böyle bir aşkınlığa ulaşmasını ve amaç olmasını engeller.

İçgüdüleri hayvanın sürü halinde ve doğal seçimde yaşaması için yeterli olur. Toplum yasaları, insanın birlikte yaşaması için ancak bir dereceye kadar geçerlik kazanır. Bu noktadan sonra toplumdan, insanın dışından kaynaklanan yasalar değil, fakat insanın kendi beninde duyduğu ve başka hiçbir merciye dayandırmadığı ahlâk buyruklarının sesi duyulduğu takdirde birlikte yaşayış insan için olanaklı olur. İnsan, kendi doğasından kaynaklanan ahlâksal iyiyi ancak, kendini doğanın çocuğu olduğu düşüncesiyle genel doğaya dayandırabilir. Yalnızca insan, kendisinin doğanın çocuğu olduğunu ayrımlar. O zaman tüm dinsel, ırksal, kültürel ayrımlar, insanlar üzerinde onları birbirine karşı düşman edecek etmenler olmaktan çıkar.

İnsan tekinin kendini ve tüm insanları amaç olarak görmesi, insanlık düşüncesine kendi kişiliğinde sahip olmasını gerektirir. Bu sağlayan da sevgidir, insan sevgisidir Sevgide kişilik, kendinden vazgeçerek kendi tamlığına ulaşır. Çünkü sevgi kişinin kendini vermesidir, kendini verme yoluyla eksiksiz bütünlüğe kavuşmadır. İnsan kimlik sınırları içinde insanlığa varamaz. Tümevarım yoluyla bir kimlikten başka bir kimliğe, oradan bir başkasına, sonunda insanlığın bütününe ulaşmak olanaksızdır. Her kimlik kendi içine kapalıdır, bir başkasına yabancıdır. Oysa bu aynı açmaz kişilik için var değildir. İnsan teki, tüm insanlığı öncel olarak kendisinde duyarak, buradan tümdengelimsel yolla başka insanlara ulaşır. Her tek kişinin geri kalan tüm tek tek kişileri kendi kişiliğinde bir olarak hissetmesi, onun yalnızca insanlığından ötürüdür ve bu insanlık, geri kalan her tek kişi için de aynı ölçüde söz konusudur. İnsan olma bakımından bir kimse başka bir kimseden daha aşağı veya daha yukarı değildir.

İnsanı küçük büyük bir grubun içine hapseden her ideoloji, insanın dünyadaki varoluşuna, insanın amaç olması düşüncesine aykırı olmakla gerici bir ideolojidir. İnsanlığın binlerce yıldır uzun ve çetin savaşımlarla elde ettiği kazanımlara, evrensel değerlere karşı bir tehdit oluşturan, günümüzde yükselme eğilimi gösteren milliyetçilik, mikromilliyetçilik, dincilik ve mezhepçilik, temelini kimlikçilikte bulan bu tür ideolojilerdendir. Uluslararası sermayenin, silâh tüccarlarının güdümü ile bu gerici ideolojiler, bugün dünyanın dört bir yanını kana bulamaktadır. Ülkemiz de bundan nasibini almaktadır. İşin ilginç yanı, tüm bu gerici ideolojiler, sözümona insan hakkı olarak savunulmak istenmektedir. Örneğin ülkemizde Alevilik, Sünniliğe karşı sanki bir ilericilik tutumu

olarak ileri sürülmekte, Kürtçülüğün bir mikro-milliyetçilik olduğu unutulmaktadır. Böyle giderse "mahalleli kimliği"ne dek varacaktır. Bugün ülkede Türkçülük, Türk milliyetçiliği, Kürtçülük sayesinde altın dönemini yaşıyor. Hiç bu kadar milliyetçi olmamıştık! Bir iki densiz Türk bayrağını alaşağı etmeye görsün, bütün Türkiye alev alev bayrak oluyor. "Öfke baldan tatlıdır." diyenlere balı tatmalarını öneririm. Hiddet şiddeti getirir, aklı götürür. Günübirlik çıkarlar, ün ve kariyer düşkünlüğü, kurtarıcı rolleri, din-mezhep kaygıları, töresel gelenekler, içgüdüsel itilimler, örgüt bağlantıları, devlet düzenine ilişkin zorlamalar, duygu dengesizliği, duyarlık yoksunluğu, akıl bozukluğu şiddeti besleyen başlıca etmenler olarak ülke gündeminden hiç eksilmiyor. Türkiye, toplumsal bir akılsızlık durumuna düşme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Aklımızı başımıza devşirelim!

Kimlikçiliğe karşı çıkma, Deleuze-Fuattari'nin yaptığı gibi bir *yurtsuzlaştırma* ya da *kimliksizleşme* kavramıyla olmamalıdır.Bu, burnumuz akıyor diye onu silecek yerde kökünden kesmeye benzer. Kimlik, yurdu-olmak, bir kimlikçiliğe ve şoven yurtçuluğa dönüşmeksizin insan kişiliğinin içinde yeşerebileceği ortamı oluşturabilir. Kendimizi böyle bir temelden yoksunlaştırmaya uğratmakla evrensele varamıyız. Çünkü bu tarz kimliksizleşme bir kişiliksizleşmeyi de birlikte getirir. İnsan soluduğu fiziksel ve kültürel havanın, algıladığı renklerin çevresini bırakamaz. Kimliğimiz birçok bakımdan konumumuzun durağanlığını, kişiliğimizin dengesini ve sağlamlılığını oluşturur. Bu denge bozulunca şaşarız, çevremizde olan biteni göremeyiz. Çünkü görmemiz için gözlüğümüzü yitirmişizdir. Bizi ait olduğumuz yere bağlayan bağlar kopunca, yabancı bir denizde kendimizi yersiz-yurtsuz ve güçsüz hisseder, belirsizlik içerisinde bocalarız. Sorun yersiz-yurtsuz, kimliksiz kalmakta değil, fakat farklı kimliklerle birlikte yaşamasını öğrenmektedir. Bunun için insanın ayaklarıyla kimlik tabanına basarken, kafası ve ruhuyla da insanlık bütününe yönelmesi gerekir. İnsanlık, gelişme idesinden vazgeçemez. Tarih boyu kazanılan evrensel değerler bir kenara bırakılamaz. İnsanlık, gelişme sürecinde zaman zaman tökezlemiştir. Bu süreç daima düz bir çizgiyi ortaya koymaz. Bugün dünyanın içinde bulunduğu, dinsel ve etnik kökenli dar ideolojik sapmalar, insanlığın ilerlemesinde bu süreci durduracak güçte olamazlar. Kendi insanlığımıza ve insanlığa olan inanç ve güven bizi her türlü güçlüğün üstesinden gelmeye yetili kılar.

İnsanın kendisine, çevresine ve dünyanın bütününe bakması için, sağlıklı bir dünya görüşüne sahip olması için ilkin kendisinin belli bir yere sağlam basması gerekir. Bu yer, yalnızca bir coğrafya parçası olarak kalmaz, aynı zamanda onun bireysel geçmişini ve bir üyesi olduğu toplumsal birliğin tarihini de taşır. Ancak bu coğrafya ve tarih birliği, aynı zamanda onu öteki birliklerden ayıran bir etmen de olur. Tarih, bir yandan bir gurubun üyelerini birleştirirken, diğer yandan onları öteki gruplardan ayırır ve onlara düşman yapar. Bu noktada tarihin yararı ve zararından söz edilmelidir.

İnsan tarihinin dönemleri, insan ruhunun olanaklarının bir açınımı olarak görülmelidir. Ancak bu sayede insan, dünyanın neresinde olursa olsun, kendisini insanlık tarihinin bütününe katabilir. İnsan kendisini dar anlamda belli bir toplumsal birliğin üyesi olarak sınırlandırmakla evrensel tarihten pay alamaz ve insanlığın geleceği hakkında ortak bir ideye sahip olamaz. Tarihsel kimlik, insanı yalnızca belli bir toplumsal birliğin içine hapsetmekle onu bir dünya tarihinin üyesi olmaktan alıkoyar. Tarih yalnızca savaşlardan, kıyımlardan ibaret değildir. Ama bu kıyımlar, daima dar bir kimlik görüşünün sonucu olmuştur. Biz ile bizden-olmayan arasındaki çatışma, her zaman bir kimlik tarzıyla beslenmiştir. Yakın geçmişte Nazi Almanyası, "saf Alman" kimliğiyle Avrupa'yı kana bulamıştı.

Tarih karşısında eleştirel bir tutum alan Nietzsche, "bir çağın tarihe fazla doymuşluğu ve bıkkınlığının yaşama düşman ve yaşam için tehlikeli olduğunu" söylerken tarihsicilik (historisizm) karşısında bizi uyarır ve sözlerini şöyle sürdürür: "tarihin yükü altında güçsüz düşen insan, 'önceki kuşakların tortusu, (...) aynı zamanda bu kuşakların yanlış davranışlarının, tutkularının, yolsuzluklarının, hatta cinayetlerinin de kalıntısı olur" Ancak güçlü kişilikler, tarihin yaşam için zararlı yükünü sırtından atmayı başarır. Nietzsche, "yaşamayı öğrenmesini ve tarihi ancak öğrenilmiş bir yaşamın hizmetinde kullanmasını" isteyecek bir *gençliğe* güvenir, tarihin zararından kurtulmuş bir çağa. Böyle bir çağ, bugün için bize uzak görünüyor olabilir. Ama insanlığımızdan umut kesmemiz için ortalık yeterince karanlık değildir. En umutsuz durumda bile aydınlık geleceğe olan inanç, onu gerçekleştirmenin temelidir. Anadolu'muzda Mevlâna ve Yunus'un bağrından çıkan sevgi çağrısı da Moğol yıkımının dumanları arasında yükselmişti. Bu çağrı, dil, din, ırk sınırlamalarında hapsolan bir kimlik sesi değil, fakat bütün insanlığı kendi benliğinde kucaklayan, insan için "en yüce mutluluk" olan kişiliğin dile gelişiydi. Nazilerin kararttığı Almanya'dan kaçan Adorno, Marcuse gibi düşünürlerin dünyanın başka yerlerinde yükselttikleri ses, sonunda Almanya'da duyulmuştu. "İnsan sevgisi", yalnızca soyut bir kavram olarak algılanıp yeterli etkiyi bırakmıyorsa, onun yanına bir süredir unutturulmaya çalışılan "halkların kardeşliği" düşüncesini koymak, sanırım gerekli kavramsal somutluğu elde etmeye yarar. Bugün kimlikçilik batağına saplanmış dünyamız, her zamankinden daha çok halkların kardeşliğine ihtiyaç duyuyor.

Tarihsel, coğrafi, dinsel ve etnik ayırıcılığı bir kimlik kavramında toplayıp, bunu sanki bir insan hakkıymış gibi sunan, zihinleri bulandırarak insanları birbirine düşüren, eski kapitalizmin yerini alan bugünkü finans kapitalin elinde oyuncak olmamak için onun oyununun ayırdında olmalı, allayıp pullayıp sunduğu kimlikçiliğin tuzağına düşmemeli. Günümüzün küreselleşen emperyalizminde finans kapitalin elde ettiği esneklik ve hareketlilik, yalnızca hem devletler hem kurumlar arası işbirliklerinden değil, aynı zamanda kültürel-yaşamsal ayrımların ileşitim ağında yapay olarak artırılmasıyla da ivme kazanıyor. Bu iletişim ağıyla, söylendiği gibi, dünya "küçük bir köy haline" gelmiş değildir. Bu odakların merceklerinden bize sunulan dünya, yalnızca küçük bir köydür. Dünyanın geri kalanı hâlâ emperyalizmin iştahını kabartacak kadar bakirdir. Onun henüz ele geçiremediği insan yüreğinin bu bakir alanının içine o, yürekleri kirleterek, birbirine düşman yaparak işlemek istiyor. Ama insan yüreği, emperyalizmin her türlüsüne karşı direnecek güçtedir.

Yazının başlığını oluşturan sorunun yanıtı onun içinde verildi. Yanıtı yeniden kısaca dile getirerek sözümü bitirmek istiyorum: Kişiliğimizin oluşmasına ve birlikte yaşamamıza hizmet etmesi bakımından kimliğe evet, ama o, kişisel-toplumsal varoluşumuzu yok etmeye yönelecekse, hayır! Kimlik hakkı ve sınırı, kişilik hakkı ve sınırının başladığı yerde biter.

CEYLAN Yayıncılık Sunar.

● **Orhan İyiler**
ÖLDÜKLERİYLE KALMADILAR

● **Gülbahar Ünlü**
TUTKUNUN GÖNÜLLÜ SÜRGÜNLERİ

● **Mehmet Kaan Polatlar**
İNSANLIĞIN ATILIM ÇAĞLARI

Genel Dağıtım
DADA (212) 249 51 10 -11

ÖLÜMSÜZ RESİMLER GEÇİDİ

gülüşü resimden taşan kız
sevgilisi ol başka resimlerin,
elden ele yürüyüşlerin.
sevgilisi ol, elinden tutsun şiir.

sevgilisi ol başka gülüşlerin
sevgilim ol, sevgili ol.
ölmesin yüzün
sürsün gülüşün.

ÖLÜMSÜZ RESİMLERİN İKİNCİ GEÇİDİ

En güzel resimlerini kızların,
çıkardı anneler, çeyiz sandığından.

gösterip ellerinde,
çoğaltıp ölümlerini
özenle katlayarak, yerine koydular.

böyle tanıdık,
ölümden sonraki
yaşayan hallerini.

ÖLÜMSÜZ RESİMLERİN ŞARKILI GİDİŞİ

yabancı bir resim elinde
acıya ortak bir sessizlik dilinde.

hüzne serilen siyah örtü üstünde,
oturup, söyleşip,
yola yollanıldı.

kağıtla rüzgar elele
bir şarkıya başladı.
sessizliğe karşı, çırpınışlarla.

başladı şarkı
başladı ölümü yakan çok ses.

Sabri KUŞKONMAZ

Kimlik Üstüne Notlar

Mehmet Sabit ÇALIŞKAN

Sevgideğer Cengiz Gündoğdu, Yıldız Güncesi'nde çoktandır kimlik sorunu üstünde duruyor. Yıllardır okuduğum Gündoğdu'nun nasıl vurucu kırıcı bir yazar olduğunu bilmeme karşın, bu yazılarından rahatsız oldum. Çünkü ben Türk olduğunu bilen ve Türk kimliğinin bu ülkede üst kimlik olarak Türk kimliği şemsiyesinde bütün kimliklerin kardeşçe yaşanabileceğine inanıyordum. Ancak Cengiz Gündoğdu, Türklük, Kürtlük, Çerkezlik, Boşnaklık gibi kimliklerin yanlış bilinç durumu olduğunu söyleyip doğru bilinç durumlarının insan olmanın yanısıra sınıf konumlarından kaynaklandığını savunuyordu.

Zaten Gündoğdu hep böyle yapar. Herkesin doğru bildiği bir kavramı ele alır, orasını burasını çekiştirdikten sonra, kalemini, bir kılıç gibi kavramın içine sokar. Yıllardır doğru bildiklerimiz gözümüzün önünde yıkılır gider. Bir konferansında, Gündoğdu'ya bundan rahatsız olup olmadığını sormuştum. Gündoğdu yanıt olarak kıs kıs gülmüştü.

Gündoğdu'ya göre bütün milli, dinsel, mezhepsel kimlikler olgusal bilince dayalı yanlış bilinç durumları. Yine Gündoğdu'ya göre bizler, yanlış bilinç durumu yüzünden yanlış ve gibili yaşıyoruz.

Gündoğdu'nun kimlik konusunda bende yarattığı bunalımı aşmak amacıyla yaptığım araştırma sırasında aldığım notları yayınlanması için *İnsancıl*'a gönderiyorum.

1- Gündoğdu'nun kimlik sorunundaki görüşleri toplum bilimsel açıdan bir gerçekliğin yadsınması olmuyor mu? Gündoğdu'nun örneğinden yola çıkarsak, evet güneş doğmuyor ama güneş yine de bize doğuyor gibi görünüyor ve biz güneş doğuyor demeyeceğiz de ne diyeceğiz.

2- Burdan millet sorununa gelirsek, "Millet, tarihen meydana gelmiş bir halk topluluğu. (...) millet kapitalizm'in meydana gelişiyle birlikte ortaya çıkmış en geniş beşeri bir topluluktur."(1)

3- Kapitalizmin meydana gelişiyle ortaya çıkan millet gerçekliği, elbette insana bir kimlik verecek ve insan bu kimlikle yaşayacak.

4- Buraya kadar milli kimliğin rahatsız edici bir yanı yok. Ancak "Burjuva milletler geliştikçe bunların bağrındaki sosyal zıtlıklar da giderek derinleşmeye, sınıflar arasındaki zıtlıklar ortaya çıkmaya başladı. Burjuvazi, bu zıtlıkları örtbas etmeye, milletlerin içindeki antagonizmaları yumuşatmaya çalışır, nasyonalizm ideolojisini ve milli bencilliği körükler" (2)

5- Millet nasıl toplumbilimsel bir gerçeklikse, bu gerçekliğin "nasyonalizm ideolojisini ve milli bencilliği" körüklediği de bir başka toplumbilimsel gerçeklik. Öyle sanıyorum, Gündoğdu işte bu ikinci gerçeklikten yola çıkıyor. Gündoğdu şöyle diyor, "Şimdi gerçek gibi gördüğünüz, sıkı sıkıya yapıştığınız, birbirinizle kavga ettiğiniz gerçeklikler, kimlikler, hepsi geçici. Tarihi süreçte, bu gerçeklikler, milletler, dinler, mezhepler kaybolup gidecek. Sizler şimdiden bunu görün, doğru bilinçle, doğru yola girin."

6- Gündoğdu'nun düşüncesi güzel. Ama maddi şartları olmayan, tarihin gündemine girmeyen bu doğru bilinci yaşamak mümkün mü? *Materyalist Felsefe Sözlüğü* Gündoğdu'nun ütopyasının maddi şartlarını şöyle anlatıyor. "Kapitalizmin ortadan kalkışıyla birlikte, Millet de köklü bir değişmeye uğrar. Eski burjuva milletlerin yerini, sosyalist millet'ler alır. Sosyalist millet'ler sınıf antagonizmalarından arınmıştır. Sosyalist millet'ler bir yandan gelişirken, bir yandan da birbirlerine yakınlaşırlar. Sosyalizmin ileri safhalarında, milletlerin her bakımdan kaynaşmasıyla birlikte, milletler arasındaki ayrılıklar da yavaş yavaş ortadan kalkacaktır. Toplumda böyle bir uyumun meydana gelmesi için uzun süren bir sosyal ilerlemeden geçilmesi gerekir." (3)

7- Kitapta bu bölümü okuduktan sonra, kimlik sorununu çözmenin rahatlığıyla Gündoğdu'yu bir kez daha okuyunca yine ortalık karıştı. Gündoğdu, "sosyal ilerlemeyi" herhangi bir milletin değil, emekçi sınıfın yapacağını söylüyor. Böylece Gündoğdu aydınlanma için yanlış bilinç durumlarından tezelden kurtulun diyor. Oysa *Materyalist Felsefe Sözlüğü*'nde millet kavramıyla yanlış bilinç durumu olumlanıyor.

Gündoğdu haklı mı acaba?

8- Yanlış bilinç durumundan kurtulmak için o yanlış bilinç durumunu oluşturan maddi şartların ortadan kalkması gerekmez mi? Ancak, yanlış bilinç durumundan kurtulmadan, maddi şartları değiştirmek mümkün mü? Yanlış bilinç durumlarının, maddi şartlar ortadan kalktıktan sonra bile devam ettiği bir gerçek. 70 yıllık Sovyet deneyi, doğru ipuçları bırakmadı bize. 70 yılın sonunda bile Sovyet halkının değil, 70 yıl öncesinin "milletlerinin" olduğu gibi kaldığını gördük.

9- Araştırmalarım beni Lenin'e götürdü. Lenin bu konuda soruna kökten bakmamış. Lenin'in bakışı

daha çok durumdan yararlanma biçiminde olmuş. Çarlık Rusya'sında çarlığın yıkılması için... sosyalist bir kuruluş için savunmuş ulusların kaderini tayin hakkını. Rosa Luxemburg bu konuda daha derinlenmesine soruna bakmış.

10- Leon Blum bu konuda şöyle diyor "iyiniyetli ve usa uygun bir çaba sonunda uzlaşmayı sağlayabilmelidir ve bu çaba hemen her zaman hem yurtseverliği, hem insan severliği, onları değiştirip bozan doğal kirliliklerden kurtarmaktan oluşur. Çünkü insanların tarihi kadar eski olan ve bizim ülkemizin başka ülkelerle ilişkileri söz konusu olur olmaz bizi nerdeyse her türlü düşünme ve eleştirici yargılama yeteneğini suçlamaya yönelten, oymak ve boy duygusuyla aynı özden olan içgüdü vardır. "Daha uzağı düşünmek zorunda değilim, benim ülkem haksız olamaz, çünkü o benim ülkemdir" sonra da: "Öyleyse evrensel üstünlük benim ülkeme takdir edilmiştir" Bu içgüdüye yanlış olarak yurtseverlik denilmiştir, oysa buna uygun olan adlar, yalnızca kötü anlamda kullanılan şovenizm ya da ulusçuluk adlarıdır." (4)

11- Cengiz Gündoğdu'nun yanlış bilinç durumu dediği milliyetçiliği Leon Blum aşağılıyor, milletçiliğin içgüdüden kaynaklandığını söylüyor.

12- Leon Blum, milliyetçilikten kaynaklanan şovenizmi, ancak sosyalizmin önleyebileceğini şöyle anlatıyor. "Sosyalizm bireye, onun kendi bencil gereksinmelerinin bütün başka insanların gereksinmeleriyle uyum içinde olduğunu, hakların onların haklarıyla, özgürlüğünün onların özgürlüğü ile uyum içinde bulunduğunu öğretir, ancak herkesin ki ile bir arada ortak çabalarıyla ve fiziki evren kadar geniş, uyumlu ve tutarlı bir bütünlük yaratılarak bu gereksinmelerin karşılanabileceğini öğretir. Böylece en engin insan ülküleri öğreti üzerine dayalıdırlar: düzenin ve kardeşliğin evrenselliği" (5)

13- Bu satırları okuduktan sonra yeniden Gündoğdu'nun Yıldız Güncesi'ne döndüm. Gördüm ki, üst kimlik olarak ileri sürülen herhangi bir milli kimlik, gerçekten de insanı şovenizme götürüyor. Bu durumda Gündoğdu haklı mı oluyor? Buna "evet haklı oluyor" diye yanıt veremiyorum. Ancak haklı olmuş olsa bile Gündoğdu'nun, bizleri şovenizme götüren milli kimliğin nasıl kırılacağını net bir şekilde ortaya koymadığını, yalnızca sert eleştirinin ötesine geçemediğini belirtmek gerekiyor.

14- Bunun yanında Gündoğdu'nun düşünceleri gerçekçi olup olması açısından da tartışılabilir. Bu toplumda kaç kişi, "Ben Türk değilim, Kürt değilim, Çerkez değilim, Sunni değilim, Alevi değilim, ben insanım" diyebilir. Ayrıca bugün toplumumuzda insanlar herhangi bir kimliğin altında en azından tinsel doyum sağlıyorlar. "Ben insanım" demek giderek anlamsızlaşıyor.

15- Şunu açıkça belirtmekte yarar var ki, Gündoğdu bu konuda yalnız bir mücadele veriyor. Konferanslarıyla, yazılarıyla yüzbinlere ulaşabilseydi, hiç kuşkum yok, Türkiye'nin gündemi değişebilirdi. Sistem için tehlikeli düşüncelerini şimdi söyleyebiliyorsa, bu kitleye ulaşamadığı içindir. Sürekli kitleye giden yolları zorlayan Gündoğdu, bu yola girdiğinde büyük bir olasılıkla susturulacaktır. Düşünebiliyor musunuz, yüzbinlerce insan, "Ben Türk değilim, ben Kürt değilim, insanım" diyecek ve bu yanlış bilinç durumundan rant yiyenlere başkaldıracak.

16- Cengiz Gündoğdu, kendini rahatsız etmeyen zehirli yılan gibi dolaşıyor, önüne geleni "zehirliyor" Şimdiye kadar hiçbir biçimde eleştirmediği Evrensel Kültür Dergisi bile, Gündoğdu'yu "elitist" diye suçladı. Doğrudan doğruya sokmasa bile Gündoğdu "zehirinin" nerelere kadar ulaştığı, kimleri rahatsız ettiğini açıkça görülmektedir. Karar verilmiş, Gündoğdu gözden düşürülecek.

17- İnsan, tek başına bir düşünceyi doğrulayamaz. Bunun sonucu, doğru olsa bile doğruyu değil, başkalarınca olumlanan yanlışı benimser. Gündoğdu tek tek hepimizden "insan kimliğini" edinmemizi istiyor, bunu savunuyor. Ama biz bunu savunur savunmaz kesin bir yalnızlığa düşeceğiz. Gündoğdu kimseye bakmadan, yalnız yaşamaya alışmış. Kemal Özer'in dediği gibi "Sonra her attığı adım, hem başkalarıyla buluşturuyor hem yalnızlaştırıyor onu. Gittikçe kalabalıklaşan bir yalnızlığa doğru" (6) Ancak bizler başkalarına baka baka yaşayan kişileriz ve bu yüzden üzüm gibi birbirimize baka baka kararıyoruz. Yanlışlarımızı olumlayarak yaşıyoruz.

18- Ben, doğruyu savunduğunu bilmeme karşın Gündoğdu'yu birçok yerde savunamadım, sustum. Bilmiyorum, kaç yüzyıl sonra, o çok güvendiği insan, Gündoğdu'nun uzattığı eli sıkacak "Merhaba insan" diyecek. Ancak bizler, bugün ve yakın bir gelecekte çeşitli kimlikler içinde birbirimizi yok ede ede yaşayacağız.

(1) M.Rosenthal ve P.Yudin. Materyalist Felsefe Sözlüğü. Çev.Aziz Çalışlar. Sosyal Yayınları. İstanbul 1972. S.334

(2) A.g.e. s.335

(3) A.g.e s.335

(4) Sosyalist Düşünce Tarihi II. Der.Mete Sunçay. Bilgi Yayınevi. Ankara 1976. S.821

(5) A.g.e. s.827

(6) Kemal Özer. Boruyu Bulan Adam. Evrensel Gazetesi 25.8.1996

Ayhan ERGÜN

BİR SAKSILIK DÜNYA
Şiirler

İNSANCIL YAYINLARI

400.Doğum Yıldönümünde Descartes'ı Düşünürken

Afşar TİMUÇİN

Cizvit okulu La Flèche'in çalışkan öğrencisi; yaşamayı seven bir soylu; gerektiğinde kılıcını çekmekten geri kalmayan iyi bir asker; tutkulu bir gezgin, gerçek bir dünya insanı; en sonunda elden ayaktan uzak yerlere çekilmiş, kendini felsefeye adamış bir yalnız adam. Hollanda'da bir fransız aydını; orada da sürekli dolaşıyor, bir yerde duramıyor, bir kentten bir kente geçiyor: Francker, Amsterdam, Deventer, Utrecht, Leyden, Endegeest, Alkmaar. Adresini saklıyor, gelip onu bulmasınlar, bulup da boşa vakit harcatmasınlar diye. Düşler ülkesi Hollanda'da, sessizlik içinde felsefesini örüyor. Sonra gitsem mi gitmesem mi diye epeyce tartışıyor kendisiyle, çünkü sağlığına güvenemiyor, İsveç'in sert havasından korka korka yola çıkıyor: kralice Kristina'nın çağrılısıdır, artık onun için yeni bir yaşam başlamıştır. Stockholm'de her sabah saat beşte sarayın yolunu tutar: kraliçenin eğitimiyle yükümlüdür. Bu sırada bir de bale yazar saray için. Ancak dünyaya geldiğinden beri yaşama zor direnen hastalıklı bedeni Kuzey'in soğuklarına dayanamaz. Koca filozof, XVII. yüzyılın tam orta noktasında bir gün bu dünyadan ayrılıverir.

"*Modern felsefenin kurucusu*" der Hegel ona. Bu söz hiç de söylenilmesi güç bir söz değildir. Descartes zaten yeni düşünceyi başlatan kişidir. Hegel'in kanısı bir ortak kanıdır. Descartes sonuna kadar yeni bir filozoftur, sonuna kadar da eski. Onda eski filozof imgesiyle yeni filozof imgesi birbirine karışmış gibidir ya da bütünleşmiş gibidir. Başta skolastikler yani Aristoteles'çiler olmak üzere tüm eski felsefelerle tam anlamında köktenci bir tutum içinde hesaplaşmaya giren Descartes eski filozoflar gibi her konuya el atar, bilinmezlikleri yakıştırmalarla gidermeye çalışır. O bir bilgindir: mekanikçi fizyolojiden yanadır, o konuda bize bugün pek garip görünen açıklamalar yapar; öte yandan cebir imlerini basitleştirmiş, analitik geometriyi kurmuştur. Ne var ki bilgin Descartes giderek filozof Descartes'in altında kalmaya başlamıştır. Filozof Descartes için temel sorun doğru bilgiye ulaşmak sorunudur. Descartes felsefesinin dizgisel başlangıç noktası "*cogito*" (düşünüyorum) olsada onun temel ilkesi şu formülde anlatımını bulur:"*Özel olarak sağduyu ya da us diye adlandırılan sağlam yargılar ortaya koyma ve doğruyu yanlıştan ayırma gücü tüm insanlarda doğal olarak eşittir.*" İyi kullanığımızda bize doğruyu gösterecek bir usumuz vardır. Descartes'in dört yüzyıldır sarsılmayan felsefi ağırlığı bize göre kaynağını bu temel görüşten alıyor.

Dine bakışı yeni değildir, insana bakışı yenidir. Din adamlarını kızdırmaktan çekinir, bir anlamda uyutur onları, gün gelir onlar Descartes felsefesinin ne anlama geldiğini kavrarlar. Tanrı'sı katolik inancının Tanrı'sına tıpatıp uyar. Felsefesinde Aziz Augustinus'un usçuluğunu andıran bir şeyler vardır. Gelgelelim Descartes "ben"i her şeyden öne çıkararak hıristiyancı bakış açısıyla tersleşir. Tanrı "*cogito*" deneyiyle birlikte ben'imizde bulunduğumuz bir yetkinlik fikridir. Bu Tanrı vardır, dünyayı da özgürce yaratmıştır. Maddi nesneler de bu yaratıyla varolmuştur. Madde dünyası uzamsaldır, onda devinim belirleyicidir. Madde deyince usumuza "uzam" ve "devinim" gelecektir. Maddi olguları devinimle açıklar Descartes. Onda uzam düşünceyle karşıtlaşır: düşüncenin uzamı yoktur, düşünce ya da ruh yer kaplamaz. İnsan bedeninde devinimi sağlayan da "*can ruhları*"dır, bunlar "*çok ince bir rüzgar*" oluştururlar. Bu rüzgar, hiç eksilmeden, bol bol, alabildiğine "*yürekten beyne çıkar, oradan sinirlerle kaslara gider ve tüm üyelere devinim kazandırır*". İnsan bedeni de içinde, tüm madde dünyasının etkinliği devinimle açıklanır. Descartes'ın bu görüşleri kısa zamanda eskiyecektir: fizikten fizyolojiye kadar her alanda başdöndürücü bir gelişim dönemi başlamıştır. Kesin bir belirlenim düzeninin varolduğu maddi dünyadan tam anlamında özgürlüğün alanı olan ruhsallığa geçtiğimizde Descartes'ın sarsılmayan önemi belirmeye başlayacaktır.

Evet, aradan dört yüzyıl geçti ve Descartes felsefesi önemini koruyor. Bütün felsefeler düşüncemizin tarihsel yapı taşları olarak önemlidirler ve birbirleriyle anlam kazanırlar, biri öbüründen çok da ağırlıklı değildir. Ancak bazı felsefeler bir çağı açıklamakta daha etkilidir, hatta onlar ortaya çıktıkları dönemi açıklamakla kalmazlar, bugüne kadar uzanan çizgi üzerinde geleceğe ışık tutmuşlardır, bugünü bile aydınlatmaktadırlar, yarına söyleyecekleri sözler de vardır. Descartes felsefesi de böyle bir felsefedir, günü için önemli olduğu kadar bugün için de

önemlidir, çünkü gerçekten yeni düşünceye geçiş yeridir. Bunu abartılı bir belirleme olarak görmemek gerekir. Bizim için önemli olan onun yaşayan yanıdır, yaşamımıza katılan yanıdır.

Descartes'ın ardılı Leibniz Hegel'den çok önce şunları söylemişti: "*Descartes'çı felsefe doğru bilgiye geçiş yeridir, bu yerden geçmeden doğruya varmak zordur.*" Descartes'dan tam yarım yüzyıl sonra dünyaya gelmiş olan bu büyük ülkücü fizozof pek haklı olarak belli bir düşünce biçiminin bir başka düşünce biçimine dönüştüğü yer olarak görüyordu Descartes felsefesini. Bugün onunla aramızda dört yüzyıllık bir uzaklık varken bunu görüp söyleyebilmek çok daha kolaydır. Elli yıllık bir uzaklıkta Leibniz'in öngörüsü doğrusu bize şaşırtıcı geliyor. Yeni düşünceye geçiş Descartes'la mı yoksa ondan tam otuz beş yıl önce dünyaya gelmiş olan Francis Bacon'la mı olmuştur tartışması belki de boş bir tartışmadır. Bacon'ın önemi Descartes'in önemini azaltmıyor, Descartes'ın etkin varlığı Bacon'ın yeni bilimsel bakış açısını gölgelemiyor.

Verulam Baronu, daha sonra Saint-Albans Vikontu Francis Bacon sayısız dolapların döndüğü saray ortamında kendine iyi bir yer edinmeye çalışan bir hukukçudur, en yakınına ihanet etmekten bile çekinmez, bir ara hapishaneye düşer. Felsefeye dıştan girmiş gibidir, eski felsefeyle sonuna kadar hesaplaşmış biri değildir, ne var ki yeni düşüncenin ne olduğunu, ne olması gerektiğini, ne olacağını çok iyi görür. Sofistlerin, Sokrates'çi okulların ve Pyrrhon'un olumsuz kuşkuculuklarından sonra bize çağdaş kuşkuculuğu duyurur. Eski kuşkucular evrensel doğruların olamayacağını, doğrunun ancak bireysel olabileceğini göstermeye çalışırlardı. Yeni kuşkucular, örneğin Montaigne, bu arada Bacon doğru bilgiye ancak kuşkuyla varılabileceğini bildirdiler. Kuşkudan yola çıktığımızda ya da kuşkuyla yola çıktığımızda ancak doğru bilgiye varabiliriz, kuşkudışı bir yönelim bizi ancak yanılgıya götürebilir. Yeni kuşkuculuğun ilkesi budur. Descartes da aynı görüşü sürdürecek, ayrıca kuşkuyu felsefenin temeline yerleştirecektir.

Usçu Descartes büyük ölçüde, deneyi-gerçekçi Bacon hemen tümüyle deneysel bilgiyi temel alır. Her ikisi için de deney önemlidir. Descartes'da doğuştan fikirlerin varoluşu ve önemli oluşu deneysel bilgiyi hiçe indirmez. Bacon için doğru bilgiye ulaşmak ancak deneyle olasıdır. Ona göre artık kuram *a priori* kaynaklı değildir. Olgular gözlemlenir, olguların gözleminden varsayımlara ulaşılır. Varsayımlar olgularda doğrulanır ya da yalanlanır. Böylece gerçekliğin bilgisine ulaşılmış olur. Her iki filozof da doğru bilgiye ancak önyargılardan arınmış bir zihinle ulaşabileceğimizi bildirir. Önyargılarını arındırmamış bir bilinç bilime yatkın olmayacaktır. Bacon daha ileriye giderek önyargılarımızı sınıflandırır. Bu önyargıların kimini şu koşulda kimini bu koşulda edinmişizdir. Ancak onlar zihnimizde kaldıkça doğru bilgiye ulaşma çabamız da yarı yolda kalacaktır. Descartes önyargılarımızı ayıklamaktansa, daha doğrusu bilgilerimiz arasında önyargılı olanları bir bir ayıklamaya kalkmaktansa bilgilerimizi bir defa kuşkuya koymamız daha doğru olacaktır diye düşünür. Tüm bilgilerimizi kuşkuya koymak, apaçık görünmeyen her bilgiyi yasadışı saymak anlamına gelir. Öyle ya şu ya da bu koşulda edindiğimiz nice bilgimiz vardır, bunları ayıklamaya, iyisini bir yana kötüsünü bir yana ayırmaya kalkmak içinden çıkılabilecek bir iş midir? Yapılması gereken, zihnimizi dağıtıp yeniden kurarcasına bilgilerimizi kuşkuya koymaktır. Şöyle der Descartes: "*Büyük insan olmadan önce çocuktuk, henüz usumuzu tümüyle kullanamadığımız için duyularımıza kendini sunan şeyleri bazen iyi bazen kötü diye yargıladık, böylece bizi doğrunun bilgisine ulaşmaktan alıkoyan birçok yargı ortaya çıktı, onlar bizi öylesine engelliyor ki onlardan kendimizi kurtarmamız olası görünmüyor, bu yüzden en küçük bir kesinliksizlik kuşkusu uyandırabilen her şeyi yaşamımızda bir kere kuşkuya koymaya yönelmeliyiz.*"

Burada Descartes'ın aşırı köktenci tutumunu, gördüğü koyu skolastik öğretimin belirleyici etkisine karşı geliştirdiği yoğun tepkiyi görmemek olası değildir. Zihni silme skolastik bilgilerle doldurulmuş bir filozof kendini özgür duyabilmek için ilkin bu bilgilerin bağlayıcılığından kurtulmak isteyecektir. Onun önyargılara hatta Bacon'dan daha köktenci bir tutumla yönelişi bu koşullanmışlıktan gelir. Ona öyle görünür ki, skolastik düşüncede benimsenmesi, savunulması gereken hiçbir şey yoktur. Bir bakıma haklıdır, skolastik düşünce felsefeyi inancın buyruğuna vermiş bir felsefedir, ancak onda bu adanışın ötesine geçecek arayışlar da olmamış değildir. Rönesans düşüncesi biraz da skolastik felsefenin değişmiş, dönüşmüş bir biçimi değil midir? Skolastik felsefe bir arayış felsefesi olmaktan çok bir *gösterme* felsefesidir. Bu felsefe kuşkuyu kullandıysa bir süs gibi kullanmıştır. Onun göstermeleri hiçbir zaman dinin doğrularına ters düşmeyecektir, düşmemelidir. Skolastik felsefe dogmaları doğrulamaya çalışan bir inanç etkinliğidir

Skolastik karşısında Descartes'ın bu köktenci tutumu Bacon'a da yabancı düşmez. Bacon da yeni düşüncenin koşullarını ortaya koyarken skolastikle bağları koparmıştır. Skolastiğe ılımlı bakan çok azdır, bunlardan biri de Leibniz'dir. Leibniz, skolastikleri sonuna kadar savunmayı düşünmeden onların felsefesinde de aranıldığında bazı değerli şeylerin bulunabileceğini söyler. Bu biraz da Descartes'ın skolastikler karşısında aldığı aşırı tutumun eleştirisi anlamındadır. Gerçekten, tarihsel gelişim koşulları çerçevesinde

baktığımız zaman skolastık düşünce denilen bu yineliyici düşüncenin kendince bir aşama noktası oluşturduğunu görürüz. Kilise babalığından skolastiğe, Aziz Augustinus'dan Aziz Albertus'a ve Aziz Tommaso'ya kadar uzanan çizgide birçok aşama noktası belirleyebiliriz. O hiçbir şey yapmadıysa, yeni düşüncenin temelini oluşturan ussal bakış açısına sıkı sıkıya tutunmuş olmakla düşünceyi daha sağlam bir temele oturtmaya çalışmıştır. Ancak Descartes düşüncesi bir tepki düşüncesidir, skolastiğe bizim gibi yumuşak bakması elbette olası değildir Descartes'ın.

Bundan böyle salt ussallıkla bir yere gidilemeyecektir. Deneyci Bacon kadar usçu Descartes da bunun bilincindedir. Us iyi kullanıldığında büyük bir belirleme gücüdür, ayırma ve birleştirme gücüdür. Ancak onun gerçeğe çok iyi uygulanması gerekir. Bu da bize yöntem sorununu getirir. Evet, Bacon da Descartes da salt ussallıkla ya da salt usun etkinliğiyle doğrulara ulaşmanın olası olmadığını görmüşlerdir. Kendilerinden önceki bütün felsefeler usun çıkarımlar yapan etkinliğini doğrulara ulaşmakta tek çıkar yol olarak görüyorlardı. İlk büyük yenilik Bacon'dan geldi. Bacon, Aristoteles'çi mantığın yerine yeni bir mantığı, araştırmalar mantığı diyebileceğimiz bir mantığı önerdi. Bunun anlamı şuydu: usun arayıcı etkinliğiyle bir yere gidemezsiniz, ayrıca yöntem diye bir sorununuz olmalıdır. Deneyci Bacon için de usçu Descartes için de araştırmanın, özenle araştırmanın, düzenle araştırmanın doğru bilgiye varmada çok önemli bir yeri vardır. Descartes doğru bilgiye varma yolunda yavaş gitmeyi, ağır ağır ilerlemeyi öngörür. Hızlı gidenler, yeterince araştırma yapmadan sonuç çıkarmaya kalkanlar doğru diye yanlışa ulaşacaklardır.

Böylece yöntem kavrayışı Bacon'da olduğu gibi Descartes'da da baş yeri alır. Bacon yöntemin temel kurallarını koyar ve bize tümevarımı önerir. Her şeyden önce, ona göre, zihnimizde, tümdengelim yapmamızı gerektirecek önsel bilgiler yoktur. Elbet tümdengelimi de dışlamaz: tümevarımlar yapan zihin tümdengelimler de yapacaktır. Ne var ki bilimsel araştırmanın kökeninde tümevarım olmalıdır. Yeni düşünce tek tek olguların incelenmesinden giderek doğrulara ulaşan, ulaşmaya çalışan düşünce olacaktır. Bacon'a göre doğayı kavramaya yönelen kişi yazılı deneye başvurmak zorundadır. Gelişigüzel gözlemleme deney yerine geçmez, insanı yanlışa götürmekten başka işe yaramaz. Gözlemlenen doğruları, evet, yazılı olarak saptamak gerekir, böylece unutmaya karşı önlem alınmış olacaktır. Descartes da *sayma*'yı önerir: üstünde çalıştığımız bütünün ögelerini ikide bir saymalıyız ki unutkanlıkla bir şeyleri dışta bırakıp yanlışa düşmeyelim. Sayma yani tümevarım Descartes'da bir yardımcı yöntem olarak konulur. Bacon ayrıca *üç tablo yasası*'nı getirir: olanlar tablosu, olmayanlar tablosu, dereceler tablosu tümevarım yönteminin doğa olaylarına ciddi ve sağlıklı bir biçimde uygulanmasında kaçınılmaz aşamalardır.

Descartes konuya daha değişik bakar, daha filozofça bakar: Bacon gibi yapmaz o, bize yöntemini değil yöntemliliği önerir. Kendi yöntemimi size açıklayayım isterseniz, bence yöntemin koşulları şunlar şunlardır, ancak bu sizi bağlamasın, benim yöntemim herkesin kullanmak zorunda olduğu bir maymuncuk değildir, demek ister. İyisi mi siz de kendi yönteminizi ortaya koyun, demek ister. Burada Descartes'ın yöntem sorununa daha geniş ve daha tutarlı baktığını görürüz. Yöntem sorunu öyle üç beş kural belirlemekle çözülebilecek bir sorun değildir. Her konu kendine göre bir yöntemi gerekli kılar. Evet, her yöntemi her soruna uygulamak doğru değildir. Zaten skolastiklere de bu yüzden kızmıyor muyduk, Aristoteles'in belirlediği mantık kalıplarını yöntem yerine kullandıkları için kızmıyor muyduk? Bugün bizim çok iyi bildiğimiz bir şeyi Descartes o zamanlar erkenden görmüştü: yöntemli olmakla katıkuralcı olmak birbiriyle bağdaşmayacak durumlardır. Araştırmacı tüm yöntem arayışlarında, tüm yöntem uygulamalarında esnek olmak zorundadır. Yöntemin değeri kendinde değil sağladığı *sorunları çözme gücü*'ndedir, elde ettiği sonuçlardadır. Zaten çok kesin yöntemlerimiz olabilseydi araştırmacılık çok kolay bir iş olmayacak mıydı?

Gene de yöntemin bir takım temel belirleyenleri olsa gerektir. Kuşku yöntemli yönelişin elbette özünü oluşturacaktır. Ancak yöntemi kuşkuda bitiremeyiz: yöntemliliğin daha değişik koşulları olmalıdır. Kuşku elde edilecek kesinlik adına vardır. Descartes her zaman matematikteki kesinliğe benzer bir kesinliği her yerde geçerli kılmak isteyecektir. Ancak, bu yöntemin tümüyle matematiğe indirgeneceği, indirgenebileceği anlamına gelmez. Her bilgiyi matematiğe götüremeyiz; matematiğin dışında da, matematiğin ulaşamadığı yerlerde de bilgi üretmemiz gerekecektir. Matematiğin birinci planda önemli olduğu bir yüzyılda yaşanılmaktadır. XVII. yüzyıl matematik ve mekanik yüzyılıdır. Galileo Galilei matematikle fiziği çoktan bir araya getirmiştir: artık matematiksiz bir fizik düşünme olasılığı yoktur. Ne olursa olsun, her şey matematik demek değildir.

Yöntem usa yardımcıdır. Descartes us çağında usun önemini görmezden gelemezdi. Eskiler usu kullanıyorlardı. Descartes *usu iyi kullanmak* gerektiğini bildirdi. Usu iyi kullanmak yöntemli olmanın baş koşuludur. Ancak usu iyi kullananlar doğruyu yanlıştan ayırabilirler. Usunu kullanamayan biri için yöntemli olmak diye bir sorun yoktur elbette. Her kişinin usu vardır, us eşit biçimde dağıtılmıştır, gene de birçok yanlış bilgi üretilir. Demek ki doğruya yönelmek her zaman sakınık olmayı gerektirecektir. Bir şeyin doğ-

ruluğunu apaçık göremiyorsam, bir başka deyişle doğru bana kendisini apaçık sunmuyorsa o şeyi doğru diye almamam gerekir. Usa gözü kapalı güvenmek olmaz. Usa güven duymak usu kallandığına inanmakla olacaktır. Apaçıklık temel ölçüt olacaktır. Bir şeyi tüm kuşkuların ötesinde *apaçık doğru* diye belirleyemediğim sürece o şeyi doğru diye alamam. Doğru'nun kendini iyiden iyiye gösterdiği yer her türlü kuşkunun ortadan çekildiği yerdir.

Descartes'ın yöntem anlayışında ayrıştırma önemli bir yer tutar. Bir bütünü doğrudan doğruya kavramam olası olmadığına göre onu parçalara ayırmam gerekir, her parçayı bütünle ilişkisi içinde ayrı ayrı kavramaya çalışmam gerekir. Descartes dikkat alanının dar olduğunu bilir: anlığın bir çırpıda her şeyi göremeyeceğini söyler. Bir doğru sezgide bir anda görünüverir, anlığın dar açısına giriverir. Geniş açılarda anlık dağılıverir. Sezgi zihnimizin bir çırpıda bir bütünü ya da bir doğruyu seziyor olmakla en güçlü işlevidir. Ancak, her şey anlığın dar açısına sığacak kadar küçük olmayabilir. O zaman ayrıştırmacılık önemli olacaktır. Zihin bir çırpıda görebildiği gibi parçalayarak görmeyi de bilir. Ayrıştırmak bütünü parçalamaktır. Ancak hiçbir zaman bütünden kopmamamız gerekir. Bir çırpıda göremediğim şey, bir bakışta ancak bir yanını görebildiğim şey sık sık ve sıkı sıkıya elden kaçırmamaya çalıştığım şey olacaktır. Parçaların birbirleriyle bağlantısını görmediğim zaman, parçaların bütünle ilişkisini elden kaçırdığım zaman sonu belirsiz bir serüvene atılmışım demektir. Çoban yüz seksen altı koyunu bir çırpıda göremez, bu durumda koyunları sayması gerekir. İşte *sayma* bu yüzden önemlidir.

Bir bütünü ya kendime göre parçalarım ya da onu doğal parçalarına ayırırım. Ögeler her zaman doğal çizgilerle birbirlerinden ayrılma kolaylığını göstermezler. Her şey baş, gövde, kol ve bacaklar gibi bir görünür bölümleme ortaya koymaz. O zaman gene de mantıklı bir biçimde bölümlemeyi benim gerçekleştirmem gerekir. Sonunda bilgi tek tek parçaların bilgisi değil bütünün bilgisi olacaktır. Parçalar bütünden ayrı olmadıkları gibi bütün içinde bir anlam kazanırlar. Bu ayrıştırmada, bu ayrıştırmalı araştırmada önemli olan en basiti, en basit ögeyi, ilksel ögeyi yakalamaktır. En basit öge sözü bize gene matematik diziyi düşündürecektir. En basit ögeden en karmaşık ögeye doğru ilerlemek gerekir. En basit öge bir bütünde en önemli ögedir. Ölçüttür, türetendir, öbürlerinin ulandığıdır. Basiti, ilkseli yakaladığımız zaman işin can alıcı noktasını bulmuşuz demektir. Böylece araştıran kişi sürekli olarak bütünden parçalara ve parçalardan bütüne yönelecek, parçalar arasındaki ilişkiye her durumda göz önünde tutacaktır, bu ilişkiden giderek bilinene göre bilinmeyeni bulduğu da olacaktır.

Yöntemli kuşku ben'in bulunmasıyla son bulur. Her şeyden kuşkulanabilirim, ama kuşkulanan ben'in varlığından kuşkulanmam için bir neden yoktur. Bu belirlemede Augustinus'çu bir şeyler var gibidir. Aziz Augustinus "*Si follor sum*" (Yanılıyorsam varım) formülünü getirmişti. Descartes'ın *Cogito ergo sum*'u (Düşünüyorsam varım) bu formülün bir başka anlatımı gibidir. İki felsefe benzeşirler. Birinde, Augustinus'çulukta tüm bilgilerimiz Tanrı'dan gelir, Descartes'çılıkta temel bilgilerimiz Tanrı'dan gelir. Ancak, her şeyin bir ben temeline oturtulması felsefede yenidir ve birey kavramının belirleyici olmaya başladığı bir çağda son derece anlamlıdır. Geniş çerçevede olumsuz anlamda toplumsallaşmış eski bireyden kişilikli yeni birey'e, ben olduğunu bilen, gören, sezen bireye geçilmektedir.

Eskiden Tanrı önceseldi. Daha önceki felsefelerde ister öznel çerçevede ister nesnel çerçevede düşünülüyor olsun, ister ülkücü bakış ister gerçekçi bakış sözkonusu olsun önce Tanrı vardı, daha sonra evren ve insan vardı. Tanrı birinci koşuldu. Descartes bu tabloyu ters çevirdi. Onda ben'den başka şeylere ve Tanrı'ya yükselinir. Tanrı ben'de görünür. Varlıkbilimsel açıdan Tanrı önce de gelse yöntemsel açıdan ben her şeyi önceler Descartes'da. Ben'in altının çizilmesi, öne alınması, gelmekte olan çağın, Yeniçağ'ın özerk bireyini duyurur bize. Bu özerk hatta özgür yeni birey her şeyi kendisiyle başlatacaktır. Varlık tümüyle bireye görünen ya da bireyde açınan şeydir. Aziz Augustinus Tanrı'nın kendi bilgisinden herkese az ya da daha az bir parça verdiğini söylüyordu. Descartes usu eşit paylaştırılmış sayarken bireyin ağırlığını duyurdu. *Cogito* deneyi bu çerçevede bir özgürlük deneyidir. Ben'in ağırlığı özellikle XVI. yüzyıldan sonra kendini duyurmaya başlamıştır. Montaigne kendini araştırıyor, bunu insanı araştırmanın temeli olarak düşünüyor, "*Her insan insanlık durumunun bütünsel örneğini kendinde taşır*" diyordu.

Descartes'da ben kendini bulur, kendinde kendi zenginliklerini tanımaya koyulur. Burada Platon'cu ya da Augustinus'çu bir iç yönelim sözkonusudur. Ancak iç yönelim yeterli olmayacaktır, dış dünyaya, deneyin alanına da yönelmek gerekecektir. O da yetmeyecek, tasarlamak ya da imgelemek gerekecektir. İşte Descartes'da Platon'cu ya da Augustinus'çu olmayan özellik budur. En etkin ve en yetkin varlığın yani Tanrı'nın fikrine ve daha başka temel fikirlere, ilke değeri taşıyan fikirlere bu iç etkinlikle ulaşır kişi. *Doğuştan fikirler* kavrayışıyla tam anlamında bir ülkücü olan Descartes, bu Platon'cu özelliğiyle Bacon'a uzak düşse de *edinilmiş fikirler* kavrayışıyla Bacon'a ve öbür deneycilere yaklaşır. Platon'cu Descartes, Aristotales'çi Bacon'a karşı oldukça ayrıntılı, epeyce köklü bir ülkücülük geliştirir. Ancak bu ülkücülük gene de mutlak bir ülkücülük değildir, deneycilikle dengelenen bir ülkücülüktür. Zihnin önsel koşulları

kadar dış dünya deneyi de önemlidir. Deneysel bilimlerin gelişmeye başladığı bu dönemde dış deneyi dışlayan bir bilgi kuramı oldukça eksikli olacaktı.

Üç çeşit fikir vardır. *Doğuştan fikirler* her anlamda önceseldir, herşeyden önce önsel olduğu için önceseldir. Yalnızca doğuştan fikirlerimiz olsaydı bilgilerimiz çok sınırlı kalacaktı. Önsel fikirlerle üst gerçekliğe, Tanrı'nın katına bağlanırken, *edinilmiş fikirler* ile dünyaya bağlanırız. *Yapay fikirler*'in varlığı da gene yeni insanı, edilgin bir biçimde bilgi almakla yetinmeyen, arayan, kuran, tasarlayan, düşleyen, bulan insanı duyurur. Bir yüzyıl sonra Kant'da da görüleceği gibi us deneyi koşullamaktadır Descartes'da. Edinilmiş fikirlerin sağlıklılığı doğuştan fikirlerin belirleyiciliğine bağlıdır. Bir başka deyişle, edindiğimiz fikirlerin doğruluğunun güvencesi doğuştan fikirler olacaktır. Descartes, böylece, ileride Kant'ın yapacağı gibi bir us-deney dengesi kurar, ancak gene Kant'ın yapacağı gibi önceliği usa verir. Ancak Descartes, Kant'ın yapacağının tersine, us ve deney karşıtlığını bir bilinirbilinmez karşıtlığına götürmez, onda ussal olanla deneysel olan birbirlerine Kant'da olduğu gibi yabancı düşmezler. Descartes'da tüm bilgi dünyası deyim yerindeyse doğuştan fikirlerin egemenliği altındadır.

Böylece ben kendini hem tanrısallığın bir parçası olarak hem de dünyada bir varlık olarak duyar. O yalnızca Tanrı'nın verdikleriyle yetinen değildir, dünyada deneyler yapar, dünyadan bilgiler toplar, fikirler edinir aynı zamanda. Temel fikirler diyebileceğimiz doğuştan fikirler elbette çok önemlidir, ancak onlar bizim dünyada bir varlık olmamıza yetmeyecektir: edinilmiş fikirler yani deney fikirleri de önemlidir. O artık eski felsefelerde olduğu gibi edilgin bir bilgi toplayıcı değildir, etkin bir bilgi üreticisidir. Descartes'ın usla deneyi dengeleyen bu bakış açısı bizim çağdaş bakış açımıza salt deneyci bakış açısından daha uyarlı görünür. Bu us-deney dengesinde ussallık tanrısal kaynaklı doğuştancılıkla değil de insan dediğimiz varlığın kendine özgü özellikleriyle, türsel özellikleriyle ilgili olmalıdır, özellikle kendine özgü algılama biçimiyle ilgilidir. Kant algıda *a priori* bir belirlenim düzeninin geçerli olduğunu gösterdi. Demek ki, bizim algılayışımız bize göredir, bizim zihinsel oluşumlarımız da buna göre gerçekleşecektir. Salt usçuluk gibi salt deneycilik de geçersizdir. Öbür yanda salt deneycilik tüm belirleyiciliği dış dünyanın koşullarına bırakır. Oysa bizim bilgi dünyamız dış koşullara bağlı olduğu kadar iç koşullara da bağlı olmalıdır. Bilgi edinmek kaba bir biçimde dış dünyadan izlenimler elde etmek ve bu izlenimleri etkin bir biçimde bir bileşime götürerek kavramlara yükselmek değildir.

Öte yandan, ileride Kant'ın yapacağı gibi yapmaz Descartes, iki ayrı bilgi alanı için iki ayrı zihin işlevi düşünmez. Çünkü o bilgiyi parçalamayacak, bilginin alanının bilinebilirin alanı ve bilinemezin alanı diye ikiye ayırmayı düşünmeyecektir. Descartes'ın felsefesi sonuna kadar iyimser bir felsefedir, onda bilinemeze yer yoktur. Bu yüzden anlık onda bilgiyi sağlayan tek yeti olur. Anlıktan başka bir tam yetkili yoktur zihnimizde. Duyular da imgelem de anlığa bağlı olarak çalışırlar. Doğrunun doğruluğundan anlık sorumludur. O en yüksek yargı organıdır, en büyük yetkedir. Doğruyu o görecek, apaçık olanı o ortaya koyacak, dış dünyanın bilgisini o saptayacak, her bilginin uyarlılığını o gösterecek, dış dünya bilgisini kendindeki doğuştan fikirlere dayanarak o doğrulayacak ya da düzelecektir. Doğaüstünün doğal bilgisi olan doğuştan bilgiyle edinilmiş deneysel bilgi böylece anlığın bütünleyiciliğinde sağlam bir birlik oluştururlar. Doğuştan olanla edinilmiş olan arasında tam bir uyum, tam bir ortaklık, tam bir bütünlük vardır.

Doğuştan fikirlerin varlığına karşın bilgi hazır verilmiş bir şey olarak düşünülemez. Doğruya ulaşmamızı sağlayan bizim araştırıcı yanımızdır, seçmeci yanımızdır. Çünkü bir *özgür seçiş*'imiz vardır, bizi yanılgılardan koruyacak olan odur. Özgür seçiş özgür bireyin bir yetisidir. Descartes özgürlük sorununu metafizik düzeyde ortaya koyar, oysa Locke onu daha sonra toplumsal çerçevede ele alacaktır. Aziz Augustinus insan için herhangi bir özgürlük düşünmemişti. Oysa, çok sonra Aziz Tommaso, Tanrı'nın insana kendi özgürlüğünden bir parça vermiş olduğunu bildirmişti. Descartes insanı özünden seçici bir varlık, yapısında seçicilik olan bir varlık olarak belirler. Özgürlüğümüzün kaynağı Tanrı'dadır. Seçiyorsak onun istemiyle seçmekteyizdir. Bizi kuşkudan kurtaran da bu özgür seçişimizdir. "*Kuşkulu şeylere inanmaktan kaçınmamızı ve böylece aldanmaktan kurtulmamızı sağlayan bir özgür seçişimiz vardır*" der Descartes.

Anlık, imgelem ve duyular zihinsel etkinliğimizin üç ayrı işlevini oluştururlar. Anlık baş belirleyicidir. Düşünmek yargılamaktır, aynı zamanda düşlemektir, aynı zamanda duyumsamaktır. Doğrudan doğruya bilgi elde eden yetiyle bilgi edinmede yardımcı olan yetileri birbirinden ayırsak da yani anlığı ayrı duyuları ve imgelemi ayrı değerlendirsek de bunları birbirinden bağımsız düşünmek olasılığı yoktur. Gerçek zihin işlevi bir bütündür. Zihni üçe bölen, onu üç parçalı bir işlevsellik içindeymiş gibi gösteren biziz. Bunu kolaylık sağlaması için yaparız. Yoksa bütün bu işlevleri birbirinden ayırma olasılığı yoktur. Descartes düşünceyle ilgili olarak şunları söyler: "*Düşünmek sözcüğünden doğrudan doğruya gözlemlediğimiz biçimiyle bizde oluşan her şeyi anlıyorum; bu yüzden yalnızca anlamak, istemek, imgelemek değil, duyumsamak da düşünmeye girer.*"

Düşünmek baştan sona ruhsal bir olgudur. Ruh başka beden başkadır. Düşüncem bedenimden ayrıdır. Düşünen yanım ben olan şeydir. Bu bize aşılması zor bir ikilemi duyurur. Bir yanda tanrısallıkla başlayan ruh dünyası vardır, bölünmez, parçalanmaz, ölçülmez etkinliklerin dünyasıdır bu, özgürlüğün dünyasıdır; öte yanda madde dünyası vardır, madde dünyası hiçbir raslantısallığa yer vermeyen, tam anlamında bir belirlenim içinde olan, özgürlüğün kesinlikle sözkonusu olmadığı, yalnızca mekanik ilişkilerin geçerli olduğu bir dünyadır. Bu tam tamına ayrı nitelikli iki dünya nasıl olur da bir arada bulunur? Madde ve ruh ayrımında Descartes hıristiyan filozoflarından daha ileriye gider. Hıristiyanlar bu iki tözü kesin olarak birbirinden ayırmışlardı, ancak insan denilince bir ruh ve beden bütününü düşünüyorlardı. Beden ruhun geçici evi, bir gün dağılacak yuvası gibiydi: ölümsüz ruh bedende bir süre konuk olacaktı. Descartes bu iki tözü daha kesin bir biçimde birbirinden ayırdı, bunları ancak *kozalaksı bez*'de dokunuşan tözler olarak gösterdi, böylece madde ve ruh ikilemini çözecek yerde onu daha da derinleştirdi.

Descartes ruhta iki temel etkinlik ayırdı: istem ve anlık. Benim bir *özgür seçiş*'im vardır, bu da istemli bir varlık olduğumu gösterir. Ben yalnızca yargılayan bir varlık değilim, aynı zamanda isteyen bir varlığım. İstemim ölçüsüz tasarımlara itebilir beni. İstemim Tanrı'nın istemine denk düşer: o ne kadar isteyebilirse ben de o kadar isteyebilirim. Onun yapabildiği kadar yapamam ama: benim gücüm sınırlıdır. İşte o noktada usumun istemimi denetlemesi gerekir. Demek ki insan isteminin ancak sınırlı bir alana yayılabileceğini bilmeli, ona göre davranmalıdır. İnsanoğlu özgürlüğünün Tanrı'nınki gibi sonsuz olmadığını bilmelidir. Descartes'ın özgürlük tanımı oldukça anlamlıdır. Özgür olmak, ona göre "*hiçbir dış gücü duymayacak biçimde eylemde bulunmak*" anlamı taşır. Gerçekte istem de bir yargılama gücüdür, bu yanıyla anlığı andırır. Yargıda nasıl olumlama ya da olumsuzlama geçerliyse istemde de olumlama ve olumsuzlama geçerlidir. Gene de istemin üstünde anlık olmalıdır, anlık son yargı organı diye düşünülmelidir: "*İstem anlığa göre çok geniş ve uzamlı olduğu için ben onu belli sınırlar içinde tutamıyorum, anlamadığım şeylere de uzatıyorum onu. Bu şeylere kendinden ilgisiz olduğu için kolaylıkla sapıyor ve kötüyü iyi diye, yanlışı doğru diye seçiyor. Aldanışım ve günah işleyişim buradan gelmekte.*"

Her alanda çokça kalem oynatmış olan Descartes ahak alanında geniş çerçeveli bir çalışma yapmadı. Bunun bir nedeni de Stoa filozoflarının Eskiçağ'da ortaya koyduğu ahlak öğretisinin ona yeterli görünmüş olması olabilir. Gerçekten Aristoteles'den beri mantık, Stoa'cılardan beri de ahlak önemli bir gelişim göstermedi. Stoa filozofları hem toplumsal hem bireysel çerçevede gerçek ahlaklı insan tipini, özel olarak sorumlu aydın insan tipini ayrıntılarıyla tanımladılar. Descartes ahlak anlayışında tam anlamında bir Stoa'cı olarak kaldı. Ahlaklı olmak ona göre de usunu iyi kullanabilmeye bağlıydı. Ona göre de ancak yetkin insan ahlaklı olabilirdi. Bu Stoa'cı ve Sokrates'çi bakışı bir mektubunda Descartes "*sıradan insanların boş yere yazgıdan beklediği, bizim ancak kendi kendimizden beklediğimiz o kutlu yetkinliğe ulaşabilmek için felsefenin bize sağladığı araçlar*"dan sözederek ortaya koyar. Onun gözünde ahlaklı insan gururlanmayan, böbürlenmeyen, usunun gösterdiği yoldan giden, tutkularına yenilmeyen, alçalmayan insandır, başkası için iyilikler düşünen insandır.

Ahlak anlayışı özgün değildir, fizikçi yanı eskimiştir, fizyoloji üzerine görüşlerinin artık hiçbir karşılığı yoktur, Descartes'ın en önemli ve eskimez yanı kolayı, basiti, yalını düşüncenin temeline yerleştirmiş olmasından gelir. O her zaman bir çırpıda görüneni, kendini apaçık ortaya koyanı önemsedi, zor olanı felsefeden kovdu, roman gibi kolay okunan bir felsefe geliştirmeyi arzuladı ve onu başardı. Hepimize kolayın ve basitin önemini duyurdu. Hepimize karmaşığı basite indirgememizi önerdi. Böylece yöntemin temel ilkelerini açık bir biçimde belirlemiş oldu. Onun ötesinde ne "can ruhları"nın bir karşılığı vardı, ne havada dolaştığını gördüğümüz atomların, ne kozalaksı bezde ruhla bedenin dokunuşmakta olduğu savının. Altı çeşit tutku belirlemiş olmasının da bugün bizim için bir önemi yoktur. Onun önemi doğruyu yanlıştan ayırabilme titizliğinden, kuşkuyu yöntemin temeline yerleştirmiş olmasından gelir. Böylece Descartes, Auguste Comte'a kadar uzanacak olan olumlu bakış açısının yolunu Bacon'la birlikte açmış olur. Felsefesi işte bu anlamda yenidir ve hep yeni kalacaktır: doğru bilgiye yöneliş her zaman önyargıların dışında özenli bir çabayı gerektirecektir, her zaman bütünsel bir bakışı, bütünle parçaların ilişkisini iyi görebilen bir bakışı zorunlu kılacaktır. Descartes felsefesi arayışın, sabırla arayışın, yılmadan arayışın, yavaş ve sağlam yönelişin felsefesidir. Öznelciliğin batağında yitip gitmiş felsefeler karşısında Descartes'çı bakış açısı her zaman insanın gücünü, yetkinliğini, zenginliğini duyurur bize.

Afşar TİMUÇİN

Bütün Şiirleri 9
Akşam Türküleri

Sarmal Yayınevi

"Dünyanın Balkonu"ndaki Don Kişot(lar) ve Umut Enternasyonali...

Temel DEMİRER

Cervantes'in, Don Kişot'u, müthiş bir ülkücü. Onun bu özelliğine saygı duymamak elde değil. Ama madalyonun diğer yüzünde, "yel değirmenlerine saldıran" (ya da benzeri), sanrılı abartı ve küçümsemeleri yok mu? Bunları benimsemek de, savunmak da mümkün değil... Özetle koşulsuz bir kabul ve reddiye temelinde ele alınmaması gereken, pozitifinden negatifine dek öğretici bir bütünlüktü Don Kişot...

Pozitifi ve negatifi ile dünyanın balkonundaki bir Don Kişot izlenimi bıraktı bende komutan yardımcısı Marcos... EZLN militanları, " Marcos, bizden birisi... Elini uzattığında tutabileceğin türden ve bir nefes kadar bize yakın... O, sadece mücadelenin bir parçası... Herhangi bir imtiyazı da yok" deyip, Zapatistaların suratlarına geçirdikleri, maskenin lider kültüne bir panzehir olduğunu; çünkü maskeli herkesin Marcos ya da maskesiz Marcos'un hiçkimse olmayacağını anlatsalar da, EZLN'de, Marcos figürünün, abartılı biçimde öne çıktığı bir gerçek...

"Yaşasın/kahrolsun edebiyatı"na prim vermeyen, kapsamlı bir felsefe, edebiyat ve tarih bilgisine sahip, müthiş kültürlü bir bilge komutan yardımcısı... Söylemek istediklerini, kuru, ajitatif slogancı bir dildense, mesellerle, öykülerle vermeyi yeğliyor, örnek mi?

"Olivio bir kızılderili çocuğu. Henüz beş yaşında yok, ama bu ülkedeki binlerce yerli çocuğu gibi o da ölüme çok yakın. Olivio'nın beş yaşından önce tedavi edilebilir bir hastalıktan ölme olasılığı, adına Meksika denen bu topraklarda çok yüksek. Ama Olivio bugün yaşıyor. Olivio "Zup"ların dostu olmakla ve Binbaşı Moises'le futbol oynamakla övünüyor. Yo, futbol oynama demek abartmak olacak. Gerçekte Binbaşı'nın tüm yaptığı, tüm çocuklar gibi, Zapatista subaylarının en önemli işinin çocuklarla oynamak olduğuna inanan Olivio'dan yakasını sıyırmak için topu olabildiğince uzağa tekmelemek.

Onları uzaktan izliyorum.Olivio topu insanın tüylerini ürperten bir kararlılıkla; o darbe bileğine bir yazgı gibi yapışacakmışçasına tekmeliyor. Oysa hayır, Olivio'nun tekmesinin hedefi lastik top değil. Tabii bu da bir söylem. Gerçekte, tekmenin ve kuvvetin yarısı Chiapas gerçekliğin çukurlarına saplanıp kalıyor ve ancak bir kısmı topu rastgele bir yöne gönderiyor. Binbaşı bir tekme koyveriyor ve top yanımdan geçip uzaklarda gözden yitip gidiyor. Olivio kararlılıkla yuvarlağın peşinden koşuyor (bunu ve gerisini televizyon ya da radyoda futbol spikerinin sesiyle okuyun.) Ustalıkla yerdeki bir kütüğü sıyırıyor(...) Savunma geride kalıyor (tamam, aslında "Yeniperr" ve Jorge yere oturmuş, çamurla oynuyorlar, ama demek istediğim, önde rakip yok) ve karşı saha, sahip olduğu birkaç dişi gösterip topu yolundan çıkmış bir lokomotif gibi süren Olivio'nun önünde bomboş duruyor. Basamaklardaki ekabiran suskun bir beklenti içinde. Olivio koşuyor ve nihayet topu kapıp, tüm evren fileleri yırtan bir tekme beklerken (tamam, aslında sözde rakip kalede, file yerine dikenli dallara belenmiş iki sarmaşık duruyor) ve tam, böbreklerden gırtlağa, bir "goool" bağırtısı yükselmeye hazırlanırken, ve herkes dünyanın kendine layık olduğunu göstermesini beklerken, tam o anda Olivio topun peşinden koşmanın iyi birşey olduğuna, ama tepede uçuşup duran o kara kuşun da cezasız kalmaması gerektiğine karar verip apansız yönünü değiştirdi ve fırlattığı taşla kuşu cansız yere serdi ve mutfağın yolunu tuttu. Olay biraz, nasıl demeli, ters patlamıştı (bir kardeşin deyişiyle "fazlasıyla Zapatist"), fazlasıyla eksik, fazlasıyla noksan kalmıştı; sanki dudaklarda bir öpüş duruyordu da kimse zahmet edip de onu yerinden almıyordu.

Ben ciddi, ince eleyip sık dokuyan bir meraklıyımdır; takımların ve oyuncuların yüzdelerini ve tarihlerini bilenler, bir beraberliğin, bir zaferin ya da bir yenilginin mantığını mükemmelen açıklayabilirler. (...) Ancak o anda tüm dayanaklarımı yitirmiştim ve insanlığın en yüksek değerlerinin (yani futbolun gösterdiklerinin) ihanetine uğramışçasına basamakları ikişer üçer tırmandım (aslında bir kütük yığını üzerinde oturuyordum) ve öfkeyle, Olivio'ya cesaret, profesyonellik ve sporcu ruhundan yoksunluğunu, futbolcunun herkesi sevmesi yolundaki kutsal yasayı bilmediğini yüzüne söylemek üzere koştum. Olivio geldiğimi gördü ve gülümsedi. Durduğum yerde kalakaldım. Ama beni alakoyanın sevecenlik olduğunu düşünmeyin, dostlar.

Beni donduran Olivio'nun sıcacık gülümseyişi değildi.

Elinde tuttuğu sapandı...

Evet dostlar. Yarın üniformaların yalnızca kıyafet balolarında kullanılması ve eğer illa üniforma giyilecekse, diyelim ki futbol üniforması giyilmesi için bugün bizi asker yapan sevecen öfkenin bir taklidinin sözkonusu olduğunu çok iyi bilin..." (Marcos, I.Masa toplantısına sunduğu tebliğden)

Öte yandan Marcos, "Tarihte zorun rolü" ya da ezilenlerin mücadele biçimleri" konusunda

Marksist tezleri, Gandi ve Mandela'dan esinlenerek "tashih" etmeye çalışıyor... Toplumun dönüştürülmesine yönelik "siper savaşları"nı Gramsci'den ve "iktidar" çözümlemelerini de Foucault'dan öğrendiği izlenimi veriyor... Zapata kadar "halkçı", Che'ye saygılı ve Marx'tan fazla söz etmeyen bir Marksist...

Marcos, kuzey Meksikalı... Marksist, ama Marksizmini bilinen ölçütlerle tanımlamak bir hayli güç... Kanımca, Marksizme, muhtacı olduğu demokrasi aşısını yapmayı deniyor... Tutar mı? Tartışmalı, ama ilgisiz kalmamalı... Önsel bir kabul ya da reddiye anlamsız bir acelecilik olur... Ancak eklemeden geçmemeli: "Zapatistalar'ın insanlara, politik hayatı ve politika yapma tarzını yenilemek için olanak sunduğu " ya da "dünyayı ihtiyacı olan yeni bir politik kültür ile tanıştırdığı" veya "Zapatistalar ile tartıştığımız yeni bir projedir" iddiaları fazla abartılı...

Marcos'un siyasal yanaşımları, 1994 başkaldırısından bugüne değişti ve değişiyor da... Değişimin ulaştığı son nokta neresi olur?.. Bu konuda, aceleci zorlamalardan uzak durmak gerek... Örneğin, ulus bilinci ve nosyonu çok zayıf olan Maya yerlilerinin kültür ve geleneklerinden öğrenen, Mayaların (5-6. yüzyılda yazılan) "Popol Vuh/Halkın Kitabı"ndan müthiş etkilenen Marcos'un, gelenek ile gelecek arasına sıkıştığı bugünü, giderek alınması gereken bir kararın kesitidir... Bu karar daha alınmamıştır...

Ama burada, bir sorun daha var: Neoliberalizme karşı kıtalararası bir toplantıya, Fransa'daki işçi eylemlerine karşı Juppe'nin neoliberal "reform paketi"ni destekleyen Touraine'i, "Bu buluşma Zapatistalar'ın toplantısı değil... Buraya neo-liberalizme karşıyım diyen herkes katılabilir... Toleranslı olmalıyız..." diyerek kabul etmeyi savunan Marcos'un, reel-politiker pragmatizmi, tehlikeli bir sinyaldir... Tıpkı Touraine'in, "Zapatistalar şahane (magnifique) bir post-modern gerilla hareketi... Klasik gerillayı, gerilla olmaktan kurtaran bir post-gerilla hareketi..." tesbiti gibi...

Şunu açıkca ifade etmeliyiz: Marcos'da ve Zapatista hareketinde, sosyalizm ve Marksizm vurgusu, geri çekiliyor ya da 1994'deki gibi (1) net telaffuz edilmiyor artık... Oysa geçmişte, Lacandone Cangılı'nda Ağustos 1992'de kaleme aldığı, "Chiapas: İki Rüzgarlı Güneydoğu, Fırtına ve Kehanet" adlı yazısında, komutan yardımcısı. Marcos, durumu ve Zapatistalar'ın sosyalist ütopyasını, çok net biçimde telaffuz ediyordu: "Savaşacak birşey de yok. Sosyalizm öldü. Yaşasın konformizm ve reform ve modernizm ve kapitalizm ve bunlara eklenebilecekler, bunları takip edebilecek tüm acımasız şeyler. Yardımcı kral ve feodal senyörler, resmi konutlarında ve saraylarında, huzurla dans edip gülüyorlar. Onların sevinci, kıyılarda yaşayan ve nadir olarak özgür düşünebilenlerin bazılarını şaşırtıyor.Anlayamıyorlar, kendilerini umutsuzluğa bırakıyorlar ve suçlarını itiraf ediyorlar. Doğru, savaşacak ne var? Gücümüz yeterli değil. Zamanı değil... Beklemek gerek... Belki yıllar boyu... Maceracılara dikkat. mantıklı olalım. Kırlarda, şehirlerde hiçbir kımıltı yok, hep aynı. Sosyalizm öldü. Yaşasın sermaye. Radyo, basın, televizyon hep bunu söylüyor, akla geri dönmüş ve pişman olmuş bazı eski sosyalistler bunu tekrarlıyor.

Ama herkes umutsuzluğun ve konformizmin sesini dinlemiyor. Herkes kendini cesaretsizliğin kızağında kaymaya bırakmıyor. Çoğunluk, milyonlar, iktidarın sesini dinlemeye devam ediyor, ve duyamıyorlar, onlar, kulaklarının içine ölümün ve sefaletin çığlıklarını atan ve gözyaşlarıyla sağırlaşmışlar. Ama bir dinlenme anında, çünkü bu hala mümkün, başka bir sesi dinliyorlar, yukarıya ait olmayan aşağılardan esen, dağdaki yerlilerin yüreğinde doğan bir rüzgarla tanışan ve onlara adaletten, özgürlükten bahseden, onlara sosyalizmden bahseden, umuttan, dünyadaki yegane umuttan bahseden sesi... Ve eskilerimiz, Zapata diye birinin onlar adına ayağa kalktığını ve sesinin bağıra çağıra "toprak ve özgürlük!" şarkıları söylediğini anlatıyorlar. Ve eskiler onun ölmediğini, Zapata'nın geri döneceğini söylüyorlar. Ve eskilerimiz, rüzgarın, yağmurun ve güneşin, köylüye, ne zaman çift süreceğini, ne zaman tohum ekeceğini ve ne zaman ürün alacağını haber verdiğini söylüyor. Ve anlatıyorlar ki umut da ekilebilir ve ürün alınabilir. Eskiler, rüzgarın, yağmurun ve güneşin yeni bir biçimde konuşmaya koyulduğunu, böylesi bir sefaletin bu ölüm hasadını vermeye devam edemeyeceğinden, yeni bir isyan hasadının gerektiğinden bahsettiğini söylüyorlar.Eskiler böyle söylüyorlar. Güçlüler ise dinlemiyorlar, dinleyemezler, imparatorlukların kulaklarında patlayan çığlıklarından sağırlaşmışlar. 'Zapata' rüzgarı zorluyor aşağıdakini, bizimkini..." (Marcos, Ya Basta! Artık Yeter!,s.56-57, Belge Yayınları-1996)

"Herşeyi altüst eden bir rüzgar yükseliyor; O ise, ayağa kalkıyor ve diğerleriyle birleşmeye gidiyor. Birşey, O'na, arzusunun çok insan tarafından paylaşıldığını söylüyor, O da diğerlerini aramaya gidiyor.

Yardımcı-kral, rüyasında, toprağının korkunç bir rüzgar tarafından sürüklendiğini görüyor, tüm çaldıklarının geri alındığını, evinin parçalandığını ve hükümdarlığının yıkıldığını görüyor. Uyumadan rüya görüyor. Yardımcı-kral, O'na aynı rüyayı gördüklerini itiraf eden feodal beyleri buluyor karşısında. Zaman kaybetmeden gittiği doktorlar, Yardımcı-krala, tüm bunların yerli büyüsünden kaynaklandığını söylüyorlar, sonra, hep beraber, sadece kanın, bu talihi değiştirebileceğine karar veriyorlar; böylece, Yardımcı-kral öldürtüyor, tutuklatıyor, daha çok hapishane ve kışla yaptırıyor, gördüğü rüyalar, sürekli olarak, onun maskesini düşürmeye yardım ediyor.

Bu ülkede herkes düş görür. Çok yakında uyanma zamanı...

FIRTINA... işte bu iki ayrı rüzgar arasındaki şoktan doğacak, zamanı geliyor, tarihin fırını yanmaya başladı bile, şimdilik tepedeki rüzgar bastırıyor, aşağıdaki ise yaklaşıyor, işte fırtına... Ve böylece tamamlanacak...

KEHANET... Fırtına dindiğinde, yağmur ve ateş,

gerilerinde, barış dolu bir toprak bıraktıklarında, dünya eski dünya olmayacak, ama daha iyi birşey olacak..."(yage,s61)

Zapatistalar'a Eleştirel Kenar Notları

Zapatistalar'ın, bence en önemli özelliği, kendileriyle dalga geçmek pahasına, çok bilmiş bir hareket olmaktan kaçınması ve rahatlıkla, sıkılıp çekinmeden, "bilmiyorum" diyebilmeleri... Özetle Zapatista hareketi içinde Marksistlerin yer aldığı bir halk hareketi...

"Suratımıza geçirdiğimiz maskenin ardında dıştalanmış tüm kadınlar, unutulmuş yerli halklar, zulüm altındaki tüm eşcinseller, hakarete uğramış tüm gençler ve onuru kırılmış göçmenlerin yüzleri var, maskemizin ardında sen yani tüm dünya yoksulları var", diyen Komutan Ana Maria'nın ifadesiyle tüm ezilenlerin sözcüsü olmak amacındaki bir hareket... Öte yandan Zapatistalar, verili uluslararası konjonktürde, neo-liberal saldırganlığa karşı bir deney, bir itiraz...

Zapatistalar, öncelikle adil bir diyalog ortamının yaratılmasını istiyorlar.Ama diyalog için yalvarmıyorlar da... "Herşeyi herkes için" istiyorlar... Zapatistalar, onurlu bir diyalog yanında herkes için demokrasi isteyip, "demokrasi, yerli ya da değil, her halkın en temel hakkıdır; demokrasi olmadan ne özgürlük, ne adalet, ne onur mümkündür, ve onur yoksa hiçbirşey yoktur" diyorlar... Bu yolda öne sürdükleri "Talepler Listesi", devrimci-demokratik sınırın ötesine geçmiyor...

Devrimci-demokratik talepleriyle Zapatistalar, "iktidarı istemiyorlar", ama hangi iktidarı?... Bunu anlamak gerek: Şimdiye değin, devrimler sonrasında iktidar bir profesyonel yöneticiler kastının eline geçti... Yani devrim sonrasında iktidar, "herkes için" değil, bir kast tarafından "benim için" diyen bir kirlenmeyi yaşadı... Dünyadaki devrimci, halkçı, sosyalist iktidarların bir çoğu kirlenmiştir, kirletilmiştir... Bu sadece, profesyonel yöneticiler kastının kötülüğü ile açıklanamaz. Madalyonun bir diğer yüzü daha var ki, o da devrimlerin iktidarı almaya yönelik mücadelesinde insanları, ilişkilerini ve toplumu dönüştürmekte başarısız kalmasıdır. Marcos, bu zafın farkında. Bunun içinde daha geniş kitleleri politize edip, mücadelenin saflarına çeken sivil-demokratik mücadelelere büyük önem veriyor...

"Barışçı bir yol" arayan Zapatistalar, "zorunlu kalmadıkça" ve "öz-savunma"yı aşmaması kaydıyla, "sivil-demokratik mücadele yöntemleri"ni tercih ettiklerini, asla gizlemiyorlar. Benzer bir eğilimi Venezuellalı eski gerilla lideri Douglas Bravo, Peru eski Troçkist köylü önderi Hugo Blanco'da da görmek mümkün. Örneğin Douglas Bravo,, Peru'daki 'Aydınlık Yol'un 1992'de Başkan Gonzalo'nun (Abimeal Guzman) tutuklanması ardından, "askeri olarak stratejik bir geri çekilme" içinde olduklarından, yeni taktikleri gereği, sivil protesto gösterilerinin başını çekip, örgütlediklerini ve 'Aydınlık Yol'un bir belgesinde, militanlarına, "silah kullanmadan, kitlelerle çalışmayı öğrenmeliyiz" talimatını verdiklerinden söz edip, ekliyor; "Latin Amerika'da, geçmişten ders çıkartan sivil-demokratik mücadelelerin tabanı genişleyecek..."

Zapatistalar, "politika yapmanın ve politik söylemin yeni biçimleri"ni, "yüzyılın sonundaki mücadelelerin yenilikleri"ni, "halka boyun eğerek yönetimenin araç ve amaçları'nı aradıklarını ifade ediyor... ancak bunu, "farklı biçimde" ve "tuhaf bir ordu" ile deniyorlar...

"Tuhaf Bir Ordu: EZLN"

'Le Monde'dan Catherine Bedarida'nın "Hareketiniz bir gerilla hareketi mi?" sorusunu Marcos şöyle yanıtlıyor? "Hayır, biz kendimizi düzenli bir hareket olarak tanımlıyoruz; hem rütbelerimizle, hem de faaliyetlerimizde. Kararlar yedi etnik grubun atadığı bir Kızılderili kollektifi tarafından alınıyor. Bu etnik grupların başlıca dört tanesi Chiapas'da yaşamakta. Taktik kararlar ise komutan yardımcılığına ait. Bu çok konuşan, çok az savaşan, hatta savaşmayan tuhaf bir ordu. En önemli silahı, söz: Bu alanda, askeri alandan çok daha fazla başarı elde etti. Ayrıca, gerillalara kıyasla çok daha sempatik olduğumuzu söylüyoruz."

Evet, EZLN,"tuhaf bir ordu"... Bu gerçek, bizim alışkın olduğumuzdan çok farklı... Öte yandan, bu "tuhaf bir ordu"nun komutan yardımcısı, Meksika'nın siyasal geleceğini şöyle değerlendiriyor: "Mevcut siyasal krizin bir demokratikleşme sürecine mi, yoksa faşist tipte bir gerilemeye mi yol açacağını bilmiyor. Burada siyaset kendi seçim mantığına teslim olarak tıkandı; oysa, Zapatizm dahil toplumsal hareketler gelişiyor. En iyi durumda, bu hareketler Meksika'da politik bir açılım sağlayacak, demokrasiyi yurttaşların gündelik yaşamına sokacak. Ama askeri bir darbeye yol açacak baskı ve hoşgörüsüzlüğün eşlik edeceği katı, boğucu bir şema da gündeme gelebilir. Ülkenin acısını çektiği belirsizliği EZLN de paylaşmaktadır: Barış ile savaş, demokratikleşme ile sertleşme arasındaki duraksama yaşanırken..."(Le Monde, 6 Ağustos 1996,s.3)

Zapatistalar da, Meksika gibi bir ikilemin içinde. Örneğin Catherine Bedarida'nın "izlenimi" şöyle: "Marksizmin öncüllerine hala çok bağlı olan Zapatist ordu ve sempatizanlarının otoritaryanizmi, kimin, bu şiddet eğilimlerinin mi, yoksa Marcos'un daha yenilikçi söyleminin mi galebe çalacağını kestirmeyi engelliyor." (Le Monde, 6 Ağustos 1996,s.3)

Meksika Nire?

Meksika'ya damgasını vuran yoksulluk ve ihtilalci başkaldırı gelenekleri... Örneğin, Meksika'da bir işçi ayda 600 peso kazanıyor (bu rakam Chiapas'ta 300 peso'ya düşüyor), bir öğrenciye ise ayda minumum 500 peso gerek... Meksika'da bir yoksulluk "demokrasisi"nden söz edebiliriz. Yoksullukla yolsuzluk, umut ile başkaldırının içiçe yaşandığı Meksika'daki dengesiz-dinamik yapı, durmadan patlayıcı madde biriktiriyor. Tüketim toplumunun neon lambalarıyla, korkunç bir sefalet içiçe. Meksika insanı geleceğe umutla bakmak is-

tiyor. Ama umudun faturasını iyi okuyabilmek kaydıyla. Çünkü umudun faturasında başkaldırı yazılı Meksika'da da...

Kaygan ve her an değişebilir bir siyasal zeminde patinaj yapan Zedillo ve partisi (PRI/ Kurumsal Devrimci Parti) sıkıntılı bir kesitten geçiyor: Mali krizin aşılamayan sonuçlarının yol açtığı toplumsal çürüme ve deformasyon... NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) ile uyum sağlama sancıları ve sarsıntıları... Meksika'da büyüyen açlık... Meksika'nın 1986'da GATT'a girmesiyle neo-liberalizmin geleneksel dengeleri çalışanlar aleyhine bozmasıyla, ülke çapında hoşnutsuzlar koalisyonunun kitleselleşmesi... PRI'nın siyasal tekelinin eskisi kadar etkin olmaması. PAN'ın (Ulusal Eylem Partisi'nin) ülke çapında gelecek seçimleri kazanabilecek kadar büyümesi... Para-militer Guardes Blancas (Beyaz Muhafızlar) örgütünün ilericilere yönelik terörünün yoğunlaşarak, yaygınlaşması... Zapatistalar'ın ve ardından da Guerrero, Hidalgo ve Pueblo eyaletlerinde EPR (Halkın Devrimci Ordusu'nun) oluşması... Meksika yerlilerinin, yani dıştalanmış yoksulların, giderek Meksika politikasının merkezinde yer alması... Hükümetinin hızla silahlanması. ABD son 5 yılda Meksika'ya (gelişkin tüfekler, elektrikli coplar, el bombaları, lav silahları, zırhlı panzerler, barikatları yıkmak için buldozerler, uçaklar ve Vietnam'da kullanılan helikopterler satarak), 190 milyon doların üzerinde silah sevketti... Bu durumda gidişatın istikameti: Ya demokratikleşme ya da bir baskı yönetimi...

Bu bağlamda Jean R.'nin saptamalarına katılmamak elde değil? Meksika, fokur fokur kaynayan bir politik kazan... Hatta, giderek kazan kapağının, tutmadığından da söz edilebilir. Ülkede, pıtrak gibi boy veren silahlı grupların varlığı bir gerçeklik. Meksika'nın ekonomik açmazı, sonu gelmez siyasal baskılar ve demokrasi umutlarının giderek dumura uğraması, silahlı grupların, hak arayışı için silaha sarılmasına yol açıyor. Koşullar değişmedikçe, gidişatın, tırmanacağını öngörmek, kehanet olmasa gerek.

Sorunların tersten çözümü için hükümet, ülkede militarizasyonu tırmandırıyor. Zedillo'nun ağzından telaffuz edilen "medyatik değişim söylevleri'ne gelince, o da, "hiçbir şeyi değiştirmemek için değişmek!" paradoksundan başka birşey değil... Çünkü iktidardaki PRI (Kurumsal Devrimci Parti) bir soygun ve yolsuzluk şebekesi. Meksika "Chiago Oğlanları"nın ve aile mafyalarının yönetiminde. Chiapas ise, doğal zenginlikleriyle, soygun şebekesi için önemli bir bölge. Buradan kolay, kolay vazgeçmezler.

Hükümetin, Chiapas'a, çok şeyi göze alarak gerçekleştireceği bir askeri müdahalede, EZLN yenilir. Marcos, bunu biliyor... Bunun içinde bir cepheleşme yönelimini öne çıkararak, şu an Meksika'nın cephe gerisi olan Mexico City'de sivil-demokratik bir savaş cephesi açmaya çalışıyor. Çünkü Meksika bütününde, geniş bir yoksullar-hoşnutsuzluklar bloku var... Marcos'un amacı, bu bloku, sivil-demokratik eksende harekete geçirmek...

Emiliano Zapata'nın, geniş köylü yığınları için bir kahraman olduğu Meksika'da, hükümet eğer Marcos'u öldürtürse, başına ikinci bir kahraman belası yaratmış olur ki, bunun riski de çok büyük... Öte yandan hükümetin, yağmur ormanlarının ortasındaki tropikal cangıldaki askeri harekatının şansı nedir?... sorusunun yanıtı da riskli... Meksika'nın bir diğer sorunu da , uluslararası baskı: Meksika, Zapatistalar'ın "terörist" olduğu masalına, kimseyi kolay kolay inandıramayacaktır...

Yani denilebilir ki, Zapatista hareketi, kendini, Meksika'daki özel bir geçiş sürecinde şekillendiriyor. Bu gel-geç ve konjonktürel durum temel alınarak oluşturulacak görüş, teori ve stratejinin kalıcı olabilmesi ve bugünden yarına taşınabilmesi çok güç... Zapatistalar, bu güçlükle, gelecek günlerde ya tanışacak ya da Meksika hükümeti ile uzlaşacak... Dediğim gibi, Meksika gibi Zapatistalar da bir ikilemle (veya tercihle) karşı karşıyalar. Bu tercih ertelenebilir ama engellenemez. Çünkü ücretli kölelik sisteminin (Marx tarafından keşfedilmeyen!) "sınıf mücadelesi gerçeği", devlet/devrim tezlerinin güncelliğini hala diri tutuyor...

Kıtalararası Buluşmanın Zaafları

47 ülkeden 3 500 yakın temsilcinin katıldığı buluşmayı, (Avustralya Demokratik Sosyalist Partisi'ndan Naville Spencer'in deyişiyle), "EZLN başarıyla örgütledi". Ancak, bu başarıda, Meksika hükümetinin (lakayıtlığı ile) katkısı da atlanmamalı...

"Dil, din, renk, coğrafya" farkına aldırmayan binlerce insanın, neo-liberalizme karşı Chiapas'da buluşması, "dünya egemenleri"nin G-7'sine ya da Davos'a karşı bir yanıttı. Bu çok önemli... Çünkü neo-liberal saldırı karşısında, yerelin parçalarını bir bütünün potasında (çeşitlilik içinde birliği zedelemeden) evrensele bağlamak gerekliliğini anımsatması açısından, toplantının yapılabilmiş olması, yaşamsal önem taşıyordu.

Neo-liberal saldırı koşullarında, yaşamın siyasal, iktisadi ve kültürel yönlerini; direniş ve mücadele yöntemlerini; eylem önerilerini tartışan kıtalararası toplantıda, "Ne Tür Bir Politikaya Gereksinimimiz Var?... Acısını çektiğimiz global iktidar, nasıl uygulanıyor ve egemenliği nasıl yeniden üretiyor?... Global iktidara karşı nasıl direnmeli?... Geçmişle ne yapmalı?... Yüzyılın sonunda mücadelelerde yenilikler... Halka boyun eğerek yönetme... Demokrasi bir seçme özgürlüğü müdür?... Neo-liberalizm; mali iktidar ve hizmetçileri... Çalışma, serbest pazarın diktatörlüğü, borçlanma, yoksulluk... bütün kültürler herkes için, ya medyalar?... Bir özgürlük yolu olarak iletişim. Çeşitli kültürlerden 'gösteri toplumu'na... Kültürün globalleşmesi:Birleşme mi, uyum içinde farklılıklar mı?.. Yerelden globale direniş ve dayanışma... Irkçılığa, marjinalleşmeye ve düşmanlıklara karşı..." türünden sorun ve sorunlar tartışıldıysa da, tartışmalarda, diyalogdan çok, monolog öne çıktı. Bu ilk buluşmanın temel zaafını oluşturdu...

Bu monologlardan çıkan "ortak sonuçlar" ise, şu genel önermelerin ötesine geçemedi:

"Dünya kapitalizminin yeniden yapılanma aracı olan ve insanlığa karşı küresel bir saldırı niteliği taşıyan neo-liberalizme karşı mücadele de bizim nasıl bir politikamız olmalı?... Halkları bu saldırı karşısında korumak için kıtalararası bir örgütlenme gerekiyor... Yeni sol örgütlenme, solun krizini ciddiye alarak, örgütlenme ve mücadele tarzında demokratik yenilenmeyi gerçeklemeli...

- Geçmişi ne yapmalı?.. Berlin Duvarının yıkılması köklü bir kopuş noktasıdır...

- Sol mücadelenin araç ve amaç uyumu nasıl gerçekleştirilecek?.. Mücadelenin biçimi mutlaka şiddete mi dayanmalı veya sivil-demokratik mücadele sola ne anlatır?.. Sol, yıkarak büyüyebilir mi?.. Solu büyütecek olan, haklı öz-savunmayı reddetmeyen, ama şiddete yaslanmış mücadele biçimlerini öne çıkarmaktan uzak duran barış, adalet, özgürlük, demokrasiye dayalı katılım ve karar mücadelesidir...

- Kendimize sormamız gereken şu: İktidarı almak gerekli mi? Eğer gerekli ise, alınan iktidarın, yığınlara borçlu olduğu doğrudan bilgilendirme ve kontrol nasıl gerçekleştirilecek?.. Emretmeyen, insanların gerçekten hizmetkârı olan bir yönetim gerçekleştirilmeli..."

Özellikle Kuzeylilerin, "Avrupa-merkezci" yanıtları, hümanizmin, liberal-demokratlığın, havada uçuşan ve gerçekle bağı olmayan spekülasyonların ötesine geçemedi. Güneyliler'in somut, ekmek-özgürlük-kardeşlik-eşitlik motifleriyle bezenmiş yanıtları, oldukça cılız bir ses olarak kaldı... Bunun önemli nedenlerinden biri, toplantıya katılanların ezici çoğunluğunun iki kıtadan (Amerika ve Avrupa'dan) olmasıydı. Zaten toplantının bir diğer zaafı da, kıtalararası toplantının, gerçekte iki kıtanın (Amerika ve Avrupa) toplantısı olması idi... Örneğin, iki kıta dışındaki katılımcıların çoğu da, uzun yıllardır bu iki kıtada ikamet edenlerden oluşuyordu(2)..

Kuzeylilerin "ajitatif", "cekli... caklı..." ve kendi devletlerini (çoğunlukla, elbet istisnaları da var) mahkûm etmeyen, uzun konuşmalarını bol, bol toplantı boyunca dinledik... Toplantılardaki konuşmalarda, çok şeyden söz edilmesine rağmen, iki kilit sözcük, yok denecek kadar az telaffuz edildi. Bunlardan biri "Sosyalizm", diğeri de "Marksizm"di... Unutturulmak istenen halklardan söz edenlerin, "Sosyalizm" ve "Marksizm"in unutturulmasına, kayıtsız kalması, anlaşılır bir şey değildi...

Toplantıya katılanların, "iktidar, tarihte zorun rolü, örgütlenme ve mücadele biçimleri" konularında farklı düşündüğü ve ortada farklı tezler olduğu çok açık. Ancak, kendini daha ifade etmemiş bir yenilik iddiası ve deneyiminin, rüştünü isbat edene değin kesin, keskin ve iddialı olmamalı... Komutan yardımcısı Marcos, bu konuda, mütevazi ve mutedil davranıyor. Ancak bu toplantıda, "kraldan çok kralcı" kesilen Kuzeyliler'in de, böylesi bir "itidal"e ihtiyacı olduğu, gerçeğin öteki yüzü...

Son Bir Nokta

Zaafsız birşey yok. Beynimizin içinde yarattığımız "kusursuzlar"ın, yaşamdaki karşılığını aramak beyhude bir narsizm olur... Yaşam ve mücadele bir tornadan çıkmıyor. Ayrıca gerçeğin tekeli de elimizde değil... Bu nedenle, Zapatistaları göklere çıkartan "abartmalar" gibi, reddiyeler düzen tavırların da hiç bir anlamı yok.

Onlar, böyle ve uğruna yaşamlarını riske ettikleri bir yolda ilerleyerek, arıyorlar... "Teorisist lafazanlıklar" ya da "sol sekter pasifistlikler"le, onların yaptıkları işi, bir kaç satırla karalanmış bir tutam kağıtla "halletmek" kimsenin haddine değil... Bu tür, alışık olduğunuz kolaycılıkların, "çok bilmiş" ukalalıklarıyla Zapatistlar'ın negatif ve pozitiflerini tanzim ve tasnif edebilmek mümkün değil...

Farklılıkları bastıran ve inkâr eden bir sosyalizm anlayışından, artık vazgeçilmeli... Çeşitliliğin ve çoğulculuğun bir zenginlik olduğu unutulmamalı... Farklılkları meşru görmeyen bir dayatmaca, sosyalizm için yenilgilerin miladını oluşturdu hep... İçinden geçilen neo-liberal saldırı dönemde, farklılıklarımızla (bunu ortak cephemizde ayrılık "gerekçesi" ilan etmeden!) herkes kendi yolunda, ortak düşmana karşı savaşarak ilerlerken küresel bir direniş cephesi örülebilmeli... Bu yolda neo-liberalizme karşı, militan bir mücadele veren herkes dostumuz, kardeşimiz, yoldaşımız sayılmalı...

Kanımızca, başka yol yok: 1996'ı Kasım'ında Avrupa'da düzenlenecek, ikinci buluşma toplantısı ve "daha iyi bir dünya için kansız, silahsız, nefretsiz bir proje oluşturulması"nı karar altına alan, "La Realidad Neo-Liberalizme Karşı Direniş ve İnsanlık İçin Mücadele Deklarasyonu" (eleştirelliği bir yana bırakmadan) desteklenmeli ve bu kıtalararası imkâna müdahale edilmelidir...

(1) Bir EZLN temsilcisi 2-3 Ocak 1994'de Ocosingo yakınlarında, Hindistan Haber Ajansı AİPIN muhabiri ile yaptığı röportajda şunları söylüyordu: "Biz sadece hükümetin değiştirilmesini değil, kapitalizmi ortadan kaldırmak istiyoruz (...) Biz, hangi koşullar altında olursa olsun, silahlarımızı bırakmaya hazır değiliz. (...) Silahlar elimizde zafere kadar savaşacağız. Bizim hedefimiz bu. (...) Biz kendimize ordu ismi verdik, çünkü bir ordu gibi yapılanıyoruz. Bizim ordu örgütlenmemiz ve hiyerarşimiz var. Aynı devlet ordusu gibi. Ama bizim bir farkımız var. Biz halk ordusuyuz, burjuvazinin değil. (...) Biz önce gerillayı kurduk. Ondan sonra ordulaştık. Bizim milis güçlerimiz var. Biz profesyonel askeriz. (...) Evet, (sosyalizm Meksika'da bn) kurulacak ve yaşayacaktır." (Robert P.Millon, Zapata-Meksika'da Köylü Devrimi, Sosyalist Yayınları-1994, ek'ten naklen)

(2) Örneğin, toplantıya 'FLCN (Front de Libération Nationale Congolais/Kongo Ulusal Kurtuluş Cephesi' temsilcisi olarak katılan Ambroise K. M., 31 yıldır Belçika'da ilticacı olarak yaşıyor... İki İranlıdan biri Danimarka ve diğeri de ABD yurttaşı...

Özeleştirinin Eleştirisi

Osman BOZKURT

"Eleştiriye bayılırız!.. Lafa gelince üstümüze yoktur!.. İşe gelince ise biz yokuz!.." Çevremizde kolayca rastladığımız bir eleştiri örneğidir bu... İlk bakışta sanabilirsiniz ki, bu sözlerin sahibi kendisini eleştiriyor. Yani özeleştiri yapıyor. Genelleyerek gerçekleştirdiği bu eleştirinin muhatapları arasında kendisini ne ölçüde gördüğünü, olay-kişi-ortam ve zamana bakarak özel olarak saptamamız gerekmektedir. Yakından incelendiğinde görülecektir ki, çoğu kez bu eleştiri türü, örtük bir şekilde kendisini dışta tutarak başkalarına/çevresine yönelmektedir. Eleştiri mi, yoksa özeleştiri mi olduğu bile kuşkulu olan bu çeşit yaklaşımların neye-nasıl yararı olabilir?

"Ah benim eşşek kafam... Ben bunu hep yaparım zaten... Ben adam olmam... Ne diye güvenirim şu insanlara... İnsanlar üçkağıtçı olmuş kardeşim... Kime nasıl güveneceksin?.. Ben de, her seferinde kandırılır yine de kanarım... Ama bir daha mı, tövbe..." Kendisinden başka herkese yönelen bir eleştiri tarzı daha... Sözde kendisini ve çevresini, hiçkimseye güvenmemek yönünde uyarıyor. Görünürde kahramanımız yine kendisini eleştiriyor!... Hiç kimseye güvenmeden sağlıklı yaşamak olanaklı mıdır? Hayır. Peki, kimseye güvenmeyen birinin, kendisine güvenmesi olanaklı mıdır? Hayır. Yine de soralım. Bu eleştiride bilinç unsuru var mıdır? Bu eleştiri tarzını, kendisini ve çevresini kavrama güçlüğü olan öznel şaşkınlıktan başka nasıl açıklayabiliriz? Üstelik, görünürde yine özeleştiri elbisesi giydirilmiş bir dizi eleştiri var ortada...

Bu örnekleri çoğaltmak olanaklı ama gerekli değil kanısındayım. Çevremizde çok daha çarpıcı örnekleri hep görürüz. Tek tek insanlarımızın bu düzeyde oluşan yüzeysel, sığ yaklaşımları, yaygınlığı ölçüsünde toplumsal bir hastalığın saptanmasına veri oluşturuyor. Kaynağını bu temelden alan ama onu az-çok aşmış örgütsel konumlanışlar ya da toplumsal-kültürel ve siyasal yapılar, nitel bir sıçrama yapamadığı sürece kaynakları üzerinde de olumlu bir etki, olumlu bir değişim sağlayamıyorlar. Tabanlarındaki bakış darlığı yeterince genişlik ve derinlik sağlayamadığından, yalnızca onun daha profesyonelleşmiş temsili yapısına dönüşüyorlar. Bu da traji-komik bir manzara oluşturuyor.

Daha önce "eleştirinin eleştirisi" üzerine görüşlerimi açıklarken, eleştirel amacın, eleştirinin öznesini kazanmak olduğunu açıklamaya çalışmıştım. Çünkü, eleştiri yaşayan bir olgu/değer üzerine yöneltilebilir. Ölü bir şeyden söz ediyorsak, onun eleştirisi değil, ölü olduğunu, kazanılamayacağını, bunun bilincinde olarak, bu gibi hallerde yöntemin değişeceğini/değişmesi gerektiğini savunmuştum. Aynı gerekçelerle, özeleştiri konusunda da aynı nedenselliğin akılda tutulması gerektiğini belirtmek istiyorum.

Özeleştirinin en genel tanımlaması şöyle yapılıyor. "1. Bir siyasi partinin, bir militanın savunduğu ideoloji ve bu ideolojinin hayata geçirilmesi sırasında yapılanlarla ilgili ve kendi davranışları üzerindeki yargısı, değerlendirmesi. Otokritik. 2. Bir kişinin doğrusunu, yanlışını ortaya koyarak kendi davranışlarını değerlendirmesi, kendi kendisiyle hesaplaşması. Otokritik. *Özeleştirini yapmak*: yaptıklarını bir bütün olarak değerlendirerek hatalarını, yanılgılarını açıkça ortaya koymak, onları kabul etmek"

Her ne kadar tanım, parti ve bireyle sınırlı gibi görünse de, hemen tüm kişisel ve kollektif varoluşları kapsar. Sorun, özeleştirinin kapsamından çok içeriğinde saptırılmaktadır. Özeleştirinin içeriği ve biçimi (buna bir ölçüde yöntemi de diyebiliriz), öznesi hakkında yeni bir yargı edinmemizi sağlar. Öyleyse, içerik ile biçim (ya da yöntem) arasındaki tutarlılık, ilgili birey, grup ya da parti'nin daha sonraki pratiği ile doğrulandığı ölçüde güvenilirlik kazanır. Pratiğin doğruladığı iki şey olacaktır. İlki verilen özeleştiri doğrultusunda davranılıp davranılmadığı... otokritik sonucu ulaşılan görüşün hatalı olup olmadığı, ancak varılan sonucun mantığına uygun davranıldığı zaman saptanabilir. O bakımdan, herşeyden önce bu davranışın sergilenmesi lazım. İkincisi, ulaşılan sonuçların pratikte kanıtlanmasıyla bir üst düzeye varıldığının maddi olgularca belirlenmesi.. Ayrıca, özeleştiri açık yüreklice nedenselliği temelinde yapılmıyorsa yanlışın bir başka versiyonunun tekrarlanmayacağının güvencesi olamaz. Bu bakımdan özeleştirinin yöntemi, kendisi kadar önemlidir. Bu açıdan da özeleştiriye sadakat gösterilip gösterilmediği, pratiğin doğrulamasına muhtaçtır.

Birey, toplumsal oluş dışında, saksıda gelişen bir varlık değildir. Akla gelebilen ve yaşayan çe-

şitli toplumsal örgütlenme biçimleri içerisinde varolur, gelişir ve bireyleşir. Bu örgütsel modeller, aileden-okula, sendikadan-partiye kadar sayısız farkılılıklar gösterebilir. Sosyal ilişkilerin genel toplamını içeren toplumsal yapı, niteliğine denk bir kimlik taşır. Saldırgan, kavgacı ya da barışçı... İlkel, görgüsüz ya da çağcıl... Zengin ya da yoksul... Sömürgeci ya da sömürge... Bütün bu özellikler içerisinde bulunduğu zemin ile toplumsal kimlik arasında dolaysız bir bağ vardır. Çünkü, bu konumlanışlar anlık bir olayı değil, tarihsel gelişimin doğal bir evresini açıklar. Ortamıyla, görece özerklik çerçevesinde ilişkili olan birey, genellikle belirlendiği maddi koşullara denk bir kişilik ortaya koyar. Bireyleşme, eğer bir kişilik/kimlik kazanmayı anlatıyorsa, bunu toplumsal kimliğimizden (ya da kimliksizliğimizden) ayırabilmek olanaksızdır.

"Kestane kabuğundan çıkmış da, kabuğunu beğenmemiş!.." Küçükburjuva kibirini ve kendini beğenmişliği eleştiren bir özdeyiş... Ne ki, yerleşik toplumsal yapıların kendini koruma, savunma mekanizmalarını da temsil ediyor. İçerisinden çıktığınız yapıyı (kabuğu) eleştirmezseniz, yeniyi nasıl bulacaksınız?.. Oysa, kabuğunuzu eleştirmek yadsınmaktadır. Kendisini eleştirmek yerine, övgü ve abartıyı seçen ulusal/yerel topluluklar hızla ırkçı, şoven, faşist yönelimler göstermekteler. Niteliklerini, üstün ulus teorilerine doğru tırmandıran bağnaz miliyetçi görüşler ekseninde oluşan birey tipi de buna göre şekillenmektedir. Tanrının, kendisini özel olarak yarattığını sanan bu zavallı görüşün sahipleri, başarısızlık ve yenilgi sonrasında da bir hiç olduğu duygusuna kapılır. Çünkü, ne dış dünyayı ne de kendisini gerçekçi temellerde ele almamaktadır. Abartmak yahut küçük görmek arasında soğan zarından daha ince bir zar var olduğu görülür onların davranışlarında... Gelişmiş ve geri kalmış toplumların reflekslerindeki farklılıklarda, maddi ve kültürel düzeyler başlıca role sahiptir. İçinde doğup, içinde geliştiği maddi ortamın şekillendirdiği birey profili, eleştiri ve özeleştiri konusunda da bütün özelliklerini yansıtır.

Bireysel planda özeleştiri, herşeyden önce kendine yabancılaşmanın ayırdına varabildiği ölçüde, kendine karşı objektif olabilme, kendini daha dürüst değerlendirebilme erdemini gösterebilmek demektir. Bunu ister, şu veya bu pratik olay, isterse davranışlar toplamı olarak gerçekleştirmiş olsun... İşin özü değişmez.

Kollektif planda özeleştiri ise, pratiğinin sonuçlarından bakıldığında sorumlulukların eksik yerine getirilmesi, kayıpların da ortak yararı zedelemiş olduğunun saptanması halinde, hataların nedenleriyle birlikte açıklanmasıdır. Kollektife katılımın tanımsal çerçevesi, sorumlulukların bireyler bakımından da sınırlarını çizer. Kollektifin unsurlarının, sürecin yaşanır olduğu evrede, kararların alındığı süreçte doğru görüşleri ortaklaştırıp ortaklaştıramadığı önemlidir. Unsurlardan herhangi birisinin doğru görüşleri taşımış olması, hatta savunmuş olması bile bu anlamda önemli değildir. Çünkü, çoğunluk görüşü haline gelememiş, getirilemimiştir. Doğru görüşleri savunmuş olan unsurlar, bu görüşlerine karşın kendilerini kollektifle birlikte tanımladıkları sürece, özeleştirinin dışa dönük yanıyla paylaşanları arasında yer almak durumundadırlar.

Kollektif, herhangi bir çevre insiyatifinden, dayanışma derneğine ya da siyasi partiye kadar bir dizi örgütlü modeli ifade eder. Kollektif yapılar bakımından özeleştiriden sözedildiğinde, ilk akla gelen siyasi partiler olmaktadır. Çünkü, toplumun kendi kendisini yönetme faaliyetinin merkezine bunlar bulunmaktadır. Dolayısıyla, programları ve eylemleriyle toplumun tümünü ilgilendiren sonuçlara yol açmaktadırlar. Felsefi anlayışları pragmatizme (faydacılığa) dayanan burjuva partileri bakımından özeleştiri, özel bir anlam taşımaz. Çünkü onlar, herşeyde olduğu gibi özeleştiri konusunda da, doğru veya yanlışa değil, o anda çıkarlarına neyip uyup, neyin uymadığına bakacaklardır. Ülkemizin, "liderler sultası" olarak adlandırılan burjuva partilerinin durumu tam da budur.

Özeleştirinin, en çok gerekirlik gösterdiği, ama buna karşın en zor gerçekleşebildiği alan politik alandır. Bu, hem bireyler bakımından hem de gruplar/partiler bakımından böyledir. Eşyanın doğası gereği, burjuva partiler, reel-politiker olduklarından anın gerçeklerine göre anlık çıkarlarını temel alan, işine geldiği zaman işine geldiği gibi davranan bir çizgi izlerler. Böyle bir çizginin, tutarlı, ilkeli, toplumun genel çoğunluğu dolayımında tümüne ve tarihe karşı sorumlu davranması beklenemez. Bu açıdan konumuzun dışında kalacağı açıktır. Buna karşın, kendisini eşitlik ve özgürlük fikri ekseninde tanımlayan, yalnızca, yaşayan neslin ezilen sınıflarının değil aynı zamanda gelecek nesillerin haklarının da savunusuna dayanan görüşlerden, burjuva anlayışın tersine bir nitelik, tutarlılık, ilkelilik ve çoğunluk dolayımında tüm topluma ve tarihe karşı sorumlu davranmayı beklemek durumundayız. Bu açıdan, konumuzun asıl alanı içerisinde yer almaktadır.

Son yirmi yılı içeren tarihimize bakıldığında, bunun böyle olmadığını üzülerek görüyoruz. Coğrafyamız, 1970-1971 ara rejim döneminin ardından, 70'li yılların ikinci yarısı yükselen bir muhalefete sahne oldu. Özgürlük istemi etrafında gelişen hareketin yılları içeren gündem belirleyici özelliklerini yerli yerinde ve genellikle doğru değerlendirdiği söylenebilir mi? Elbette hayır. Özeleştiriye muhtaç sayısız pratikleri olduğunu bilmeyenimiz yoktur. Bilincine vardıkları durumlarda bile, siyasal yararlarına zarar getireceği endişesi,

özeleştiriden alıkoydu bu parti ve hareketleri. Peki, bu yersiz endişenin kaynağı ne olabilirdi? Bilimsel bir dünya anlayışının teorik savunusuna dayanan siyasal akımların bu davranışlarının küçük-burjuva ideolojisinin etkileniminden kaynaklandığını söylemek haksızlık olmasa gerekir. Çünkü, dönemin günceli kitleselleşme olanakları sunmuşken özeleştiriye yönelmenin, rekabet içerisinde olduğu akımlar karşısında avantaj kaybına yolaçacağı sanısı belirleyici olmuştur.

Bu sanı ile davranılması, zaman içerisinde toplu bir değerlendirme ve özeleştiri umutlarının yaşamasını yoketmedi. Hele ikinci kez 12'den vurulunca, bu beklenti artan bir etki gösterirken hemen hiç karşılanmaması yerini giderek umutsuzluğa bıraktı. Hareketlerin, aldıkları yaranın şiddetinden daha büyük bir zayıflama göstermesinde önemli bir faktör oldu.

Sorunu, özeleştirinin işlevi bakımından ele aldığımızdan diğer yönleri ile zayıflama nedenleri yazının kapsamı dışında kaldı. Burada, özeleştirin zamanlamasının önemine değinmekte yarar var. Zamanlama, yöntemin ayrılmaz bir parçası gibidir. Nasıl ki, eleştiri eksiğin giderilmesini amaçlar, özeleştiri de öznesi bakımından aynı işlevi yerine getirmek durumundadır. Bunu yapabilmesi, konusunun ve eleştirel yönlerinin, yalnızca öznesi değil, çevresi tarafından da anlaşılabilmesi için, kendi dışındaki bakış açılarının anlayabileceği bir yönelime sokulması, yahut hazır olup olmadığının belirlenmesi gerekir. Esas olarak politik alanın tüm toplumu ilgilendirir olmasıdır bunun ağırlıklı nedeni. Onun içinde, bu gerekirlik daha çok politik alan için sözkonusu olabilmektedir. Bunun en iyi örneği, Marks'ın Gotha-Erfurt programına kenar notları olarak yönelttiği eleştiriler hakkında, muhataplarını hemen özeleştiriye çağırmamasıdır. Neden olarak ise, yalnızca burjuvazinin değil, işçilerin de programı sosyalist sanarak haraket etmesini göstermektedir.

Şimdi, coğrafyamızdaki düzen dışı (devrimci) parti/hareketlere dönerek başka örnek seçebiliriz.

Bilindiği gibi Sovyetlerin çözülmesinden önce Sovyet yahut Çin pclitikalarının kendi coğrafyamızda neredeyse temsilciliğini üstlenmiş gibi siyaset yapan parti ve gruplar vardı. Bir de, kendi şartlarını yorumlama temelinde politika üretme savının temsilcileri. Çin-Sovyet ikileminden bakanlar, bunlara "orta yolcu"(!) derlerdi... Böylece, kendi kategorisinde başkaca bölüntüleri içeren üç ana odak, sistem dışı siyasal haritayı oluturmuştu denebilir. Bugün dört yasal parti, bu üç ana akımı büyük ölçüde temsil etmektedir. Bunların bugünkü pratiklerine bakarak, henüz özeleştirisini vermemiş bulundukları çeşitli görüşlerini pratikte terketmiş olduklarını rahatlıkla saptayabiliriz. Terkedilen görüşlerin doğru veya yanlış olmaları değil, konumuz bakımından önemli olan nedenleriyle açıklanmış bir özeleştiriye dayanmaksızın terkedilmesidir. Bu görüşlerden bazılarını anımsatmak gerekirse; "devrimci partinin yasa dışı olması" savının savunucuları, bugün tersine bir görüş ve pratik sahibidirler. "Sosyalist sistemin, kapitalizmi kuşatmışlığı" saptaması yaparak, "İleri Demokrasi ezi" adı altında öngörülen devrim anlayışının temelerini sarsan sovyetlerin çöküşüne karşın, görüş sahiplerinin hiçbir ciddi özeleştirisine tanık olabilmiş değiliz. "Savaş ve Barış" konusundaki pratiğin yolaçtığı değişim ve gelişim, eski görüşlerin ve pratiğin eleştirisini (yani özeleştiriyi) içerir olmaktan uzak durumdadır. Kısaca, sınıfsal, ulusal ve cinsel sömürü ve baskının kaldırılmasını amaçlayan tüm teorik görüş ve pratikler, gereğince sorgulanmışlıktan uzaktır. Geçmişte, birbirlerine karşı şiddet kullanımını benimseyebilmiş eğilimlerin, bugün öncelikle birlik noktalarını öne çıkaran bir ilişki biçimini seçmeleri, doğru ve anlaşılır bir tutumdur. Ancak, eğilimlerin bünyesel ilişkileri bakımından, geçmişlerini gözden geçirmek ve özeleştiriye yönelmek, böyle bir tutumun aksamasına yol açıcı olmayacağı gibi, tersine geliştiricisi olacağını da görmek gerekir. Yazamızın amacı, işte bu özeleştiriden kaçınan, yahut ikincil ya da biçimsel konularda özeleştiri yaparak bu gereksinimi savuşturmaya yönelen davranış biçimlerinin eleştirisidir. Bu tavır, özeleştirinin önemini ve işlevini kavrayamamaktan kaynaklanmaktadır. Eleştiri yönelttiğimiz özeleşitiri (yani özeleştirinin eleştirisi) işte bunu anlatmaya çalışmaktadır.

Siyasal çizgilerin (bugün yalnızca eğilim düzeyinde bulunmaktalar), bakış açılarını ve pratiklerini gereğince eleştiriden kaçınmaları, unsurlarının bireysel yaklaşımlarına örnek oluşturmaktadır. O takdirde, bireylerde kendilerini yeterince eleştirmek yolunu değil, kendi istediği gibi görülmesini sağlama yolunu seçmelerine neden olmaktadır.

Yine topluma örnek oluşturan yazar ve aydınlarımız, bir gün önce seyledığinin tersini söyleyip yazabilmektedir. Aynı zaman içerisinde iki ayrı yayın organında birbiriyle çelişen görüşler yayınlamaktan kaçınmamaktalar. Kültür, sanat ve fikir adamları, ayırdına varabildikleri yanılgıları düzeltme erdemi gösterebilmelidirler. Bırakınız böyle bir titizliği, her olay, olgu ve konu hakkında karşılıklı bağlarını gözününde bulundurmadan bir ve aynı zamanda bir dizi çelişik görüşü açıklayabilmekte, savunabilmektedirler. Bu da aydınlarımızın, sonuçlarla değerlendirildiğinde tutarsızlıklarını gösterir. Ancak daha önemlisi, bütünsel bir dünya anlayışına sahip olmamalarının, olay, olgu ve kategorileri karıştırmalarına yolaçtığını gösterir. Başka bir deyişle, aydınlar düzeyinde bir zihinsel karışıklığın bulunduğunu

açıklar. Bu çeşit aydınlarımız nasıl ki çeşitli konularda görüş açıklarken tutarlılık aramıyorsa, aynı şekilde özeleştiri konusunda da bir ölçü ve tutarlılık aramaz, aramamaktadır.

Görüldüğü gibi eleştiri konusunda gösterdiğimiz ataklığı, özeleştiri konusunda gösterememekteyiz. "Eleştirinin eleştirisi" başlıklı yazımda eleştirel ataklığın, eleştiri anlayışımızdaki çarpıklıktan kaynaklandığını ve yanlış yönelimler içerdiğini göstermeye çalışmıştım. Eleştiriye bakış açımızın tersinden gibi görülen, özeleştirinin öznesinin durduğu zemin farkıdır. Yoksa özünde, konu ve çarpıklığın mantığında bir farklılık yoktur.

Nasıl ki, toplumsal gelişme ve ilerleme eleştiriden beslenmeli ise, aynı şekilde özeleştiriden de beslenmelidir. Eleştiri olmadan ilerleme sağlanamazsa, özeleştiri olmadan da ilerleme sağlanamaz. Bütün sorun, ilerletici eleştiri ve özeleştiri anlayaşına sahip olabilmektedir.

Öyleyse, eleştiri gibi özeleştirinin de, öznesi ve konusu açık ve net olarak belirlenmelidir. Eleştiri, serzeniş ve yakınma değilse, özeleştiri de, günah çıkarmak değildir. Eleştirinin başlıca amacı, yanlışın tasfiyesi ile öznesinin daha nitelikli düzeyde kazanımı ise, özeleştirinin amacı da, öznenin özgüveninin yokedilmesi değil yalnızca hatalarından arınarak daha yüksek bir özgüven ve nitelik edinmesidir. Özeleştiri, hataların nedenleriyle çözümlenerek, bir üst bilgi düzeyine ulaşılması demektir.

Gerçek tarihe doğru ilerleyen insanlık, yadsımanın yadsıması aracılığı ile sürekli bir üst gelişme durumuna geçerken, bu olguyu eleştiri ve özeleştiri ilkesi (başka bir deyişle mekanizması) çerçevesinde yaşar. Kapitalizmin bireyi kendine yabancılaştırıcı işlevi, böyle bir evrim içerisinde tüketilir. Bu nedenlerden dolayıdır ki, eleştiri ve özeleştiriye duyduğumuz gereksinimin karşılanması, nasıl bir "eleştiri ve özeleştiri?" sorusunun doğru yanıtını zorunlu kılar. Onun içindir ki, "eleştirinin eleştirisi" gibi "özeleştirinin eleştirisi" de görevimiz olur.

ESSELAMANMORNING
Bülent HABORA

"Tesettürlü Fırıldaklar Kampanyası"nı yazdı.
Kitapçınızdan arayınız.

YAPRAK YAYINLARI

ELE VERME BENİ

Kimseler yok tek geldim
Eski zamanlardan besleniyordu
Uyuyan uykulardan
Rıhtımda kıyıya vuruyordu ayaz

Bulutlar kurşun gibi iniyordu
Yoksul insan yüzleri
Kelebekleniyordu sağanaklardan

Hani yağmurun mezesiydi keman
Telleriyle astılar üç gülü bu akşam

Kimseler yok tek geldim
Metropol aydaki meyvalara sarkıyordu
Çığda kalma korkusu
Kanına karışıyordu
barikatda düşen incirin

Kimseler yok tek geldim
Koştum tuzlu terimle koştum
Tüm tövbeleri bozdum
Kelepçeli bir el gibi dokunma
ağlama
Unutmuşum nasıl çay içerdin
Kızınca nasıl giyerdin paltonu
Hüznünü bile unuttum
Kendi için yazılan şiirler gibi
Sade kendine ve yalnız

Hani yağmurun mezesiydi keman
Vurdular perde arasında glayürü bu akşam

Kimseler yok tek geldim
Sıcak tütsülerde mayalandı tavşan uykularım
Taze simit, çıplak ayak kokuları
Kudretini yitirmesin diye
şartele uzunan parmak
Sıcak soluklarda ateşlenen mermi gibi parlak
döne döne geldim

Rüzgarlı pencere önüne bırakılan kağıtlar gibi

Kimseler yok tek geldim
Kırdım yangın muhbirlerini kırdım
Ezberlenmiş uçurumların kıyısında
Sokaklarda sıtma ve terli molotof

Kimseler yok tek geldim
Ele verme beni

Mahir İrfan BENLİ

Tarih Sırasıyla Türkiye'de Sosyalizmin Kuramsal Biçimleri (*)

Metin İLKİN

Türkiye'de sosyalizmden yana ya da özünde sosyalistlikle bir ilgisi olmayan ama kendilerine sosyalist diyen güçlerin eylemlerinin bilfiil ya da bilkuvve kuramsal biçimlerini tarih sırasıyla irdeleyelim.

1- Türkiye'de sosyalizm ile ilk ilgilenenler, bilindiği değimiyle Cevdet Paşa ve Söylemezoğlu Ethem Pertev Paşa'dır.

Cevdet Paşa, İstanbul Belediye Kütüphanesinde "Tezakir-i Cevdet" elyazmalarında sosyalizmi iştirak-i emsal ü iyal (mallarda ve ailede katılım) biçiminde tanımlamakta ve bunun islami Alevilerden, Mazdekçilerden, Babekçilerden Batıya geçtiğini anlatmakta ve bunun sunnilikle bağdaşamadığını ileri sürmektedir.

E.Pertev Paşa, kanımızca sosyalizme inanmış bir kişidir. Ancak günün koşullarından ötürü sosyalizme karşı görünmek zorunluğunda kalmıştır. Ama o dönemde sosyalizm denince akla iştirak-i emval ü iyal geliyordu. Pertev Paşa, Almanya Büyükelçiliğinde çalıştığı dönemde sosyalizmi öğrenmiş bulunuyordu ve sosyalizme karşı da inanç besliyordu. Keza mason örgütüne de girmişti. Masonluk üzerine de eleştirel yazılar yazmıştır. Orada masonluğu değil, masonluğa yüklenilen ama masonlukla ilişkisi olmayan hususları eleştirmiştir. E.Pertev Paşa sosyalizmi değil, o dönem Türkiye'sinde sosyalizm sanılan iştirak-i emval ü iyal'ı yadsımıştır.

2- Sosyalizmin iştirak-i emval ü iyal olmadığını ilk kez "Tercüman-ı Şark" da Şemsettin Sami Bey öne sürmüştür. Şemsettin Sami'ye göre, sosyalistlik, bugün bizim sosyal adaletçilik, sosyal devletçilik, sosyal güvenlikçilik, orta solculuk dediğimiz öğretidir. Gotha Programı'nı göklere çıkarmadır. Bura Gotha Programı'nı özet olarak verelim.

1) a- Üretici emek her türlü servetin ve her türlü kültürün kaynağıdır. Üretici emek ürünü ancak toplum eliyle ve toplum içinde yaratır. O halde, ürünün tümü, eşit hakla toplumun olmalıdır.

b- Kapitalist toplumda üretim araçları ve toprak, kapitalistin tekelindedir. İşçi sınıfını ücretli köle haline getiren de budur.

c- Emekçinin ücret köleliğinden kurtulması, üretim araçlarının ve toprağın özel mülkiyetten çıkarılması, kollektif mülkiyete dönüştürülmesi,

d- Ve ürünün toplum eliyle üleştirilmesi gerekir.

e- Çalışanlar sınıfının kurtuluşunu emekçiler sağlayacaktır. Öbür sınıflar buna karşıdırlar.

f- İşçi sınıfı, enternasyonal çapta bir çabayla enternasyonalizmin gerçekleşmesi için işbölümüne dayanan işbirliği gerçeği gereğince ulusal devlet içi çabaları temel alır.

Gotha Programı'nın ikinci kısmı bu soyut önermeleri somutlaştırır. Şemsettin Sami soyut önermelere hiç değinmez, somut önermeleri olduğu gibi benimser. Şimdi bu somut önermeleri sıralayalım.

2) Bu hususların gerçekleştirilmesi için Gotha Programı şu önermelerde bulunur:

1. Genel oy ve uygar gizli oy, açık sayım,
2. Yasaların forumda yapılması, savaş ve barış için referanduma başvurulması (yani yasamanın ulusallaştırılması)
3. Askerliğin ulusallaştırılması ve halkın silahlandırılması,
4. Düşünce, vicdan ve ibadet özgürlüğünün konulması,
5. Profesyonel adaletin kalkması,yani jüriye başvurulması,
6. Eğitimin ulusallaştırılması,

Bu teknik esasların uygulamaya dönüştürülmesiyse şöyledir:

1. Yasalardan özgürlüğü sınırlayan maddelerin çıkarılması,
2. Tek, müterakki gelir vergisi ödenmesi,
3. Sınırsız örgütlenme hakkının tanınması,
4. Ücretli zorunlu hafta tatili, sosyal adalet, sosyal güvenliği, sosyal sağlığı sağlayacak bir iş yasasının düzenlenmesi.

Sosyalist olmayan, sosyal devletçi, sosyal refahçı, sosyal adaletçi birçok ülkede, yukarıda belirtilen hususların bir kısmı, örneğin müterakki gelir vergisi uygulanmaya başlanmıştır. Ama o ülkelerde işçi sınıfı gene huzura kavuşmamıştır. Sosyal devlet, sosyalist devletin çözeceği so-

hiçbir zaman çözemez.

Şemsettin Sami Bey, sosyalizm ile sosyal devletçiliği birbirinden ayıramamıştır.

Burada şunu belirtelim ki, yakın tarihlere değin Türkiye'de sosyal devletçilik sosyalistlik sanılırdı. Nitekim TİP organının adı *Sosyal Adalet*'ti TİP sosyal devletçiliği uzun süre sosyalistlik olarak ortaya atmıştı. Beri yandan TCK (142) uygulamaları, 1961'e değin bu doğrultudaydı. Sosyal adaletçiliği, sosyal devletçiliği, vb. ni savunma Üçüncü Enternasyonal sosyalistliği sayardı.

3- Türkiye'de siyasal iktidarı ele geçirmeden yürürlükteki kapitalist düzen içinde sosyalizmi benimseyen kişilerin sosyalizmi gerçekleştirme eğilimi ondokuzuncu yüzyıl sonlarında ortaya çıkmıştır. Sosyalizmi, kapitalist üretim biçimi içinde, sosyalist üretim sektörleri kurarak gerçekleştirme (Serveti Fünun) sosyalistlerinin ortak isteğidir. Ama bunlar böyle bir topluluğu kuramamışlardır. Tevfik Fikret'in "Yeşil Yurd" şiiri bu özlemi dile getirir. Bunlar Yeni Zelanda'da, daha sonra da Manisa'da bu işi yapmayı tasarlamışlardır. İngiliz Boer savaşında Serveti Fünün sosyalistlerinin İngilizleri tutmaları üzerine İsmail Safa'nın Sıvas'a sürülmesi bu isteği geçersiz kılmıştır.

Oysa Türkiye'de ikinci tabaka melamileri, özellikle Manjavi'ler yürürlükteki kapitalist düzen içinde sosyalizmi gerçekleştirmişlerdir.

Göynük'te Bıçakçı Umur (Ömer Sekini), kağıthane'de ve Silivri'de Sütçü Beşir (Beşir Lebeni), İstanbul'da Zeyrek'de Pestamalcı Ali (İdris Muhtevi) bunu uygulamışlardı.

Elbette bunlar sosyalist oldukları için değil, melami, alevi oldukları için bunları yapmışlardı. Burada belirtelim ki melamilik, alevilik ilkel sosyalistlik ya da komünistliktir. İsmali, Nusayri, Aleviler (Yedi İmamlar) ve Bogomiller, ünitaristler ilkel komünistlerdir.

Osmanlı imparatorluğu da son çözümlemede, Benaluka (Bosna) yani (Bogamil-Unitarist-Katar) Bağdat, yani (Yedi imamlar, Oniki İmamlar, Babai..) birliği, başka bir deyişle, ilkel komünistler birliğiydi.

Üçüncü tabaka melamiler sünnidirler. 1908 Meşrutiyet ve 1911 Harekatı Zabitan devrimlerini ve daha başka devrimleri yapan güçlerin itici gücü Üçüncü Tabaka Melamileridir.

M.N.P ve onu izleyen M.S.P.'nin itici gücü bu dördüncü Tabaka Melamileri, yani (Musa Carullah Abdülaziz Efendi-Hasip Efendi-Mehmet Efendi öğrencileri)dirler.

Türkiye'de sosyalizmden söz edenler, genellikle, 1872'de kurulan AMELEPERVER CEMİYETİ'ni Türkiye sosyalizmine köken sayarlar. Bu görüş geçersizdir. Çünkü bu derneğin asıl adı AMELPERVER'dir. Yalnız Hayrettin Paşa'nın (Polanyalı Kariski) TERAKKİ GAZETESİ buna Ameleperver Cemiyeti demektedir. Tüzüğü ve programı incelenecek olursa bu kuruluşun sosyalist değil, kapitalist bir kuruluş olduğu hemen ortaya çıkar. Çünkü bu kuruluşun amacı, girişimcilere, burjuvalaşmak isteyen Tiers Etat'ya faizsiz borç vermektir. Borç alanlar derneğe üye olmaktadır. Cemiyet'e ödenti ödemektedir. Cemiyetin geliri üye ödentisi, bağışları ve yılbaşlarında verdikleri balo hasılatıdır. Cemiyetin kurucuları Galata Yahudi, Rum, Ermeni Bankerleridir.

Genellikle girişimlerin arttığı ama ona koşut sermayenin bulunmadığı dönemlerde ve ülkelerde bu eğilim gelişir. Buna teknoloji denir.

4- Türkiye'de sosyalizmi ülkü olarak değil, motif olarak benimseyenler de çıkmıştır. Bunları üç kümede toplayabiliriz.

a- Ulusal bağımsızlıklarını sağlamak isteyen azınlıkların sosyalizmi motif olarak öne sürmeleri. Başka bir deyişle, enternasyonal motifle nasyonalizm yapmak.

b- Enternasyonal kapitalizme karşı ulusal burjuvazinin uyanışı ve eleştirilerini önlemek için enternasyonal kapitalizmin ulusal burjuvaziye karşı sosyalizmi önermesi.

c- Yönetici sınıfın (bürokratların) kapitalistleri safdışı edip kendilerini kapitalistlerin yerine geçirmede sosyalizmi önermeleri.

Birincisine, Ermeni'lerde, Bulgar'larda beliren sosyalizmi (uluslararası değil, uluslar üstücülük öğretisini) Ulusal Savaşım yıllarında Celal Bayar'ın kurduğu Türkiye Komünist fırkası'nı örnek olarak gösterebiliriz.

İkincisine örnek olarak Belçika kapitalizmine karşı City'nin önerdiği Osmanlı Sosyalist Fırkası'nı gösterebiliriz. Sosyalist Hilmi, Pertev Tevfik ve benzerleri Vitali Efendi yoluyla Kürt Şerif Paşa'ya; Kürt Şerif Paşa da Ernest Cassel yoluyla City'ye bağlıydı.

Üçüncüsüne örnek olarak Kıvılcımcısosyalizmini gösterebiliriz. Ekrem Acuner'in açıkladığına göre onu yurtdışına kaçıranlar, sahneye çıkaranlar bürokrasinin bir kanadıydı.

Bir hareketin gerçek mi, yoksa motif mi? olduğunu saptamada iki olumlu ölçüt vardır.

1- Hareketin Osmanlıca deyimiyle illet-i baise=Cause-effientesi'ni saptamak,

2- Hareketin Osmanlıca deyimiyle illet-i gaiye=cause finale'sini saptamak...

Bu iki illet bir arada ele alınınca bir hareketin motif hareket mi, yoksa operatif gerek midir saptanması olanaklı olur.

Bunu banka soyma olayına uygulayalım:

Burada yakalanmadan bankayı soyma, soyanların ortak çabasıdır, isteğidir. İşte yakalanmadan bankayı soyma çabalarının tümü, İLLET-İ BAİSE'dir. Ceza hukukunda buna kasd-ı hususi denir.

Bankayı soyanlar bu soymayı, elbette kleptoman değillerse, bankayı soymuş olmak için

yapmamışlardır. Ellerine bir tutar para geçirmeyi ve bu parayla gereksinimlerini gidermeyi tasarlamışlardır. Bunu sevgililerine bir pırlanta yüzük almak ya da örgütlerine para sağlamak için yapmış olabilirler. Buna gai illet, ceza hukukunda da kasd-ı nihai denir.

Dünya ceza hukukunda kasd-ı cürminin saptanmasında illet-i baise, yani kasd-ı hususi esas alınır.

Günlük yaşamımızda da böyledir. Oysa illet-i baise ve illet-i gaiye birlikte ele alınınca, bunların bir DİFTONK oluşturdukları düşünülmelidir. Bu takdirde herhangi bir eylemin araç mı, amaç mı, yapısal mı, dengesel mi olduğunu saptama ortaya çıkar.

Konuyu uzatmadan Türkiye'de beliren araç sosyalizmini şöyle özetleyelim.

1- 19. yüzyıl egemen ulus öğretisini gerçekleştirmede sosyalizmin araç olarak kullanılması, yani motif sosyalizmi,

2- Kurulu düzeni sürdürmede sosyalizmin araç olarak kullanılması, yani polis sosyalizmi,

3- Burjuvazinin diğer bir burjuvaziyi, bürokrasinin diğer bir bürokrasiyi, devirmede sosyalizmi araç olarak kullanması, yani metek sosyalizmi.

Motif Sosyalizmi

Egemen ulus öğretisinin gerçekleştirilmesinde sosyalizmin araç olarak kullanılmasına biz motif sosyalizmi diyoruz.

Genellikle bağımsızlıklarına kavuşmak isteyen azınlıklar burjuvazisi ile istilaya uğrayan ülkelerin burjuvaları sosyalistlerden, sosyalist devletlerden yararlanmak için sosyalist gibi görünürler.

Elbette, sosyalistler de, sosyalist devletlerde de buna karşılık, azınlık burjuvalarını, istilaya uğrayan ülkelerin burjuvalarını sosyalizmi gerçekleştirmede araç olarak kullanırlar.

Burada siyasal denge gerekeni gösterecektir. Ya azınlıklar burjuvazisi, istilaya uğrayan ülke burjuvazisi sosyalizmi, sosyalist ülkeleri araç olarak kullanır ya da tersi olur. Bu hususu kavramak için kısmen, sosyalizmin bir diftonguna değinelim.

Sosyalizm, yürürlükteki düzeni yıkma ile yeni bir düzeni kurma diftongudur. Eğer yürürlükteki düzeni yıkma ile yeni bir düzen kurmayı birbirinden zihnen olsun ayırırsak, sosyalizmin kurulu düzenin yıkıcısı, kendi kuracağı düzenin hazırlayıcısı sayarsak, bu doğrultuda sosyalizmden yararlanmayı tasarlarsak sosyalizmi bir araç olarak kullanabiliriz. Bu konuda örnekler vermede yarar vardır.

Bu konuda Pilsudski, Majarik, sosyalizmi motif olarak kullanabilmiştir. Oysa Zeki Velidi, Resulzade Emin bunu başaramamışlardır.

Zeki Velidi ve Resulzade Emin, Leninci partinin önde gelen kişileriydiler. Çarlığın devrilmesinde Lenin'le birlikteydiler. Kerenski hareketinde Resulzade Emin çarlığın yıkıldığına kanı getirerek Lenin'den ayrıldı. Buna karşılık Zeki Velidi, Kerenski hareketiyle çarlığın henüz çökmediğine inanıyordu. Bu itibarla Lenin'den ayrılmadı. Troçki ile birlikte Kızılordu'da görev aldı. Kızıl general rütbesine değin yükseldi. Kızılordu'nun Finlandiya utkusunu sağlayan Başkurtların başında savaştı.

Çarlığın yıkıldığına kanı getirdikten sonra Türkistan separatizminin lideri oldu. Basmacı hareketini yönetti.

Ülkemizde sosyalizmi motif olarak ele alan azınlıklar hareketi içinde Ermeni, Bulgar sosyalisterini sayabiliriz. Elbet, buradan azınlıklar konusunda bir genellemeye gitmek yanlış olur. Azınlıklar arasında inanmış sosyalistler vardır ve çokturlar. Buna iki örnek vereyim: Malumaian ve Rijas Efendiler.

Malumin Efendinin Paris Osmanlı Muhalifin Kongresi'nde ortaya attığı (Uluslararasıcılık değil uluslarüstücülük) görüşüne değinelim. Sosyalist Malumian Efendi, Niçe'nin üstün insan öğretisini bu kongrede savunmuş, bunu devrimcilik olarak nitelendirmiştir.

Elbette, Niçe'nin üstün insan görüşüyle sosyalizme gidelemez. Çünkü, Niçe, kapitalizm öncesi çağın ideoloğudur.

Bizi burada ilgilendiren husus Malumian Efendinin tutarlı bir sosyalist olup olmadığı değil, savunduğu sosyalistliğin bir motif sosyalizmi olup olmadığıdır. Hemen söyleyelim ki, Malumian Efendinin sosyalistliği bir motif sosyalistliği değildir, içten bir sosyalistliktir. Ama tutarlı değildir.

Bu görüşe karşı Samipaşazade Sezai'yse, kendilerinin de devrimci olduklarını, ama devrimciliği bu noktaya değin götürmeyeceklerini, uluslarüstücü değil, uluslararasıcısı olduklarını öne sürmüştür.

Bu hususlar, yani uluslardan, bütünleşme konuları yazımızın çerçevesini aşar. Biz de bu konulara girmeyeceğiz. Osmanlı Bulgar Progresis Partisi liderlerinden Rijas Efendinin 1910'da Paris'te yayınladığı broşürde 1908 Meşrutiyet Devriminin, bunun bir devrim değil PRONONSİYAMENTO hareketi olduğunu, bu bakımdan 1908'den fazla bir şey beklenemeyeceğini, buna karşılık 31 Mart'ın bir devrim niteliği taşıdığını, öyleyse bu devrimin mantıksal sonuçlarına değin götürülmesi gerektiğini, yani yerinden yönetimin gerçekleştirilmesini öğütlüyordu. Rijas Efendi de inanmış bir sosyaliste benzemektedir.

Söz sırası gelmişken şunu anımsatalım ki, Türkiye'de Cunta ile bir askeri devrim söz konusu olamaz. Çünkü Türkiye'de olacak bir askeri devrim, ancak emir ve komuta girişimine bağlı kalacak, yani bir prononsiyamento niteliği taşıyacaktır.

Devrimi ancak devrimci bir parti gerçekleştirebilir.

Türkiye'de son dönemlerde, 1965'lerden bu yana azınlıklarda bir motif sosyalistliği belirmiş, bunu bürokrasi ve C.I.A kendi çıkarları doğrultusunda sömürmüştür.

Yakın tarihten açık bir örnek Molla Barzani hareketidir. Nitekim Kürt ana ya da babadan gelme Iraklı sosyalistler bu niteliği geç de olsa kavramışlardır. Celal Talabani ve arkadaşları Barzani'yi terketmişler uluslararası petrol şirketleri karşısında Arap ana ve babadan gelen Iraklı sosyalistlerle cephe kurmuşlardır.

Polis Sosyalistliği

Polis sosyalistliğini tanımlayabilmek için ilkin polis tanımını ortaya çıkarmalıyız.

Polis sözcüğü Fransız ve Alman idare hukukunda ayrı ayrı tanımlanır.

Polis, Fransız idare hukukuna göre, kurulu düzeni baremdeki karşılığına göre ödev olarak yapan kadrolu güvenlik adamıdır. Buna karşılık, polis, Alman idare hukukunda kurulu düzeni (Baremde bir karşılığı olmadan ve bir ödev niteliği taşımadan) koruyan kişidir. Buna göre, kurulu düzeni koruyucu bir tez ortaya atan profesör, kurulu düzeni öven bir yazar, Fransız idare hukukuna göre polis değildir, oysa Alman idare hukukuna göre bu kişiler polistirler.

Sosyalist yazında polis sözcüğü Alman idare hukukuna göre tanımlanır. Bundan ötürü, kurulu düzeni savunan (bu savunma doğrudan ya da dolaylı olabilir) bir profesör, bir yazar, bir avukat polistir.

Bu anlamda polislik onurlu bir insanın yapacağı bir tutumdur. Nitekim C.H.P. ve onun liderleri toplumun komünizme kaymasını önlemek, kurulu düzeni ayakta tutabilmek için ortanın solunda olduklarını söylediler. Bu suretle, ortanın solu öğretisi bir polis sosyalizmi öğretisidir.

Biz de polisliği kurulu düzeni korumak doğrultusunda değil de kurulu düzeni değiştirmek için çalışanlar arasına sızmak, ajanlık doğrultusunda kullanmak gibi anlayanlar vardır. Biz buna polislik değil ajanlık deriz. Bu tür tutumlar ahlak dışıdır. Bunların başlıcaları provokasyonculuk, mutilasyonculuk, sabotajcılık ve benzeri eylemlerdir.

Metek Sosyalistliği

Bir ülkede iktidarda olan kapitalistleri devirip onların yerine kendilerini geçirmek isteyen kapitalistlerin, bu amaçla sosyalistleri kullanamamasını öngören öğretiye biz metek sosyalizmi diyoruz. Bilindiği gibi, eski Yunanistan'a gelen yabancılara metek denirdi. Zamanla bu metekler, yerli ve asıl Yunanlıları işlerinden güçlerinden uzaklaştırmışlardı. İşte bu benzetişle, Türkiye'den Belçika kapitalizmini atıp onun yerine City'nin ya da Wall Street kapitalizmini geçirmeye çalışan sosyalizme, metek sosyalizmine değindim:

Belleklerdedir ki 1965'ten beri yaygın bir biçimde Türkiyeli sosyalistler:

"A.E.T.'ye hayır!"

"Boğaz Köprüsüne hayır"

"Sovyetlerin alüminyum ve diğer tesisleri kurmasına hayır!" kampanyası açmışlar, "Demirel istifa!"yı da dillerine dolamışlardı. İlginçtir ki bunların dayanağı, ondukuzuncu yüzyıl egemen ulus öğretisidir. Sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesidir, finans kapitalin sömürüsüdür.

Not: Bu yazıyı, 70'li yıllarda Marksçı kavrayışımızı geliştirmek için bir grup arkadaş, büyük insan Abidin Nesimi'nin denetiminde yaptığımız çalışmanın notlarına dayanarak yazdım. Bu nedenle büyük insan, değerli Marksçı Abidin Nesimi'yi özleyerek ve saygıyla anıyorum.

Melia İlkin
İlk Kahraman
PROMETE
Gerçek Sanat Yayınları

Aşk... Namus... Faşizm

Berrin TAŞ

Oruç

Haziran ayında gazetelerde bir başlık... "Gaziantep-Arabanda 16 yaşındaki Oruç Serin adlı genç kız yasak aşk sonucu hamile kaldı" Haber devam ediyor. "İki erkek kardeşi tarafından namus nedeniyle öldürülen 16 yaşındaki genç kızın kanlı öyküsü Kolombiyalı romancı Gabriel Garcia Marquez'in romanlarını bile geçti" Şimdi bu genç kızın öldürülme gerekçelerini namus kavramı açısından irdelemek istiyorum. Son günlerde bu tür namus cinayetlerine sık tanık oluyoruz. Babaların 11 yaşındaki oğullara öldürttüğü analar boşanmak istiyor diye kocasının bıçakladığı ya da öldürdüğü kadınlar sık sık gündeme geliyor. Toplum yaşamın her alanında sarsıntılar geçiriyor. Eski değerlerin sarsıldığı ama yerine yeni değerlerin yerleştirilmesinde zorlanıldığı bir dönem bu. Köhnemişe tepki gösterenle geleneklere sıkı sıkıya bağlılığın derinden derine çatışmasının yüzeye çıkmış sonuçları bunlar. Çoğunlukla geleneklere sıkı sıkıya bağlılık erkeği rahatsız etmez. Bu bağlılığın bedelini kadın öder zaten. Kadın alışılmış imajın dışına çıkmaya başladığında ya da en azından klasik kadın tavrının dışına çıkmak istediğini gösteren mesajlar vermeye başladığında erkekte rahatsızlık başlar. Yılların koşullanmışlığıyla yumruklar silahlar devreye girer. Eski ahlaki ölçütler önceki yüzyıllardan kalmış kalıplar bütün güçleriyle harekete geçer. Yüzyılların kanıksanmışlığı bir haklılık payı verir eskiyi korumakta kararlılık gösterene. Burdan bakarsak köhnemişe tepki gösteren kadın geleneklerin koruyucusu erkektir. Bu noktada erkek için sorun yoktur. Bütün dünya ayaklarının altındadır zaten. Erkek geleneklerin koruyucusudur ama geleneklerin sürdürücüsü kadındır. Kadın buna itiraz etmektedir. Erkek bu itirazı haklı bulmak istemez. Bu onun kanıksanmış haklarının yüzyıllardır kendinin bildiği sokakların meydanların kahvelerin işyerlerinin eğlencenin kadınla paylaşılması zorunluluğudur. Erkek reddeder bu zorunluluğu, çatışma başlar. Marx "Kutsal Aile'de" şöyle söyler. "Tarihi bir devrin gelişimi özgürlük ve kadının ilerlemesi arasındaki ilişki ile tayin edilir zira insan tabiatının hayvanlık üzerindeki zaferi kadınla erkek, zayıf ile kuvvetli arasındaki ilişkilerden belli olur. Kadın özgürlüğünün derecesi tabii ki genel özgürlüğü tayin eder" Yaşananlar, özgürlüğü, kadını, insanileşebilmeyi kavramaktan uzak olduğumuzu gösteriyor. Henüz insanileşmenin kültürel bir varlık tavrıyla eylemenin binlerce yıl gerisindeyiz. Erkek ve kadın arasındaki ilişkilerde çift başlı bir görenekler dizisi yaşamdaki yerlerini almış. Bu kanıksanmış kalıpları kırmak için tonlarca ağırlıktaki sözcükler gerekiyor. Ne yazık ki çoğu kez sözcükler de yetmiyor ve o noktada şiddet devreye giriyor. Gelelim 16 yaşındaki Oruç'a, Oruç Serdar'ı kendince sevdi... ondan bir çocuk doğurdu. Serdar'la duygusal bir ilişkiye girdi ama töreler karşısında yapayalnızdı. Serdar onu kurtarmadı, kurtaramadı. Basında Serdar'ın fotoğrafları çıkmadı boy boy. Sanki Oruç çocuğu kendi kendine döllemişti. Töreler hatta Oruç'un akrabaları bile Serdar'ı korudu. Yaşadığımız topraklardaki namus anlayışına göre aile kendilerini aklamak için kızlarını gözden çıkardılar. Bedeli tek başına Oruç ödedi. Törelerin böylesine acımasızca varlığını duyurduğu bir ülkede aşktan sözetmek ölümü göze almak değilse nedir. Toplumun namus anlayışı nikahlanmadan cinsel ilişkiye giren 16 yaşındaki bir genç kızın bekaretini kaybetmesi yüzünden tehlikeye girmiştir. Genç kızın doğurduğu çocuğun babası Alevidir. Bu nedenle ailelerin gençleri evlendirerek olaydan aklanmaları olanağı kalmamıştır. Eğer iki kişinin birlikteliği Fakıllı köy halkının onayını almış olsaydı imam nikahlı bile olsa Oruç öldürülmeyecekti. Yazılı olmayan yasalar yaşamın farklı boyutlarında kendini duyururken aşktan sözetmek ne safdillik.İslami kültür erkeğe, kadına canının istediği gibi davranma hakkı verir. Bu hakkın içleminde öldürme hakkı da var. İslami kültür ortaçağı yaşamayı sürdürmek istemektir. Ortaçağda şövalye karısına istediği gibi davranabilir, dövebilir, vasiyetnameyle başkasına bırakabilir. Erkek sadık kalmak zorunda değildir... kadın tek taraflı sadakate katlanır. Kadının söz hakkı yoktur. Günümüzde de bir ortaçağ yaşanmadığını kimse iddia edemez. Ortaçağın bir çok açıklaması olabilir ama kadın açısından baktığımda kesinlik kazanmış bir durum var... kölelik. Ortaçağda evliliğe çiftler kendileri karar vermiyorlar, günümüzde hala görücü usulüyle evleniliyor. Evliliğin mülkiyet ilişkisiyle belirginleşen varlığı kadını denetim altında tutmanın bir başka yoludur. Üstelik gelenek ve göreneklerin dayattığı namus anlayışı kadına ve erkeğe ayrı standartların getirildiği bir platformdur. Nedir bu çifte kategori.kAynı köyde erkeklerin çoğunluğunun birden fazla eşi var. Bu da

demektir ki eşlerden yalnızca biri resmi nikahlı. Öteki eşler imam nikahlı. Burda ortaya çıkan şu... imam nikahlı eşlerin geçerliliğini yasalar onaylamıyor töreler onaylıyor. Ancak bu onaylatmayı gerçekleştiren erkek. Kadının konumu burda güçsüzlüğünden kaynaklanır. Bir başka kadınla evli bir adamın imam nikahlı eşi olmayı kabullenmek ya da bir kaç kadının aynı adamla aynı evde yaşamayı kabullenmesi kadının toplum içindeki yalnızlığını gösterir. Hele de geleneklerin böylesine hunharca işlediği bir köyde kadının erkeğin bakımına gereksinme duyması olağan karşılanması gereken bir durumdur. "İslam'ın Bilinçaltı'da Kadın'da" (Ayrıntı Yayınları) Fetna Ayt Sabbah şunları söylüyor. "Erkeğin algıladığı biçimiyle kadın arzusu çevresinde kurulan evren (omniseksüel evren) ve ortodoks İslam'ın şeriatın, içtihadın oluşturduğu biçimiyle erkek arzusu çevresinde kurulan evren (ataerkil evren) arasındaki çelişkiyi daha iyi kavramak için şu noktayı gözden uzak tutmamak gerekir. Ataerkil evrende kadın erkeği doyuma ulaştırmak için yaratılmış bir zevk nesnesidir. Bu evrende cinsel eylem eşit iradeyle donatılmış iki kişiyi birleştiren bir eylem olarak görülmez ve yalnızca erkeğin iradesi gözönüne alınır" Oruç'un bekaretini yitirip bir de çocuk doğurmasının islami bilinçteki yansısı törelerin ağırlığının ötesinde bir korkunun anlatımıdır. Neyin korkusudur bu... Oruç erkeğin iradesinin dışında kendi istemleriyle hareket etmiştir. Ağabeyleri ve babayı korkutan... ağlaya ağlaya kızlarını... kardeşlerini ölüme gönderen bu korkunun temelinde kendi hükümranlıklarını -Fatih'in Kanunnamesini hatırlayın- yitirme kaygısı yatar. Öyle ki kendini erkeğin bakışıyla gören kadın namus cinayetini onaylar. Oruç'un ilkokul öğretmeninin kızı ölmesinin iyi olduğunu, çünkü ömür boyu bu günahın damgasıyla yaşayacağını, bu açıdan baskı ve aşağılanmaya uğrayacağını, Oruç'u hamile bırakan Serdar'ın da öldürülmesi gerektiğini söylüyor. Kısasa kısas. İslam'ın mantığı işte bu. Dahası var. Köy muhtarının karısı şöyle diyor. "Eğer bu kız öldürülmeseydi bundan sonra köyün kızları Oruç'u örnek alacaklardı. Bu nedenle törenin yaşaması için Oruç'un öldürülmesi gerekiyordu" İşte göreneklere bağlılığın somut göstergesi. Töre yaşama hakkının önüne geçti, Oruç öldürüldü. Yakınları hapishanedeler. Sorun zihniyeti değiştirmektir... bu insana aykırı zihniyeti değiştirebilecek ortamları yaratmaktır. "İslam'ın Bilinçaltında Kadın'da " (Ayrıntı Yayınları) Fetna Ayt Sabbah şunları söylüyor. "İslam bir bakıma evrenin oluşturulmasıdır, oluşturulacak bu evrenin amacı insanoğluna bütün potansiyel güçlerini gerçekleştirebileceği bir ortam sunmak değildir. Onun amacı insanın yaşamsal potansiyel güçlerinden yola çıkarak bir mümin, yani itaat ve tapınma koşullarında bir canlı yaratmak, insanı bir kalıba dökmektir. İnsan ancak bu tür eşitsiz bir ilişki içinde gerçekleşebilir. Ne kadın ne de erkek yaşamın amacını kendi iradeleriyle belirleyebilirler. Bu amaç yalnızca egemen ve otorite sahibi bir başkasının gereksinimine göre tanımlanabilir. Kadın erkek müminin gereksinimine göre tanımlanırken erkek mümin de sürekli ve rakipsiz tapınıma gereksinim duyan Tanrı'ya göre tanımlanır. Bu üçlü ilişkide birleşmenin yerini itaat alır ve ilişkinin ögelerinden her biri kendi görevini ve işlevini yerine getirmek zorundadır" Oruç'un bebeğini tarlada ölüme terk etmesi bir korkuyu açığa çıkarıyor. Ben, törelerin zorlayıcılığı olması hiç bir annenin çocuğunu ölüme terk edebileceğine inanamam. Oruç törelere göre suç işlediğini biliyordu. İşte kadın ve erkek arasındaki fark. Oruç suçu gizlemeye çalıştı, ağabeyleri Oruç'u köy meydanında öldürerek namuslarını temizlediklerini bütün dünyaya duyurmak istediler. Bu durum kadının kendini erkeğin bakışıyla değerlendirdiğine güzel bir örnek. Oruç doğurduğu çocuğu gizleyerek bir sorundan kurtulmaya çalışırken ağabeyleri kardeşlerini köy meydanına öldürerek bir sorundan kurtulmaya çalıştılar. Yılarca hapiste yatmayı göze aldılar hem de. Erkek işlediği suçtan gurur duyarken kadın bekaretini yitirip bir çocuk doğurduğu için aşağılanıyor. Ezilmişliğinin boyutları öylesine kanıksanmış bir birikimin sonucu ki kadının bilincindeki yansısı erkeğin kendine bakışıyla sınırlı. Erkek bakışının dışında bir benin varlığını anımsamak ne yazık ki kahramanlık gerektiriyor. Oruç'un ödediği bedel bu. Oruç'un öldürülmesi ve ölüme terkedildiği halde ölemeyen bebeğin konumu bu olaydaki erkeğindurumunu gündeme getiriyor. Eğer erkek ilişkisini toplum önünde savunabilecek ya da olayın akışını değiştirebilecek bir durumda olsaydı cinayet işlenmeyecekti. Erkeğin bilinç durumu feodal kalıntılarla sınırlı. Bu nedenle kendisi için yasal saydığı herhangi bir davranışı kadın açısından doğru bulmama hakkı vardır. Kadına yasak koyma, kadını denetim altında tutma hakkını kendinde bulur. Kendi isteklerini gerçekleştiremeyen Anadolu kadını da erkeğin uydusu görüntüsünden kurtulamaz. Engels "Aile içinde erkek burjuvadır ve kadın proleteryayı temsil eder" diyor. Böylelikle insana tarihi açıdan bakışını aile çekirdeğinde somutluyor. Bir gerçekliği anlatıyor. Buna karşın insanlığın tarihine baktığımızda düşünürlerin kadına hiç de yansız bakmadıkları görülür. Sokrates, Platon kadını köle sınıfından sayarlar. Proudhon "kadın adilin doğruluğun perişanlığıdır" der. Pythagore "düzeni ışığı ve erkeği yaratmış bir iyi ilkeyle, kaosu karanlıkları ve kadını yaratmış bir kötü ilkeden sözeder" Nerde okuduğumu unuttum, ilkel toplumları araştıran bir bilim insanı erkeğin kadından korktuğunu söyler. Erkeğin kadından korkusunu da şöyle temellendirir. İlkel dönemlerde erkek avcılıkla uğraşırken kadın yuvayı bekleyen barınağı koruyan, çocuklara bakan biri olarak ava çıkmıyordu. Erkek avlanırken korktuğu hayvanla kadını özdeşleştirdi. Öldürdüğü hayvandan da kan akıyordu, hayvan da doğuruyor ve emziriyordu. Kadından da kan akıyor, karnı şişiyor sonra da doğurup emziriyordu. Kadınla hayvan arasındaki bu özdeşleştirmenin kor-

kunun kaynağını oluşturduğunu söylüyordu araştırmacı. Burdan bakılınca kadını düşman belleyen zihniyetin ilkel kalıntılarından kurtulamamış bir bilinçle eylediğini söylemek şaşırtıcı olmaz. Aslında beni şaşırtan köydeki erkeğin kadına ikinci sınıf insan tavrı göstermesi değil, daha çok adına aydın dediğimiz kişilerin aynı zihniyetin etkisinden kurtulamamaları. Doğrusu bunu çözemiyorum.

İnsancıl

Yaşamım boyunca etiketlerle ilgilenmedim. Ne insani ilişkilerimde ne de kendime bakışımda statüleri ölçü almadım. Bence statüyü kullanmak aşağılayıcı bir durumdur. Bir insanın bunu gereksinmesi ve yaşamını statülere göre düzenlemesi güçsüzlüğünün belirtisidir. Ben insani ilişkilerimde statülerden bağımsız hareket ederim. Hatta çoğu kez statü bana ağır bir sorumluluk yükler. Yedi yıla varan *İnsancıl* sürecinde bunu daha iyi kavradım. *İnsancıl*'ın ikinci sayfasında sahibi Berrin Taş yazması benim için hiç önemli olmadı. Ben yalnızca burda yer almak istedim. Derginin yayın politikasını da ben belirlemedim. Tecrübesine ve birikimine güvendiğim Cengiz Gündoğdu'nun "sanatta star sistemi" kavramıyla edebiyata getirdiği açılıma katılmak ve katkıda bulunmaktı benim yaptığım. Emek vermek için etikete gereksinmem yok. Yine de gurur duyuyorum *İnsancıl* gibi mücadeleci bir kültür sanat dergisinin sahibesi olmaktan. Kendini abartan bir insan değilim ama küçümsemiyorum da. Yalnızca ben kendim olmayı karakterimi yaşamayı önemsiyorum. Oysa mücadele süreçlerinde her şey tam istediğin gibi gitmeyebiliyor. Ben parayla uğraşmayı hiç sevmiyorum hatta kesinlikle nefret ediyorum bundan, ama *İnsancıl*'ı seviyorum. Ne yazık ki *İnsancıl*'ın yaşaması için birinin aptal parayla uğraşması gerekiyor. Yani ben sevdiğim bir dergiyi yaşatmak için sevmediğim işlerle uğraşmak zorunda kalıyorum.

İnsancıl kişilere özgürce kendilerini gerçekleştirebilecekleri bir alan açıyor. Ben dahil hiç kimse ayakoyunlarıyla bir yere gelemez İnsancıl'da. İnsancıl okuru bunu reddeder. Bence İnsancıl'ın öteki dergilerden ayırıcı yanı bu. Çoğunlukla edebiyat dünyasına kişiler birtakım ayak oyunlarıyla bir yerlere gelirler. Ayakoyunlarıyla kendine yer kapma kavgası verenlere uygun bir mekanizma var. İşte *İnsancıl*'ın yapılanmasındaki en belirleyici nokta bu. İnsancıl'da ayakoyunu mekanizması kesinlikle işlemez. *İnsancıl*'da ayakoyunu mekanizması işletilemediği için sık sık çatışma çıkar. Bu çatışma acı verir. *İnsancıl*'da emek veren istisnasız herkes ancak kendi emeğiyle, yarattığı okuruyla, dürüstlüğü, dostluğu, direngenliğiyle varolabilir. Gerisi *İnsancıl*'da yama gibi durur. *İnsancıl* bu yamayı yırtar atar.

Faşizm Nerde

Yaşamımı nasıl dönüştürdüğümü anlattığım kitabım "Işığa Doğrulum" da toplumumuzda kadının kendini geliştirebilmesinin önündeki engeleri anlattım. Ne yazık ki bir trajedi yaşanıyor edebiyat dünyasında bile olsa. Ben hiç kimseye sansür uygulamayı aklımdan bile geçirmediğim halde erki eline geçirdiğinde ilk sansürü bana uygulayacaklarından emin olduğum insanlar tanıdım. Hatta bu insanlar sansür ne demek moralimi bozmak beni *İnsancıl*'dan kaçırmak, yoketmek için ellerinden geleni yaptılar, bundan sonra da yaparlar. Onlar pusuda beklerler. Birilerinin bir zamanlar birlikte yürüdükleri insanı yoketmek isteği duyması öylesine zavallı bir durum ki ayrıntılara girmeye utanıyorum. Ben onları uzaktan sessiz bir hüzünle gözlerim. Çoğu kez neden böyle birdenbire bana düşman olduklarını anlayamam. Yedi yıllık mücadele sonrası şimdi anlıyorum ama ben onların çıkarlarını ürkütmüşüm. İnsanlar bana ne yaparlarsa yapsınlar benim kendime biçtiğim davranış modeli değişmiyor çünkü. Çıkarların beni çirkinleştirmesine izin vermiyorum. Bu toplumda kadın olmak zor, hele insan olmak daha da zor.

İnsancıl'ın bana dayattığı sorunlardan biri de şu; ben statükocu olmasam da birileri bana statükocu yaklaşıyor. Öyle bellenmiş çünkü dergi sahipleri ya da patronların bilinçlerde kalıplaşmış bir yansıması var ve bu yansıma hiç de sevimli değil. Oysa ben dolaysız nedensiz ilişkilere girmeyi severim, dolaysız ilişkilerde kişiler gerçek kişiliklerini göstermek zorunda kalırlar. Kazanmak ya da yitirmek insanın önceli olamaz dolaysız ilişkilerde. Hiç kimseye yaltaklanmak ya da konumumdan dolayı kimseye üstünlük taslamak gibi bir niyetim yok, ne güzel bir şey bu. Kendimi böyle seviyorum. Oysa benim adına patron denen ötekilerden farklılığımı anlatabilmem öylesine zor ki. Bu da benim bir davranış dili geliştirmeme neden oluyor. Sözgelimi *İnsancıl* bir eleştiri geleneği yaratmaya çalışıyor ve ben *İnsancıl*'ın sahibesinin de eleştirilebileceğini göstermek zorundayım. Bu da *İnsancıl*'ın bana yüklediği bir zorunluluk. Hem de öyle bir zorunluluk ki bu durum zaman zaman kendimi geriye çekmeme neden oluyor. *İnsancıl*'ın ilkelerinin korunması adına bu bir özveri. Ne yapabilirim mücadele sürecinde bana düşen rol bu.

Kitabımla ilgili eleştiriler geldiğinde ben insani bir sorumlulukla yanıt vermedim. Eleştirildim diye hemen kağıda kaleme sarılmak doğru bir davranış gibi gelmedi bana. Neden öyle oldu çünkü ben derginin sahibesiyim. Bir başka neden de "Işığa Doğrulum" u *İnsancıl*'ın 68.sayısında eleştiren Nimet Arıkan'ın henüz çok yeni bir imza olması. Yeni yazmaya başlayan birine eleştirel yanıt vermek onu üzebilir, moralini bozabilir diye korkarım ben. Şimdi yazıyorum çünkü Nimet beni kışkırttı. Yanıt vermedin yoksa unutturmak mı istiyorsun deyince bu defa yazmak bir zorunluluk oldu. Öncelikle Nimet'e teşekkür ederim kitabımla ilgilendiği için.

Ben Nimet'in eleştirisinin hiçbir bölümüne katılmıyorum. Nimet bir esere yanlış yerden bakıyor. Bir kitabı sayfa sayfa eleştirmek doğru bir yöntem

değil, kitaba bütünlüklü bakmalıydı Nimet. Kitaba bütünlüklü bir estetikle bakmış olsaydı kitabın değerlendirilişinde öznelliğin kendini ağırlıklı olarak duyuruşuna tanık olmayacaktık. Yani Nimet kendi öznelliğini genel bir estetik yasa gibi sunmaya çalışıyor. Bu da kitabın mesajını kavramasına engel olmuş. Benim kitabım doğrudan doğruya kadın sorununu amaçlayan bir kitap değil. Doğrusu kitabımı hazırlarken öyle bir niyetim yoktu. Dahası artık uzağında yaşadığım bir yaşantı dilimine soyutlayarak bakabilirdim. Oysa ben yaşanmışlıkları açımlayarak ben ve biz arasındaki iletişimi korumak istedim. Bu da insanlaşma sürecindeki bir insanın, bir kadının, kültürel kıstırılmışlıktan kurtulabilmesinin ipuçlarını vermekle birlikte zorluklarını da gözler önüne sermekle olabilirdi. Bu nedenle geçirdiğim dönemleri anlatırken küçümsenip küçümsenmeyeceğimin hesabını yapmadım. İşkence gören birini işkence gördüğü için küçümsemeye nasıl hakkımız yoksa bir başka insanın çaresizliğini, köşeye kıstırılmışlığını küçümsemenin sorunu anlamamakla eşanlamlı olacağını düşünürüm. Nimet bir konuda haklı. Yanlış anlaşılıp anlaşılmamayı hiç önemsemedim. Kalemimi özgür bıraktım. Öyle ki ben söylemediğim halde Nimet faşist olmak için illa da bir mevki de olmak gerekmiyor diyor. Elbette gerekmiyor yalnız ham insanların elinde statüler kişisel çıkarların sere serpe öne çıkabildiği bir geniş alan oluştururlar. Toplumumuzda "erkek" olmak bir kimliktir, statüdür. Öyle ki milletvekili de olsan erkek kimliğinle olursun. Bu erkeğe kadın dövme hakkı verir. Bu değişmez kimliğin üstüne ne eklersen ekle tartışmasız erkek gözüyle algılanır. Oruç'un öldürülmesi, bir babanın 11 yaşındaki oğluna öldürttüğü kadın, kendini aldattığından kuşkulandığı için karısını öldüren erkekler kültürümüzdeki erkek kimliğinin yansımalarıdır. Son bir buçuk yıldır bu tür namus cinayetlerinde bir artış gözlüyorum. Gazetelerde sık sık kadın düşmanlığının sonuçlarını okuyoruz. Öyleyken Nimet faşizmi yalnızca devletçe uygulanan şiddet politikası olarak sınırlandırmak istiyor. Bence bu çok kolaycı, kestirme bir bakış açısı. Bu bakış açısıyla Oruç'un öldürülmesini, öldürülen öteki kadınları, dayak yiyenleri, bıçaklananları nereye koyacağız. Bugün durduğumuz yerden ilkel toplumlardaki aileye baktığımızda bugünkü aile anlayışımızla hiç bir ilgisinin olmadığı görülür. Peki o zaman ilkel toplumlardaki aileyle bugünkü aile farklı diye biz "aile" kavramını kullanmayacakmıyız. Nimet'in söylediğiyle yanıtlarsam faşizm kavramı kapitalizmden sonra emperyalist aşamaya girilirken ortaya çıkan bir kavram diye biz kırım kültürünün dayattığı şiddeti faşizm kavramıyla açımlayamayacak mıyız. Toplumlar değişim geçiriyor. Şiddet uygulama yöntemleri farklılaşıyor. Şiddetin yayılma alanı en küçük birim aileden başlayarak toplumun en üst katmanlarına dek yaygınlaşıyor. Şiddeti faşizm kavramıyla temellendirmeyip her şiddet vakasına ayrı ad mı bulacağız. Bence Nimet öznesiz bir faşizmi savunuyor. Böylelikle faşizm kavramının içlemini daraltıyor. Kültürümüzün bilinçlerde olağanlaştırdığı baskıcı davranışları yoksayıyor. Nimet'e sormak istiyorum, insanın tarihteki rolü ne.

Ben faşizm kavramı üstüne bir kitap yazmadım. Yalnızca kültürümüzdeki faşist ögelerden sözettim. Değişimin dinamiklerini, iç çalkantılarını açığa çıkarabilecek bir kitap yazdım. Kitabımla şunu söylemek istedim. Güçlükler olacaktır, önünüze engeller çıkacaktır ama siz nereye gittiğinizi biliyorsanız sizi kimse durduramaz. Çok kısa ve net vermeyi amaçladığım mesaj bu.

Geçenlerde *Evrensel*'de Tevfik Taş'ın bir yazısını okudum. Tevfik Taş'ın faşizme bakışı Nimet'in bakışından farklı değil. Tevfik Taş faşizm içimizde mi dışımızda mı dedikten sonra şiddetin her türüne faşizm denemeyeceğini söylüyor. Tevfik Taş'a göre aileden okula kadar uygulanan şiddete faşizm denemez. Tevfik Taş "Ancak her şiddet eylemini faşizm olarak adlandırırsak faşistlerle toplumun şuursuz şiddet içine itilmiş bireylerini birbirinden hangi kriterlerle ayıracağız" diyor. Bence bu pek o kadar da önemli değil. İnsanın sömürülmediği yaratıcılığını özgürce geliştirebileceği bir dünya için mücadele ediyorsa şiddetin her biçimine karşı savaşması gerekir. 17 Ağustos tarihli Cumhuriyet'in Bilim Teknik ekinde "Toplumda Şiddetin Kaynağı" başıklı bir yazı var. Bu yazıda Levent Mete çağdaş insanın otoriteye teslim olma ya da aşırı itaatkarlığının şiddetin kaynağını oluşturduğunu söylüyor. Levent Mete "Çağdaş insandaki otoriteye teslim olma davranışının şiddeti yasallaştırma ve ahlaka uygun hale getirme konusundaki rolü araştırmacıların da dikkatini çekiyor" diyor. Bizlerin karşı çıkması gereken nokta işte tam burası şiddetin yasallaştırılıp ahlaka uygun hale getirilmesi. Ben Tevfik Taş'ın konuyla "acaba benim faşizmim neremde saklı" diyerek dalga geçmemesini isterdim. Aynı yazıda Levent Mete Fransız yazar Marguerite Duras'dan söz eder. O bölümü bütünüyle almak istiyorum. "Fransızların ünlü kadın yazarı Marguerite Duras aynı çağrıyla Avrupa'nın ortasında uygarlığın büyük kentlerinden birinde yüzleşmek zorunda kalır. İkinci Dünya Savaşının son günlerinde Almanlar için çalışan bir muhbirin sorgusuna katılır. Duras ve arkadaşları onu konuşmaya zorlar, konuşmayınca işkence etmeye başlarlar. Yıllardır yaşadıkları acılar ve politik karşıtlarına yönelik öfkeleri giderek artan bir şiddeti besler ve onları gözü dönmüş birer vahşiye dönüştürür. Adamı amacını ve ruhunu yitirmiş kanlı bir et yığınına dönüşünceye kadar hırpalarlar" Anlaşıldığı gibi şiddetin her zaman gerekçeleri vardır. Şiddetten kurtulmanın faşizmi reddetmenin tek gerekçesi yaşamdır ve güzel bir gelecek düşüdür.

Aşktan mı sözediyordum. Aşk sığ sularda dolaşmaz. Ah... kalbim, seni daha çok üzecekler. Gülümser yüzle dostluktan arkadaşlıktan, güzel günlerden konuşurken arkandan gülecekler. Olsun ben yine de umuda sarılıyorum. Yarına.

Benden Resim Aşıranlara Zıkkım Ola!

BALABAN

İmralı'dan sürülünce beni, iki jandarma, mapushane kapısından içeriye bırakınca, Bursa mapus damına kazık kakar gibi dikilip durdum. Ve öfkeyle düşündüm:"Tahliye olmama 2 ay kalmıştı, şimdi cezam 5 yıla çıktı. Demek ki çıraklığım devam edecek. Burada ustam Nazım Hikmet'in yanında... Bundan ötürü vız gelir bana tutuklu yıllar.. Büyük bir ressam olmak için bu gerekmiş sanki?..."

Ben böyle durmuş düşünürken, Nazım Hikmet, yarısı kırmızı yarısı yeşil o acaip giysiler içinde beni tanıdı: "Balaban gelmiş!" diye seslenip, koşarak kucakladı beni. Bu kucaklaşma bu kavuşmadan sonra, ayrılıp bakıştık karşı karşıya:

- Demek ki geldin...

-Seni bir daha göremem sanıyordum...

-Nasıl geldin, onu söyle?..

-Geldim ya, seni gördüm ya...

-İmralı'dan buraya gelmek zordur...

-Zor oldu, zor...

-Yoksa?...

-Evet! sürdüler...

Şair Babanın yüzü birden kızardı:

-Noldu çabuk söyle, neden?...

-Senin ne suçun vardı da 28 yıl ceza verdiler?..

-Bak şu belaya! Benim başıma gelenler, senin başına da mı geldi! dedi ve tekrar kucaklaştık.

Bu ara başgardiyan Basri bize seslenip ayırdı!..

-Müsaade edin üstat! dedi, İbrahim Balaban, bugünden sonra bana teslim.

-Peki Basri bey, dedi Nazım, nereye götüreceksiniz onu?..

-Merak etmeyin uzak değil, şu karantinada kalacak ongün.

-Peki iyi öyleyse, ben de sanmıştım?..

Ayrıldık.

Ertesi günü sabahı karantinanın demir parmaklıklı penceresinde gözüktü ustam:

-Merhaba Balaban!

-Merhaba Şair Baba!

-Nasılsın evladım!

-İyiyim.

-Nasıl iyisin, bu gece uyudun mu?

-Uyudum, neden.

-Ben hiç uyumadım.

-Neden uyumadın?

-Seni düşündüm.

-Ben de seni düşündüm ama, uyudum.

-Ülen nasıl uyku tutar adamı, 2 ay sonra tahliye olup çıkacaktın, anana kavuşacaktın.

-Sana kuvuştum ya. Anama herzaman kuvuşurum.

-Kavuşursun ama 5 yıl sonra... Peki ne suç işledin de sürdüler seni?

-Mapusların portrelerini yapmışım.

-Peki, suç bunun neresindeymiş?

-Benim resmini yaptığım adamlar, komünist olup çıkmışlarmış.

-Saçma! Hepsi bu kadar mı?

-Allah Allah! hiç de böyle bir suç unsuru duyulmamış!..

-İmralı ayaklana yazmış!

-Kepazelik? resim yapmakla İmralı neden isyan edermiş?

-Sen şiir yazınca, Harp Okulu nasıl ayaklanmış mış?

-Doğru! pardon! neresi doğru bunların yahu? Allah kahretsin! bunlar birer bahane.

Pencereden doğrulup arkasına baktı ve tekrar bana döndü Şair Baba:

-Paran var mı?

-Paralarımı İmralı Müdürü Saffet Omay gaspeti.

-Ne demek o?

-Sonra anlatırım.

-Peki, üzme kendini... Yanımda iki lira param var, al bir lirasını sana vereyim, aç kalma...

-Alamam, ekmek var ya, aç kalmam.

-Al diyorum sana! beni üzme...

-Peki.

-Hadi hoşçakal, yarın ben yine gelirim.

-Güle güle, yarın yine gel!

Ertesi gün:

Pencereden bir ses:

-Balaban merhaba!

Dönüp baktım: Ustam Şair Baba pencerede:

-Merhaba, hoş geldin.

-Ne yapıyorsun, bakayım çalıştığın kağıtlara?

-Şuradaki pencereden demir kapı iyi gözüküyor, görüş için içeriye giren kadınların desenini çiziyorum, bu kadınlar ne kadar da anama benziyorlar.

-Ver bakayım.

-Al bak! Bu çizimleri bir süre çize çize oluş-

turduktan sonra bir kompozisyon taslağı ve ondan sonra, bak ne eserler yapacağım.

Nazım eline aldığı bu kağıtlara bakarak:

-Nasıl da mutlu ettin beni bilemezsin. Bu çizimlerin her biri, senin tablolarında yer almak için canlanmışlar. Aferin sana! Çizip de beğenmediklerin falan olursa sakın yırtıp atma.

-Peki atmam.

-Ah keşke sürülmeyip iki ay sonra çıksaydın dışarı. Çıksaydın da anana ve köyüne kavuşsaydın.

-Hayır, "böylesi daha iyi" demeye dilim varmıyor ama, iyi olacak... Dışarıya çıksaydım bana ne derlerdi bilir misin?

-"Çok şükür özgürlüğüne kavuştun, hoşgeldin," falan filan...

-Hayır... "Bu öküzler, bu karasaban seni bekliyor, yapış sabanın kulpuna!" derlerdi.

-Şimdi sen, beş yıl cezaya çarpılmaya razısın, öyle mi?

-Razı olmasam da öyle.

-Müthiş bir direnç bu! İşte sen, bu sanat aşkıyla, şaheserler yapacaksın. Şimdi sevindirdin beni. Bugün rahat uyuyabilirim... Haydi hoşçakal. Yarın görüşürüz.

Ertesi gün satılan resimlerin paralarını sordu Şair Baba:

-Hangi tablolardı onlar, adları, konuları nelerdi?

-Ada'ya gitmeden önce burada senin dokuma tezgahlarında çalışanlara bakarak yaptığım "Dokumacılar" tablosu, anamı model tutup yaptığım "Ana"tablosu, İmralı'da bir yıl uğraşıp yaptığım "Bıçkıcılar" tablosu, Karasabanlı çiftçi" tablosu, ve "Belciler" tablosu, İzmir'de sergilenip satılmış. Ve paraları, müdürün kasasına ve benim hesabıma yatmış... Yatmış da noldu sanki, benim elime on para geçmedikten sonra.

-Dünyanın hiçbir yerinde böyle kepazelik, böyle namussuzluk görülmemiştir. Seni, resim yapıyorsun diye 5 yıl cezaya çarptırıyorlar, ama yaptığın resimleri satıp parasını utanmadan yiyorlar.

-Zehir zıkkım olsun!

-Zehir zıkkım olsun!

Aytekin ARIK

ABC DENEMESİ

Şiir

İNSANCIL YAYINLARI

YENİ DÜŞLERİ YENİDEN KURMAK

Kurmak yeniden
Yeni dünyalar kurmak
düşlemekle başlar.
Düşlemek İnsanla...
İnsan bilgiyle...
kavgayla İnsan.
İnsan kendiyle başlar değiştirmeye.
Tanrıları yarattı değiştirdi...
kralları yarattı değiştirdi...
kendini yarattı değiştirdi.
Bize göre uzun
tarihe göre kısa
evrene göre an içinde.
Benle başlamadı
bitmeyecek benle de
ben gideceğim zaman içinde
zaman gidecek benden sonrakilerle.
Yine ben kazanacağım...
İnsan olarak...
yeni düşler kurarak...
yeni dünyalar yaratarak.
Yeni düşlerden
yenilerini oluşturarak.

Ayhan ERGÜN

Jdanov'u Anlamak

Sedat YILMAZ

Sanat alanında en çok suçlamaya uğrayan insan, herhalde Jdanov'dur. Onun adını ilk, jdanovculuk yaptığı için birilerinin suçlanmasında duydum. Herhalde demiştim, jdanovculuk kötü bir şey. Çünkü suçlamayı yapan "solcu"ydu. Daha sonra, adının bir suçlama yerine geçtiği göndermelerle çok karşılaşacaktım. Ne yapmıştı da, aydınların nefretini bu kadar üzerine çekmişti? Yapılan eleştirilerden Jdanov'un, Stalin döneminde Parti'nin kültür komiseri olduğu sonucu çıkıyordu. Ancak görüntü bu olsa da, gerçek bu değil. Onun adı, yaratıcılığı yasaklamakla eşdeğermiş gibi anılıyordu. Böylesine çok anılan biri hakkında, ilginçtir, fazla bir şey bilmiyorduk. Hatta, adını en çok ananların, onun hakkında bir şey bilmediklerine eminim. Lenin, Stalin, Troçki'den sonra adının sonuna-izm eklenen dördüncü Rus devrimcisi olan Jdanov'un hakkında, nasıl oluyordu da bu kadar az bilgi vardı? Daha doğrusu hiç bilgi yoktu.

Jdanov'un *Edebiyat, Müzik ve Felsefe Üzerine* adını taşıyan Türkçe'deki tek kitabını Bora yayınları 1977'de basmış. Kitabın baskısı çoktan tükendiği ve arandığı halde, yeni baskısı yapılmıyor. Sanki unutturulmak isteniyor. Türkçe'de bizim bulabildiğimiz onun hakkında bilgilerin yer aldığı tek kitap ise, Yalçın Küçük'ün *Sovyetler Birliği'nde Sosyalizm Çözülüşü* adlı kitabıdır. Dolayısıyla, bu çalışma bu kitaplardaki bilgilerle sınırlıdır. Burjuvazinin ise, Jdanov hakkında satır aralarında suçlamalarından başka bir çalışmasına rastlayamadığımız için, onların kaynaklarından yararlan(a)madığımız için, burjuvaziye haksızlık etmiş olmuyoruz. Yabancı kaynaklarda ise Jdanov hakkında, ansiklopediklerdeki kısa maddeler hariç, yalnızca Werth'in yazdığı bir biyografi vardır. Öldüğü dönemde Sovyetler'in ikinci adamı olan Jdanov'un hakkında bu kadar az bilginin olması, hiç de normal değil. Bunun nedenini Yalçın Küçük, dönemin Jdanov karşıtı klikin onu unutturmaya çalışmasıyla açıklıyor.

Andrey Aleksandroviç Jdanov, 1896 yılında eski adı Mariupol'ken sonra Jdanov diye değiştirilen şehirde doğdu. 1915 yılında Bolşeviklere katıldığını biliyoruz. Mücadele arkadaşlarının birçoğundan farklı olarak, dönemin koşullarında yüksek bürokrat sayılabilecek bir eğitim müfettişinin oğludur Jdanov. Rus entellektüel bir ailede yetiştiği için, sanatçılar, aydınlar karşısında gereksiz bir komplekse kapılmıyor.

Leningrad savunmasıyla adı duyulan Jdanov, 1934 yılında Parti'nin Merkez Komitesi'ne giriyor. Yine 1934'te Kirov'un bir suikastla öldürülmesinden sonra boşalan Leningrad Parti yöneticiliğine o getiriliyor. 1939 yılına geldiğimizde, Jdanov artık Politbüro üyesidir. 1944 yılında ise, Komünist Partisi'nin ideolojik sorunlarından sorumlu olarak Moskova'ya çağrılıyor. Werth onun hakkında *"Bir parti örgütçüsü, Sovyet Devleti'nin kurucusu ve Leningrad savunucu olarak bir büyük adam sayılmalıdır"* diyor ve bir Batılı olarak *"... eğer Sovyetler'in kaderini eline alabilseydi tehlikeli olabilecekti"* diye korkusunu belirtiyor.

Jdanov, tarihsel bir kişiliktir. Burjuva aydınların yaptığı gibi, sadece bir yönüne bakarak onu değerlendirmek yanlış olur. Bu nedenle, onu tanımak için yaşadığı dönemin Yalçın Küçük'ün verdiği politik görüntüsünü kabaca çizmek gerekir.

İkinci emperyalist paylaşım savaşı son bulduğunda, dünyada yeni dengeler kurulmak üzeredir. Güç dengelerini belirleyen karşı güçlerin başında Amerika ve Sovyetler bulunmaktadır. Savaşın bitmesiyle Amerika, Sovyetler'e karşı soğuk savaş ilan etmiş, "kuşatma" teorisi ile Sovyetler'i yalnızlaştırmaya çalışmıştır. Emperyalist Batı'yı ikiye bölme taktiği, Sovyetler Birliği'nin soğuk savaşın başlangıcına kadar temel dış politikası olmuştur. Batılı devleterin soğuk savaş politikasında birleşmeleri, Sovyetler'in yeni politikalar üretmesini zorlamıştır. Yeni politika üretmede Parti, ikiye bölünmüştür. Yalçın Küçük durumu şöyle özetliyor; *"Bir tarafta Batı'ya kapanmak isteyenler ve diğer tarafta Batı'ya açılmak isteyenler var.*

Bir taraf teorik'tir, entellektüel'dir, uzlaşmaz'dır ve diğer taraf, pratik'tir, teknokrat'tır ve uzlaşma peşinde yürüyor.

Bir tarafta hem vitrinde hem motor olarak Jdanov bulunuyor ve diğer tarafta vitrin ile motor birbirinden ayrılıyor. Diğer tarafta ön planda Malenkov ve arkada ise, hep arkada kalmayı seven ve bunu bir kişilik haline getiren Beria yer alıyor." (Yalçın Küçük, s.308)

Beria kliki, Batı ile birlikte barış içinde ya-

sanabileceğini savunuyor, ona göre hareket ediyodu. Ancak Jdanov'un Merkez Komitesi üzerinde etkisi yüzünden, ellerinden fazla bir şey gelmiyordu. Jdanov, Amerika'nın soğuk savaş ve "kuşatma" saldırılarını, "iki kamp" teorisi ile karşılık verdi. "İki kamp" teorisi, kurulmasında yine Jdanov'un öncülük ettiği Komünform'da kabul edildi. Jdanov'un ortaya attığı "iki kamp" öğretisine göre, dünya iki kampa ayrılmıştır. Bir tarafta başını Amerika'nın çektiği emperyalist kamp var ve sürekli yayılmaya çalışıyor. Kampın diğer tarafında ise, başında Sovyetler Birliği'nin olduğu anti-emperyalist, anti-faşist yeni kurulan sosyalist ülkeler var. Bu iki kampın dışında dünyada herhangi bir ülke veya kişi kalmıyor; üçüncü dünya ülkelerinin emperyalist kampda yer aldığı savunuluyordu.

Batı, en az Stalin'den ettiği kadar, Jdanov'dan nefret etmiştir. Merkez Komitesi'nde hiç kimse Jdanov kadar Batı'nın gözünde uzlaşmaz ve acımasız değildir. Uzlaşmadan yana olan klik için, önlerindeki en büyük engel Jdanov'du.

Jdanov 1948 yılında, hiç beklenmedik bir anda öldü. Bu ölümü, Yalçın Küçük öldürme olarak değerlendirir. Jdanov'un ölüm nedeni tam olarak bilinmemektedir; ölüm nedeni iddiaları kalp krizi ve alkol komasıdır. Jdanov öldükten sonra hızlı bir tasfiye süreci başladı. Jdanov'un taraftarları ya tutuklanıyor ya da safdışı ediliyordu. Stalin, kendisinden sonra yerine geçmesini düşündüğü, Jdanov için bir şey yapamadı. Ne o, tasfiyecileri üzerine gidebiliyor, ne de onlar Stalin'in üzerine gidebiliyordu. Karşılıklı bir güç dengesi söz konusuydu.

Uzlaşmacı klikin "motor"u Beria, Jdanov tasfiyesinden sonra iki yenilikten söz etmeye başlar: *"Dünya iki kampa değil, iki kutba iki cazibe merkezine ayrılmış oluyor... Lavrenti Beria'nın ikinci yeniliği şudur... barış içinde bir arada yaşamanın, 'coexistence in peace' ya da 'peaceful coexistence' siyasal mutabakatlar gerektirdiğini söyleyerek, Amerika Birleşik Devletleri'ni siyasal mutabakatlara davet ediyor."* (Yalçın Küçük, s.334) Anlaşıldığı gibi, Jdanov'un ölümüyle, Batı ile birlikte "barış" içinde yaşamanın önünde en büyük engel ortadan kalkmıştır.

Savaş sırasında Amerika'yla zorunlu olarak yapılan ittifak ve birlikte savaşmanın, Jdanov gözünde Sovyet aydınlarında bazı olumsuz sonuçları olmuştur. Sovyet aydınlarının Amerikan basınına ve çağdaş burjuva kültürüne "tapınırcasına bir övgü yarışı" içinde olduğunu gören Jdanov'un yapmak istediği şey, bu olumsuz etkiyi kırmaktı. Onun en sert eleştirilerine uğrayan, Batı burjuva kültürünün yozlaşmış etkilerini taşıyan eserlerdir. Jdanov, Batı'yı ve onun değerlerini yerlebir etmek istiyordu. Batı kültürüne karşı, marksist-Leninist temelde gelişmiş Rusya ve Doğu kültürünü tercih ediyordu. Ancak Batı kültürünü toptan reddetmiyordu: *"daha önceki çağlarda bu alanda iyi olan ne varsa alıp kullanmayı"* (A.A.Jdanov, s.20) savunuyordu, tıpkı Lenin'de olduğu gibi. Eski dünyaya karşı yeni bir dünya kurmaya, yeni değerler yaratmaya çalışıldığı yerde, politik olarak uzlaşmaz tutumun, Batı'ya karşı sanatta da son derece sert olması anlaşılır olmalıdır. Jdanovizm, Batı'ya karşı girişilen bir kültür hareketidir.

Jdanov'un herhangi bir komiserlik ya da hükümet görevi yoktu, o her türlü ideolojik sorunla uğraşıyordu. Edebiyat, müzik, felsefeden, ekonomi, politika, bilime kadar her alanda Jdanov, partili çizgiyi savunmuş, hayata geçirmek için elinden geleni yapmıştır.

Varga'nın "iki sistemi barış içinde yaşamasının ekonomik çerçevesi kadar herhangi bir ülkede kapitalizmden sosyalizme barışçıl geçişi de mümkün gören" Stalın ödülü almış (!) ekonomi tezine hışımla saldırır. Dışarıdan sadece marksist-leninist çizginin egemen olduğu sanılsa da, Sovyetler'de çeşitli alanlarda aslında onunla hiç ilgisi olmayan eğilimler ortaya çıkmıştır. Jdanov, bu eğilimlerin kökünü kazımak için uğraşır.

Bunu yaparken, kimsenin gözünün yaşına bakmaz. Zamanın en ünlü şairlerinden Anna Ahmatova'yı, "rahibe ve fahişe karışımı" diye nitelemekten çekinmez. Onun Sovyet halkına olan düşmanlığını, aristokrasiye olan özlemini, halktan kopuk salon şairliğini yerden yere vurur. Onun hakkında şunları söyler: *"Ahmatova'nın işlediği temalar tepeden tırnağa bireycidir, şiirleri acınacak derecede kısırdır ve garsoniyerle kilise arasında yalpalayan yoz bir aristokrat kadının duygularını yansıtır. Başlıca konusu, ıstırap, özlem, ölüm, gizemcilik ve kadercilik temalarıyla içiçe geçmiş erotik aşktır."* (A.A.Jdanov, s.32)

Jdanov, Zoşçenko'nun Bir Maymunun Serüvenleri adlı eserini eleştirirken, sinirden yerinde duramaz. Bunda haklıdır da... *"Bir Maymunun Serüvenleri'ni daha dikkatli okumak zahmetine katlanırsanız* (burada Leningrad Parti ve Yazarlar Birliği yöneticilerine sesleniyor, s.y.)*maymuna, bizim toplumsal geleneklerimizi yargılayan yüksek bir yargıç, Sovyet halkına ahlak dersi veren bir akıl hocası rolünü verdiğini görürsünüz. Maymun, insanların davranışlarını değerlendirebilecek akıllı bir yaratık olarak tanımlanır. Yazar, kasıtlı bir biçimde, Sovyet halkının yaşantısını donuk ve bayağı göstererek alaya alır ve böylece maymunun şu iğrenç, zehirli ve Sovyet düşmanı yargıya varmasını sağlar: Hayvanat bahçesinde yaşamak Sovyet toplumunda özgür olmaktan daha iyidir ve bir hayvan kafesinde, Sovyet halkının arasında olduğundan daha özgür soluk alınabilir.*

Ahlaki ve siyasal bakımdan bundan daha aşağılık bir yere düşmek mümkün müdür?" (A.A.Jdanov, s.24)

Zoşçenko, savaş yıllarında Leningrad'ı terk et-

miş, savaştan sonra tekrar geldiği Leningrad'ta, şehri savunanlarla dalga geçen öyküler yazmıştır. Jdanov'u en çok rahatsız eden şey ise, Zoşçenko'nun Leningrad'ta çıkan Parti'ye bağlı iki edebiyat dergisi, Leningrad ve Zvezda'nın baş köşesine kurulmuş olması, çevresindeki taraftarlarıyla birlikte kendisini eleştirenlere göz açtırmaması, doğrudan Parti'ye bağlı Yazarlar Birliği örgütünün Leningrad yönetiminde olmasıdır. Parti içindeki ve Sovyetler'deki aydınların ideolojik netliği olmadığı Zoşçenko örneğinde çok iyi görülüyor.

Zoşçenko tek bir örnek değildir, bir eğilimi temsil ediyor. "*Çağdaş Sovyet temalarını işlememelerini haklı göstermek için bazı yazarlar, artık insanlara anlamsız 'eğlencelik' edebiyat sunmak gerektiğini ve ideolojik içerikli edebiyatın çağının geçtiğini...*" (A.A.Jdanov, s.39) öne sürenlere karşı, Jdanov acımasızdır:"*Kendimizi Zoşçenko'ya mı uyduralım? Zevklerimizi değiştirmek sözkonusu olamaz. Ona uymak için kendi yaşantımızı ve düzenimizi değiştiremeyiz. Öyleyse onun değişmesi gerekir; değişmek istemiyorsa, o zaman Zoşçenko, anlamsız, bayağı, boş eserlere yer olmayan Sovyet edebiyatından sürülüp atılmalıdır.*" (A.A.Jdanov, s.30) Öyle de olur. Derginin yazı kuruluna Moskova'dan bir kişi atanır. Zoşçenko'nun hareket alanı ortadan kaldırılır.

Okullarda okutulmak üzere Aleksandrov'un felsefe tarihi üzerine yazdığı kitabı, Jdanov, koskoca bir Parti kongresi düzenleyerek eleştirir. Batılılar için bir kitabı eleştirmek için parti kongresi toplamak anlaşılır bir durum değildir. Ama sosyalist dünyayı kurmakta kararlı olan Jdanov, gençlerin ideolojik eğitimini her şeyden çok önemsediği için, böyle yapmakta haklıdır. Yalçın Küçük, Jdanov'un kitap üzerine eleştirilerini üç noktada topluyor: "*Birincisi, Jdanov, bütün entellektüel çalışmalarda olduğu gibi felsefede de 'partililik', partinost geliştirmesini savunuyor. İkincisi Doğu ve Rusya felsefesinin ihmal edildiğini vurguluyor ve üçüncü, Marx öncesi felsefenin gelişimini ve özellikle Marx'ın felsefesinin oluşumunun çözümlenmesinin yanlış olduğunu vurguluyor.*" (Yalçın Küçük, s.310)

Jdanov nasıl bir felsefeye ihtiyaçları olduğunu kendisi şöyle yazıyor: "*Felsefe cephesinden söz ettiğimizde aklımıza derhal, Marksist teoriye tamamen hakim militan filozoflardan oluşan örgütlü bir müfrezenin, bilimimizi sürekli olarak ilerleten, sosyalist toplumumuzun emekçi halkını yolumuzun doğru olduğu bilinciyle ve davamızın zaferine bilimsel bir güvenle donatan bir müfrezenin, yurtdışındaki düşman ideolojiye ve burjuva ideolojisinin Sovyet halkının bilincindeki kalıntılarına karşı kararlı bir şekilde hücuma geçmesi geliyor.*" (A.A.Jdanov, s.130)

Felsefe üzerine konuşulurken, militan, müfreze, düşman, hücuma geçme deyimlerinin kullanıldığını gören burjuva aydının yüzü ekşiyecektir. Jdanov ise, felsefeyi, öncülleri gibi bir mücadele rehberi olarak gördüğü için, ondan sözederken savaş terimlerini kullanmayı uygun görebilmiştir. Her türlü entellektüel faaliyetin, sosyalist toplumun kurulmasına faydalı olması gerektiğini vurgular. Jdanovizm, marksizm-leninizmden ayrı bir doktrin değildir. Ne de marksizm-leninizmi ileriye taşıyan yeni bir yorumdur; ancak bir sapma da değildir. Jdanovizm, ortaya çıktığı dönemde bir eğilimi temsil eder, pratiktir. Lenin'in partili sanat düşüncesini hayata geçirmeye çalışır. Jdanov, leninist politikacıdır, politikacı olarak "iki kamp" gibi kendi tezleri vardır, ancak bir teorisyen değildir. Jdanovizm, öz olarak marksizm-leninizmin belli bir tarihsel dönemdeki uygulamasıdır. Başarılı olmuştur ya da olmamıştır, ama o bizim tarihimizdir.

Devrimden umudunu kesmiş, yeni dünyanın gerçekleşeceğine olan inancını yitirmiş "sol"cu aydın, sürekli muhalif olmak zorunda kalır. Kapitalizmden hoşnut değildir, ancak sistemin alternatifini yaratacak gücü yoktur onun. Yazdıkları, savundukları hayatla ilgiliymiş gibi görünse de, o hiçbir zaman hayatın içinde mücadeleyi göze almaz. Yazdıkları ne kadar hayatla ilgili gibi görünse de, entellektüel bir etkinlikten ibarettir. Bir entellektüel olarak ilgilendiği ana konu özgürlük, sosyalizm, marksizm vs.dir. Buna rağmen, somut pratik kazanımlar onu meşgul etmez. Onları devrimcilerden ayıran en temel özellik, inançlarının olmamasıdır. Marksizmi, kendi gündelik hayatının sorunu olarak görmez.

Sürekli muhalif aydın, devrimci mücadeleden şikayetçidir, pratiğini beğenmez, kıyasıya eleştirir. Kendisini varetmek zorunda kaldığı koşullar, onu, neye hizmet ettiğini dikkate almadan bazı kavramların savunucusu durumuna iter. Onun için artık, kavramların kendi başlarına olduğuna inandığı anlamlarını, kimin için olursa olsun savunulması gerekir. En büyük toplumsal mücadelesi buradadır. Kime hizmet ettiğini umursamadan, sözgelimi barış onlar için her koşulda savunulması gereken bir şeydir. Kimden gelirse gelsin şiddetin her biçimine-doğal olarak devrimci şiddete de-karşıdır. Sürekli muhalif aydın, toplumsal mücadelenin dışında, sadece kavramların kendisini savunacak bir durumda olması, onu sürekli olan hem bir rahatlığın hem de bir sıkıntının içine iter. Rahatlığı, mücadeleden kopuk kendi köşesinde oturmasından gelir. Sıkıntısı ise, savunduğu kavramların hiçbir zaman kendi istediği şekilde kitleler tarafından anlaşılmamasıdır.

Burjuva aydınların Jdanov'dan nefret etmeleri anlaşılırdır. Sürekli muhalif aydınların ise bulundukları yer itibariyle, Jdanov'u kabul etmeleri imkansızdır. Jdanov kendi başına kavramları değil, somut bir toplumsal projeyi savunur. Sürekli mu-

halif aydın, solda durduğunu iddia ederek, Jdanov'u mahkum etmeye çalışır. Kavramların ötesiyle, gerçek dünyayla ilgileri olmadığı için, onların gözünde, Jdanov sadece bir "yasakçıdır". Neye hizmet ettiğine bakmadan, sahte bir "sanatçı özgürlüğü"nün en sıkı savunucusudurlar.

K.Zelinski, Sovyet Edebiyatı adlı kitabında benzer bir durum anlatır:

"Tanınmış bir ingiliz yazarı, son görüşmelerimizden birinde bana şu itirazı yöneltti:

Yazarın her zaman biraz isyankar olduğunu kabul etmiyor musunuz? Böyle olmaya da mecburdur, çünkü isyan yazarın besinidir.

- Evet, diye kabul ettim. Ama asıl önemli olan bu isyanı nereye yönelttiği, ne işe yaradığıdır. Mayakovski de bir isyankardı. Size belki biraz ilkel gelecek bir örnek vereceğim. Bir adamın yeni bir ev yaptığını düşünün. Henüz bitmemiş olan yapının çevresindeki molozlara ve çöplere karşı çıkmak veya yer yer görülen toz toprağa isyan etmek saçmalıktır. Yapılması gereken bu adamın çabalarının amacını kavramaya çalışmak, mimarının planını kavramaya gayret etmektir." (K.Zelinski, s.185)

Sürekli muhalif aydının, Jdanov'a bakışını bu örnek çok güzel anlatıyor. Onlar için önemli olan yapının inşaası değil, çıkan gürültüdür, toz topraktır. Jdanov bir yapıcıdır; kendini solda tanımlayanlar yapıcılar ve yapıcı olmayanlar diye ikiye bölünür. Yapıcı olmayanlar, bir yapıyı yaratmanın zorluğuna katlanmadığı gibi, çevreye verdiğimiz rahatsızlıktan da en çok onlar şikayetçidir. Burada artık, yazının başında belirttiğimiz Jdanov'un neden en nefret edilen adam olduğu açıklık kazanmış olur. Ancak Yapıcılar, Jdanov'dan vazgeçmeyecektir.

Çiğdemce - A. Ayrancıoğlu

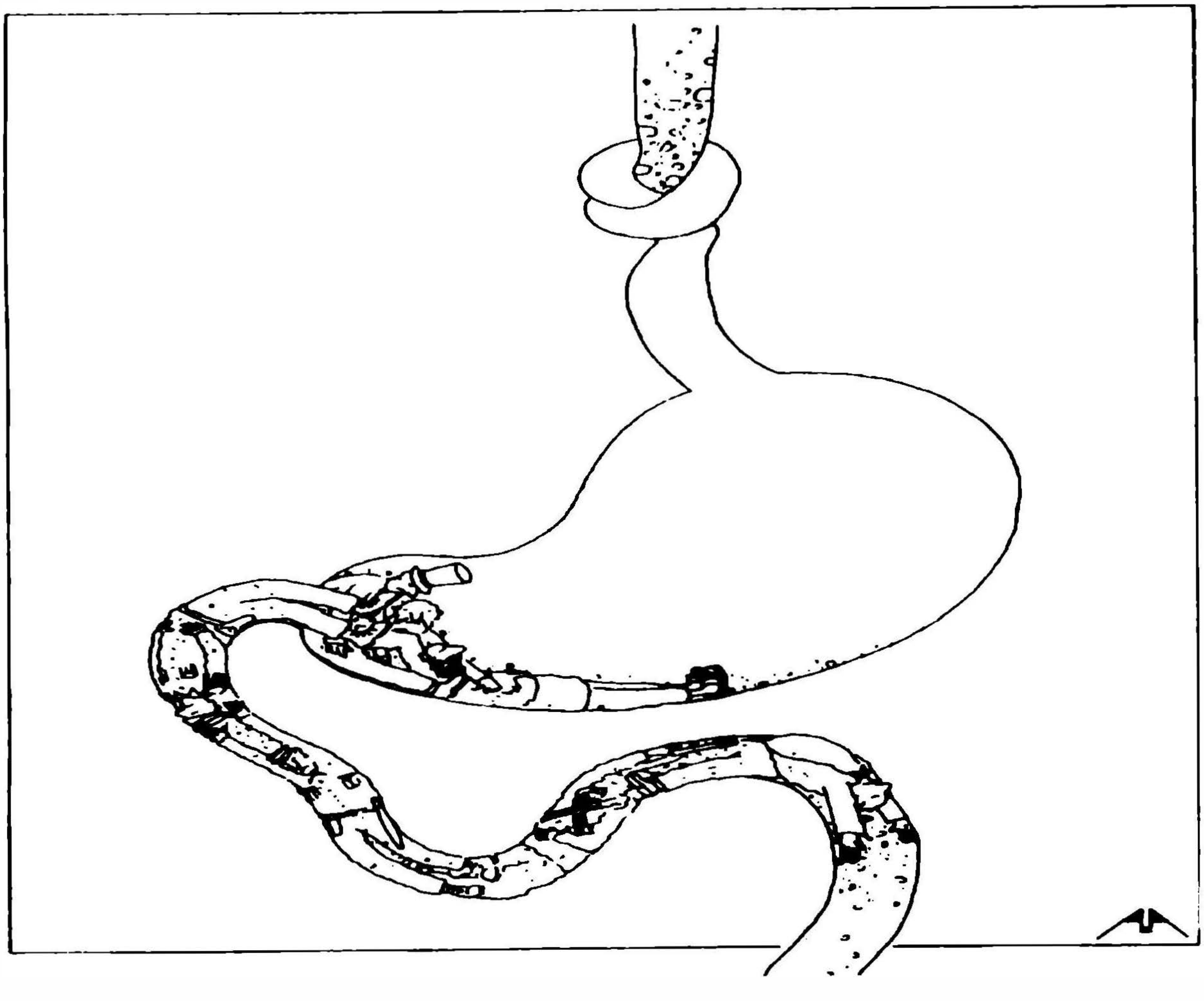

Yağmur Yürekli Mektuplar'dan(*)

Aydın ÖZTÜRK

Geceydi. Yapışkan bir sıcaktı. Dünyanın merkezinde kaynayan mağmanın kapağı açılmıştı. Buharlı bir sıcaktı. Sessizlik silinmişti geceden. Sivrisineklerin vızıltılarına yenilmişti rüzgar. Sokaklarda tırpanla yürüyen sıtmaydı. Yürüyen koleraydı. Bataklıklar insanın damarlarına koşuyordu. Sessizliğin rahminde bataklık gazları kıvranıp duruyordu. Yaprakları yutuyordu. Ağaç iskeletleri yoğunlaşan siste korkuluk gibi dolaşıyordu. Kuşlar sürgündü. Yılanlar kaynayıp duruyordu. Gövdelerine kurbağalar iniyordu.

Sıcaktı. Esmiyordu. Örtülü kapıların ardında çarşaflarda kıvranan bir terdi. Pis kokulu suların döküldüğü derinliksiz kalmış uykulardı. Ten sevişmeye koşmuyordu. Dokunmak coşturmayan terli bir sıcaktı. Kapısında gece bekliyordu.

Geceydi. Sıcaktı. Kaynayan mağmanın kapağı açılmıştı. Buharlı bir sıcaktı. Sessizlik silinmişti geceden. Rüzgar sivrisinek vızıltılarına yenilmişti. Rüzgar el işaretlerinle konuşan bir dilsizdi. Rüzgar yaklaşan ayak seslerini getirmiyordu. Rüzgar kör bir nöbetçiydi... panzerlerin gölgesi ilerliyordu. Zırhlıların...

Karlı dağların, serin suların ve rüzgarların ülkesinde sökülüp bu varoşlara çöp gibi atılanların huzursuz uykularına saldıran bir sıcaktı. Çocuklar döşeklerinde sıcaktan ağızlarını açmış kuşlar gibiydi. Havaleler basıyordu nefeslerini. Azıcık sakinleşseler, rüyalarında karakıl çadırlar, serin sular, pekmezler karılmış boncuklu kar görüyorlardı. Kuzuların ardısıra yoncalı yamaçlardan devrilip duruyorlardı. Çocukların rüyaları yamaçlara, kaval seslerine koşuyordu. Yaklaştıkça kaval doruklara tırmanıyordu. Nergiz'e ve Berfin'e... çocuklar kelebeklerin ardı sıra. Çocuklar kelebek kanatlarındaki renkleri tutmak istiyordu. Çocukların rüyaları serin yağmurlarla ıslanıyordu. Karanlığın ortasında gür bir ateş yakmışlar, ağustosta ısınıyorlar. Çocuklar şarkı söylüyordu, dudaklarında ki Şivan'dı. Dillerini kurşun sesleri tutmamıştı.

Geceydi. Sıcaktı. Rüzgar el işaretlerinle konuşan bir dilsizdi. Rüzgar uyuyaklamış bir nöbetçiydi. Yaklaşan ayakseslerini duymuyordu. Narenciye bahçeleri arasındaki toprak yolda panzerler hızla yaklaşıyordu. Zırhlı personel taşıyıcılar ardısıra topallıyordu tümseklerde. Sirenler dizginlenmişti canavar düdükleri. Ayışığı tomsonların çeliğinde telaşlanıyordu. Ölüm ile yaşamın arasındaki titreyen çizgide savunma el bombaların çekilmeyi bekleyen pimi suskun bekliyordu. Otuzüç parça çelik suskun bekliyordu; gövdesinde. Ayaksesleri pusuya koşuyordu. Telsizlerin sesleri kısılmıştı. Kulaklıklara ölüm talimatları yağıyordu. Telsizler durmadan işliyordu. İşaret parmağı mevzilenilecek yerleri gösteriyordu. Tüfekler kollarda ayağa kalkmış durmadan siper değiştiriyordu. Tüfeklerin ayaklarında ses yutan keçeler. Keçelerin sessizliği tek katlı eve sokuluyordu. Ateşböcekleri soluklarını tutmuş bekliyordu. Tüfekler komut bekliyordu. Yüzlerinin ışıkta parlayan yerlerine çamur sürmüş tüfekler komut bekliyordu. Tetikten ete terli bir telaş akıyordu. Az sonra yaşamı pusulu bir ölümün eşiğinden yuvarlayıp "zaferle" döneceklerdi.

Geceydi. Sıcaktı. Rüzgar uyuyakalmış bir nöbetçiydi. Tetikten ele terli bir telaş akıyordu. Tek katlı evin kirli duvarlarını kuşatma yutuyordu. Panzerler çelik gövdelerinin üzerinde esneyip duruyordu. Kamuflajlı yüzlerde ay koşuyordu. Geceydi. Rüzgar uyuyakalmış bir nöbetçiydi. Tuzaktı.

"Teslim ol!" ve "Ateş" ölümün ikizleriydi. Bu cümlede seslendirilen üç sözcüktü. Formalite bir güdüydü. Bir ağız alışkanlığı işte. Narenciye bahçelerinden önce ışık sonra ses oldu ölüm. Portakal ağaçlarının köklerinde kovanlar birikiyordu. Ağır tarakası bastırıyordu makinelerin. Bombalar hallaç pamuğu gibi atıyordu. Yedekte bazukalar bekliyordu. Uzun şeritler namluların önünde eriyip bitiyordu. Panzerlerin projektörleri köredici bir beyazlıktı. Tek katlı evin kirli duvarları kağıt gibi yırtılıyordu. Kan ve parçalanan etti, yere serili döşekte yatan. Beyaz badanalı duvarlar elekti. Kara kara deliklerden ölüm giriyordu. Duvardaki saat inadına işliyordu. Zamana not düşüyordu. Tek görgü tanığıydı bu "yasal" cinayetlerin.

Geceydi. Sıcaktı. Rüzgar yüzünü örtmüş bir çocuktu. Sıcaktı. Dünyanın merkezinde kaynayan mağmanın kapağı açılmıştı. Buharlı bir sıcaktı. Sineklerin inip kalktığı kan sıcaktı... Gölünde Dilan ve Berivan insana armağan edilmiş iki büyük utançtı. Dilan ve Berivan rüyalarında vurulmuş iki çocuktu. Dilan birbuçuktu, Berivan altısında bir göçerdi.

Evet Anne Franke"

Ne o ağlıyor musun?

Ağlıyorsun!

Yeniden tavanarasından alıp götürüyorlar seni.

Yeniden toplama kampı: BERGEN BELSEN

Ağlıyorsun, nöbetçilerin duymasından korkmadan

Oysa sen altmışyedisinde bir ölüsün.

Geceydi. Sıcaktı. Barut kokusu sinmiş bir sıcaktı. Tek katlı evin kirli duvarları parçalanmış bir çarşaftı. Hâlâ duman tütüyordu ölülerden. Yıkıntıların arasında ağlayan şaşkın bir çocuktu.

alkışlıyorum sizi!

Mehter marşlarınızı "Ergenekon destanınızı/ alkışlıyorum sizi!/omuzlarınıza avlarınızı atıp/ gururla dönebilirsiniz/Zaferiniz mi:/Dilan ve Berivan/çocuklarınızın oyun arkadaşlarıydı./ Alkışlıyoruz sizi/Dilan birbuçuk/Berivan altı yaşındaydı

Geceydi. Dünyanın merkezinde kaynayan mağmanın kapağı açılmıştı. Kaynarına bir ozan düşmüştü. Sökülen etleri Dilan'dı. Boşlukta dönüp duran çığlığı Berivan. Ozan sözcüklere de sırtını dönmüştü. Sözcükler düşmana çevrilmiş kurusıkı bir tüfekti: Sadece patlıyordu. Bunun bir sitem olduğunu biliyordu.

Geceydi. Sıcaktı. Bir ozan ömrünü uzatsın diye değil, eriyip ölmek için ağlıyordu. O'na bunları anlatırken ağlıyordu. Yağmur Yürekli'si bakır tellerden koşup geliyordu. Gelip sarılıyordu, sarsılıp duran bir ateşe. Bir çift mum yanıyordu Dilan ve Berivan'ın mezarında.

İçimi beşikler sallıyor,/İçimi ninniler/İçimi sen sallıyorsun,/avutamıyor./Dilan/ve/Berivan/ öldürüldü./Yağmur Yüreklim/Sus Lütfen/ Dilan / Birbuçuk/Berivan/altı yaşındaydı/İçimi beşikler sallıyor/İçimi niniler/içimi sen sallıyorsun/ avutamıyor/Dilan/ve/Berivan/öldürüldü/Sus lütfen.

(*) Aydın ÖZTÜRK'ün henüz yayımlanmamış YAĞMUR YÜREKLİ MEKTUPLAR adlı kitabından bir bölüm.

Yusuf ÇOTUKSÖKEN

BİR DİLENCİNİN GÜNLÜĞÜNDEN
OKUL SÖZLÜĞÜNÜN ELEŞTİRİSİ

İNSANCIL YAYINLARI

KADINCA

Şiirini söyledin
Genceldin
Hem çocuk bilge hem
Bağışlayan

Şiirini söyledin
Dupduru sular
Güzelleştin gittin
Hem kekik hem menekşe lotus hem
Sevgilenen

Hem ana hem eş hem sevgili
Şiirini söyledin

Cengiz BEKTAŞ

Palmiyealtı Sohbetleri

Bülent HABORA

Artık sayısını unuttum. Şu son iki üç ay içinde bir çok kez İstanbul'a geldim, hastalıklar ve ölümler yüzünden.

İstanbul'da mı yaşıyorum, İzmir'de mi, bilemiyorum. Sabah uyandığım zaman, *"Bugün İzmir'de miyim, yoksa İstanbul'da mı?"* diye bir an düşünüyorum.

İstanbul'a geldiğimde İzmir'i, Karşıyaka'yı çok özlüyorum. Eskiden Sevgi Yolu'nu da özlerdim. Ama artık bu yolu pek özlemiyorum.

Sevgi Yolu'nun kurucularından olan, hatta en büyük destekçisi olan Yaşar Aksoy bile Sevgi Yolu'ndan soğuduktan sonra...

Palmiyelerin altındaki sohbetler de artık eskisi gibi değil.

İstanbul'da, Ortaköy'e gittim. Üç dört yıldır gitmiyordum. Bir pazar günü eşim ve oğlumla gittim. Orası da iyice bozulmuş. Yazar ve ozan dostum Hakkı Özkan, *"Ortaköy de eski havasını yitirdi. Buranın ilk sakinlerinin yerine yavaş yavaş büyük sermaye geliyor. Hamburgercilerden tekstilcilere dek..."* diyor.

Güzel şeyleri yok etmekte gerçekten çok başarılıyız. Aferin bize...

Yıllardır Yeşilköy'e gitmiyordum. Oraya da gittik aynı gün. Al bir *"Aferin"* daha. Çünkü Yeşilköy'ün de canına okumuşuz.

İzmir'in de canına okunuyor, büyük bir hızla.

Zaten doğa intikam almak istercesine canına okuyor İzmir'in. Bir de etkin, yetkin, saygın, asil ve necip Büyük Türk Büyükleri okuyor.

İzmir, önümüzdeki aylarda yeni bir selle daha karşılaşabilir. Yine *"Ah"*lar, yine *"Vah"*lar, yine *"Allah'ın takdiri bu"* edebiyatı. Yetkililer böyle buyuracak.

Hatta bol miktarda şov yapacaklar, *"Devlet'imiz güçlüdür, yaraları sarar,"* diye. Ama ben inanmıyorum o yetkili taifesine. Çünkü yalan söylüyorlar. Yalan, onların *"Ekmek, su"* gibi gıdaları.

Çünkü Karşıyaka'da 8 bin evi perişan eden 4 Kasım 1995 Çamur Seli Rezilliği'nden sonra hiçbirşey yapılmadı.

Ama İzmir Anaköy Belediye Başkanı Burhan Özfatura, duyduğuma göre, bir film işine girişmiş. *"Midnight Express"*e karşı Türkiye'yi kurtarmak için bir film ayarlanıyormuş.

Bilmiyorum bu filmde Cumartesi annelerinden, gözaltında kayıplardan, işkencelerden, yargısız infazlardan da falan söz edilecek mi? Şaka şaka, bunlardan söz etmek için, biraz yürek gerekli, yürek, hem de mangal gibi.

Ama 4 Kasım 1995 Çamur Seli Rezilliği'nden söz edilebilir. Dekora falan da gerek yok, nasıl olsa, yakında benzeri bir rezillik daha olabilir. Kameralar ve *"Artiz"*ler hazır olsun, yeter. Belki bu sayede Türkiye'ye biraz para da gelir. Bu film Avrupa'ya, Amerika'ya gönderilir, *"Ey sevgili dostlarımız, bakın ne kötü durumdayız, bize para yollayın,"* diye yalvarılır. Sonra da gelen parayla Bosna Hersek bayrakları yaptırılıp, İzmir'in sokakları süslenir ya da karşılıksız olarak bazı zenginlere kredi olarak peşkeş çekilir.

İstanbul'da bir uçak pistten çıkıp, yola oturdu, Yeşilköy'le Yeşilyurt arasındaki yola. Yolun baş ve son taraflarına, üzerinde *"Uçak"* resmi olan bir tabela koymuş yetkililerimiz, hani köy yollarıda, üzerinde *"inek"* resmi bulunan tabelalar var ya, onun gibi. Vatandaşı uyarıyorlar, *"Dikkat, uçak çıkabilir,"* diye. Ne söyleyeyim, bilemiyorum. Türkiye bu duruma düşecek bir ülke değildi. Bir *"Aferin"* daha...

Tansu Çiller, hani şu Necmettin Erbakan'ın yardımcısı olan sarışın kadın. Bu hanımefedi külliyetli miktarda Atatürk'çülük şovu yapıyordu, bir zamanlar. Sonra *"Örtülü Ödenek"* rezaleti kaplayınca ortalığı, bu sarışın kadın, paçayı kurtarmak için, Erbakan'ın aguş-i şefkat'ine atıverdi kendisini. Erbakan da çok sevdi kendisini, *"Gavur gelini"* dediği halde. Hacı Efendi'ye de hak veriyorum. Adamcağız 30 yıldır, *"Ey asil ve necip halkım, yakında Başbakan oluyorum"* dedi. Sonunda da, Tansu Çiller'in sayesinde Başbakan oldu... Aslında tek başına Tansu, Başbakan yapmadı Hacı Efendi'yi. Adnan Menderes'ler, Süleyman Demirel'ler, Kenan Evren'ler, Turgut Özal'lar, Mesut Yılmaz'lar da zemini hazırladı...

Neyse... İşte Hacı'nın yardımcısı olan Tansu Çiller, Türkiye'nin kanını işçilerin emdiğini buyurmuş. Şu Tansu Çiller'in olayları ve konuları karıştırmaşına bayılıyorum. Askerle zabıtayı karıştıran, Şeker Bayramı'yla Kurban Bayramı'nı karıştıran, Erzurum'la Hakkâri'yi karıştıran bir kadın, doğal olarak kan emicilik konusunda işçilerle kendisini de karıştırabilir. Türkiye'nin kanını emenlerin sarışın kadın ve yandaşları olduğunu cümle âlem biliyor.

Hacı Efendi de, *"Bizde beyin yok"* diye buyurmuş.

Gerçekten çok sevindim, ülkemizin "*Beyinsizler*"ini öğrendiğim için, hem de en yetkili ağızdan.

Ne kadersiz bir ülkenin yurttaşlarıyız, beyinliler acı çekiyor, beyinsizler bizi yönetiyor...

Aslında "*Yönetilme*" diye birşey de yok. Hacı'yla Bacı Türkiye'yi yönettiklerini, yurttaşlar da yönetildiklerini sanıyor. Onlar olsa da, olmasa da, hatta "*23 Nisan Hükümeti*" bile başımızda bulunsa, Türkiye yine yolunda gider. Zam yapılır, enflasyon alır başını gider, herkes ağlar, ama sesini çıkarmaz; insanlarımız dağlarda, ovalarda, karakollarda öldürülür ve Türkiye yürür...

Annemle babamın ölümü arasındaki kısa sürede birbirinden gırgır Türkiye fotoğraflarıyla karşılaştım.

Örneğin, Aydın'a bağlı Eski Doğanköy'lü bir ev kadını, Tansu Çiller'e yemek yapmış ve köyüne 40 milyarlık yatırım olanağı sağlamış. Cengiz Gündoğdu ile Berrin Taş'a bir öğütte bulunacağım: *"Ey Cengiz Gündoğdu, ey Berrin Taş, sizler Çiller Motel'de Tansu'yla Özer'e bir ziyafet çekin, İnsancıl Dergisi'ne trilyonluk yatırımı koparın..."*

Şaka yaptığımı sanacaksınız, ama değil. O köylü hanım olsa olsa 100-200 bin liralık yemek yapmıştır, köy yerinde. Karşılığında 40 milyarı almış köyüne. Tansu'nun motelinde bir kişilik yemek ortalama 5 milyon TL. imiş. İki kişi 10 milyon eder. 10 milyon 200 binin 50 misli ediyor. 40 milyarın 50 misli de 2 trilyon eder. Bu kadar basit...

Ama Tansu beni dinlemiyor. Bir ara "*İl Modası*" vardı. Ben birkaç kez önerdim, bizim İzmir, Karşıyaka'daki 1741 no.lu sokağı da "*İl*" yap, diye. Yapmadı. Oysa 1741 no.lu "*Sokak İl'i*"nin Valisi olsaydım, en az Rıdvan Yenişen ya da Kutlu Aktaş gibi başarılı olurdum. Hiç olmazsa helikopterle Bursa'ya dişlerimi tedavi ettirmeye gitmez, Devlet'e para kazandırırdım.

Tansu'ya çok acıyorum. "*Dünyanın en ünlü 50 kadını*" arasına almamışlar onu. Birçok önemli, değerli kadın var, ama Erbakan'ın yardımcısı yok. Onun yerine bir Türkiye yayıncısı hanımı almışlar, listeye. Allah'ın parmağı yok ki, tutup, gözünü çıkarsın. İşte böyle yapar insanı. Clinton'lar Mlinton'lar da adamı kurtarmaz, bir solcu yayıncı hanım ilk 50 kadın arasına girer...

Diyanet işin cılkını çıkardı artık. Urfa'lı aile AIDS'ten ölürse *şehit* sayılırmış, beyler öyle buyurmuş. Çünkü suçlu Devlet'miş... Eh artık bu "*Şehitlik*" yolu açıldı ya, korkmayın, her ölen "*Şehit*" sayılır Türkiye'de. Trafikten ölenler de "*Şehit*" sayılır, cinayet sonucu ölenler de... Hatta uyuşturucu yüzünden ölenler bile "*Şehit*" sayılır, çünkü Devlet gereken önlemi almamıştır...

Türkiye'de artık olağan ölüm bile zor olacak...

Mersin Valisi ve Gülnar Kaymakamı, "*Nükleer Karşıtı Heykel*"in yapımına engel olmuşlar. Tüm yüreğimle istiyorum, onların çocukları, torunları şu "*Nükleer Rezilliği*"nin acısını iyice bir tatsınlar.

Sakın bana "*Hoşgörü*"den filan söz etmesin kimse. Heykelden bile korkan insanlara, ben niçin hoşgörü göstereyim. İp inceldiği yerden kopsun...

SERÇE KANADI GİDİŞLER

Ölümü bu denli zavallı görmedimdi
Açlıkla bilenmiş inançla
Kıstırdılar zindanda
Şaşakaldı ölüm bile
Yeter çocuklar yeter
Böyle birer ikişer
Sıraya koyduğunuz yeter
Bağışlanmaz elbet
İtin gerisinden alıp
Yüzlerine yamamış sıfatsızlar
Ben görmedim bunca gavurluk
Ama feci kıskandım isyanınızı
Öyle her acı yıkmazdı bizi
Sevdik, dize geldik
Şimdilerde onu da yürekte közledik
Bilirim ben de bilirim
Gören gördü zaten
Zafer bir avuç serçe kanadının.

Kemal KAYA

Yıldız Plastik İşçileri; *"Ekmek almada zorlanırken dergi alamıyoruz"*

Gürel SÜRÜCÜ

40 yıl önce 4 ortaklı kurulan YILDIZ PLASTİK KOLL.ŞTİ. para kazanamıyorum gerekçesiyle bugün işveren tarafından kapatılmak isteniyor.

Nedeni: 12 haziran 1996 tarihinde başlayan GREV
Çalışan işçi sayısı: 39
Toplu sözleşme dönemi: 1 Ocak 1996
Anlaşmazlığın sebebi: Ücret
Şu an alınan ücret: 5.500.000 TL.
Talep edilen ücret: 9.000.000 TL.

- Grevin Size Katkıları Ne Oldu?

- Grevdeki arkadaşlarımız daha önce böyle bir ortam yaşamadıkları için, grevin ne olduğunu bilmedikleri için bazı durumlarda çekingen davranıyorlar. Bundan sonraki grevlerde biraz daha bilinçli girecek veya kendinin dışındaki işçilerin grev ve direnişlerine dayanışma için gidecek bir seviye oluştu. Hadi... A fabrikasında grev var dayanışma için gidelim desek seve seve gelirler, çünkü olayın bilincine vardılar. Ama daha önce oraya götüremiyorduk veya götürmüyorduk. Bura okul gibi, nasıl ki okuyan talebe sınava giriyor bazıları yüksek not alıyor, bazıları alamıyor, bazıları kalıyor. Bizde de 30 kişi var. Bunun muhakkak 20'si geçerse 10 kalabilir. Ama bunlar şöyle kalabilir, patronun baskılarından dolayı olacaktır.

- Bugünkü Partilerden Bir Umut Görüyor Musunuz?

Benim gördüğüm kadarıyla partiler birer futbol klubüdür. Ne kadar transfer fazla o kadar para ceplerine giriyor. Futbol klüplerinden farklı görmüyorum. Bu şekilde bunlar memlekete birşey kazandıramazlar.

-Koalisyon kurmak için pazarlıklar nasıldı? Kandıramazlar ülkenin çıkarları değil de kendi çıkarları ve menfaatleri için çaba sarfettikleri ibreti alem gördü. Ağızlarıyla kuş tutsalar bizleri kandıramazlar.

- Örtülü ödenek ne oldu. Mercümek olayı ne oldu. Dün ağızlara alınmayacak lafları söylediler. Bugün Örtülü-Mercümek koalisyonu kurdular.

Bizler RP'ye oy verdik. Niye Erbakanı düşünerek, müslüman gördüğüm için oy verdik. Ama gördük ki o da faizle ne kadar para gelir, bilmem nerden ne gelir, düne kadar karşı geldiği faizlere çanak tutuyor.

- Çalışanlar siyasi bir birliği ayan-beyan görüldü. Şu çocuk özürlü ve konuşamıyor. Konuşsa bile ona sorsak bunlara oy verir misiniz? % 100 hayır diyecektir. Bunlar sermayenin uşaklarıdır. Bunlar gözümüzden düştü. Bana göre dürüst birisi var o da Ecevit. Ama birey anlamda alıyorum parti olarak değil. O da işçiye destek veren bir lider onun dışında işçiye yardım eden görmedim. Partiden birşey beklemiyorum. Afyon milletvekilini gördük. Ağrı milletvekilini gördük parti gitmiş. Ne diyebiliriz böyle bir DSP'ye. Onun da işi bitmiş.

Hepimiz biliyoruz bunların birbirlerinden farkı yok, hepsi bir. Koltuk sevdasındalar. Hüseyin abinin dediği gibi, bunlar halkla dalga geçiyor. Bunları sağlıklı görmüyorum. Ben de bunları kümelenmiş çıkar grupları olarak görüyorum, kendi menfaatleri ve çevresindekilere nasıl bir ihale kaparım nasıl yağlı iş bitiririm sevdasındalar.

- Türkiye'de merciler, işçiler için bir tek bile yasa çıkarmadılar, çıkarmazlar da. Bunların hepsi iki yüzlü. Bizlere oy istemeğe gelirken önleri ilikli ellerini oğuştururken, seçildikten sonra işçiymiş, memurmuş, hep fasa fiso görüyorlar. İşte örnek: memura sendika hakkı için ILO sözleşmelerini imzalıyorlar ama memur sendika için sokakta hani memura sendika, ortada birşey yok.

- Genelde İşçiler Sendikal Yönetime Aday Ol(A)mıyorlar Dayanışma Bilinci Geliştiril(Me)miş Bunu Neye Bağlıyorsunuz?

- Birincisi sendikal konularda yeterli eğitim çalışmasını yapmıyorlar, eğitim yetersiz kalıyor. Örgütlülükler sadece paraya dayalı sözleşmeyi bitirme amaçlı olduğundan diğer alanlarda çalışma yap(a)mıyorlar sendika pasif kalıyor. İşçi deyince benim aklıma geliri düşük, kültür seviyesi de düşük insanlar geliyorlar.

-Öğretmenleri, memurları görüyoruz sokakta, alanlarda onların eğitimi yüksek katılım oranı da ona göre fazla oluyor. Ama bizde işçi okumamış cahiliz...

- Birgün patrona şöyle dedim; bu verdiğin parayla çocuğumu nasıl okutacağım, bizler gibi cahil mi kalsın! yanıt alamadım. Patronların paraları var çocuklarını Türkiye'deki özel okulların dışında, İngiltere'de, Amerika'da okutuyorlar. Bizler ise çocuğumuza defter, kitap, kalem ve ayakkabı çanta alamıyoruz. Birde üstüne üstlük bu yetmiyormuş

gibi katkı payı koydular. 5 milyon alıp da, 2 milyon katı payı nasıl öderiz, isyan ediyoruz, isyan etmeyip de ne yapabiliriz. Böyle bir durumda bu çocuk bilincini nasıl geliştirecek. Topluma nasıl katılacak, vur iki tokat, kaportacıya, boyacıya git para getir diyeceksin ve bu çocuktan ilerde ne bekleyeceksin. Gelecekte nasıl bir toplum oluşturuyoruz veya oluşturacağız bunlar üzerine oturacak bir toplum tabi ki sancılı ve sakat olacaktır. Sermayenin istediği toplumda işte böyle bir toplum. Sermayenin isteği buysa biz işçilere düşen görev sendikalarımız vasıtasıyla eğitmeyi, bilgimizi, kültürümüzü geliştirerek katılımı daha fazla geliştireceğiz.

Sendika yönetimleri bizlerden birkaç adım ilerde, bizim aldığımız eğitimde ortada, aldığımız ücretde ortada, okumak, araştırmak için zamana gelince az olan maaşlarımızı artırmak için devamlı mesaiye kalarak geçirirsek herhalde sonuç bu olur diyoruz.

Sendikalar arada bir eğitim veriyorlar ama nereye kadar işçilerin bilinçlenmesi içinden çok işverenle sorun çıkarmamamız veya sözleşme dönemlerinde nasıl bir ücret politikası gütmeliyiz gibi konulara yer veriyorlar.

Medya Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?

- Bugünkü medyanın bazı yanlışları vardır. Açık ifade ediyorum, nerde bir olay, nerde polisin öğrenciye, işçiye, memura saldırdığı yer varsa oraya gidiyorlar. Ama bugün işçiler veya memurlar, bir grev ve direniş yapsa onu duyurmamaya çalışıyor. Ama burda taşlı-sopalı bir olay olsa hemen hepsi gelirler. Medya sermayenin yanına gidiyor. Bilmem hangi zenginin oğlunun sünneti veya nişanı var orda. Veya ayağı kolu kırıldı hemen orda. Zaten kendileri de bir sermaye. Bunlardan birşey beklemekte saflık olur.

Gazetenin görevi kitlelere haber ulaştırma veya bir konuyu açarak tartışır hale getirmekse, gazeteler bunun yerine halka TV, çanak, çömlek veriyor...

- Medyanın görevi toplumu aydınlatmalı, gerçekleri, tarafsız bir şekilde bize ulaştırmalı, ama bakıyoruz sermayenin yanında. Fakir fukaranın yanında göremiyoruz.

- Diğer bir olayda bana göre, 5.5 milyon aylık ücret alıpda, 1 milyon gazete, dergi parası veremiyorum. Ancak kahveye gittiğimde oradaki gazete ve dergileri okuyabiliyorum.

- İşte güzel bir örnek, biz greve çıkmışız tarihimizde bugün ikinci ayını dolduruyor. Renkli gazetelerde bir satır bile haber yapılmadık, ya da TV kanallarında haber değeri taşımadık.

Tabii ki Evrensel, Demokrasi gibi gazeteler grevimiz boyunca bize gelenlerdi. Hani... diğerleri burada şunu gördük bu gazetelerin işçinin yanında, ezilenlerin yanında yer alan tarafsız bir gazete olarak görüyoruz. Bunlarda devlet yanlısı politika izlemediği için tarafsız olduğu için baskı uygulanıyor. Yerleri bombalanıyor, gazetecileri öldürülüyor. Gerçekleri yansıttıkları için çeşitli baskılar uygulanıyor.

Biz diğer basın kuruluşlarını da kamuoyu oluşturmak için buraya çağırdık, yolumuz düşerse geliriz diyorlar. Evrensel, Demokrasi gerekse Alınteri olsun daha grevimizin birinci günü geldiler. Gerçekten işçinin yanında, ezilenin yanında olduklarını gösterdiler. Grevimizi yayınladılar ve patronun yağcıları, çomakçıları rahatsız oldu. Diğer basın kuruluşları da gelseydi daha fazla kamuoyu oluşturarak, gerçekler biraz daha su yüzüne çıkacaktı.

- En son olarak bende şöyle diyorum. Bu renkli basın var ya renkli basın, biz burada kan akıtırsak veya burayı kırıp dökersek gelirler. Hem de ne programlar yaparlar "Sıcağı Sıcağına" gibi uyduruktan programlara bile çıkarız.

- İnsancıl'dan İsteğiniz?

İnsancıl'dan isteğimiz insanlarımızın aydınlatılması. İşçi ve memurlar bilinçlenerek sermayeye karşı ortak hareket edebilsinler. Aydınlatılma ne kadar çok yapılırsa o kadar ileriye dönük şeyler yapılabilir.

Aydınlanmışsak kavramları anlar, ufkumuz genişler. Bu aydınlatmaya ülkemizin ihtiyacı var. Genç insanlarımızın sosyal güvencede çalışmasını, birlikte hareket etmelerini önermeniz ve yazmanızı isteriz.

Ekmek almada zorlanırken bir dergi alma yoluna gidemiyoruz ne yalan söyleyelim. İşte buraya ne gelirse okuyor ve tartışıyoruz. İnsancıl'ı da siz getirdiniz tanıdık. İyi bir sözleşme yaparsak bundan sonra takip edebiliriz, en azından çocuklarımız okuyacaktır.

Ben altı yıldır çalışıyorum. Sömürülen insanlara yönelik gerçekten onların haksızlığa uğradığını gündeme getirmesi işçi olsun memur olsun dargelirlerin gerçeği görebilmeleri için yardımcı olacak yazılar olsun. Çünkü günümüzdeki medya da emekçilere yönelik yazılar göremiyoruz. Bir kaç gazete dışındakiler yazmıyor. Çünkü zor durumda olan kimdir işçidir, memurdur dar gelirlidir, onları zor duruma sokan kimdir sermayedir. Büyük medyalar kimdir, büyük sermayenin ta kendisidir. Bunlardan birşey beklemek ölüden gözyaşı beklemektir.

- İnsancıl işçilerin anlayacağı ve aydınlanacağı yazı örneklerine yer verirse seviniriz. Bizleri konu alarak buraya geldiğiniz için size çok teşekkür ederiz. Sağolun...

Anonimleşen Beğeniler ve Yılmaz Odabaşı'nın Şiiri

Sinan KUTLU

Genel olarak sanat üzerine düşünmek ya da konuyu biraz daha özelleştrirsek sanat yapıtları hakkında değerlendirmeler yapmak oldukça güç ve çetrefil bir iş...

Bu güçlük, sanatın alabildiğine karmaşık doğasından kaynaklanıyor. İnsanî etkinliğin tüm ürünleri, inceleme ve çözümeme aşamasında araştırmacıyı çeşitli güçlüklerle yüzyüze bırakıyor gerçi; örneğin bilimsel ya da felsefî bir üründe, bunların kuramsal dayanaklarını sergileyen ilişkili metinlerde yoğun irdelemeleri zorunlu kılan karmaşık yapılarla karşılaşılıyor... Ancak, neredeyse tartışmasız kabul gören bir gerçek var ki, o da sanatsal ürünlerin, eşdeyişle estetik nesnelerin böyle bir güçlüğü yaratmak anlamında insan yaratıcılığının diğer ürünlerine oranla çok daha üst düzeyde karmaşık yapılar barındırması...

Karmaşık ya da kompleks yapılar, sanatsal etkinliğin ve onun özgün ürünlerinin doğasından, estetik yaratı dediğimiz ve nesnel varlık alanı ile birlikte insanın tüm öznel yaşantılarını da içeren çok boyutlu bir araştırmadan kaynaklanıyor. Araştırma tanımı ise, felsefi ve bilimsel yaratıları da kapsayacak biçimde ve kuşkusuz sanat etkinliğini de içine alarak, tüm kültürel verimlerin temel niteliğini gözler önüne seren bir anlama oturuyor. Başka türlü söylersek, düşünce ve duyarlığa özgü yönelimlerin, bundan doğan tüm ürünlerin temelinde, insanoğlunun kendisini kuşatan nesneler evrenini ve öznel yaşantıları bilme isteği yatıyor; yani, kendisini zihinlerimize apaçık vermeyen gerçekliğin çözümlenmesi, anlamlandırılması, yorumlanması... ve sonuç olarak da algılanabilir bir biçime büründürülerek, kamuya iletimi.

Söylediğimiz gibi, en geniş çeperleriyle kültür olarak tanımladığımız etkinliklerin tümünde ortak olan bir nitelik var: evrensel gerçekliği görünen ve görünmeyen yanlarıyla, bütünlüğü içinde tanıma kaygısı... Bunun doğal sonucu olarak da, kapsamı bu boyutlara varan etkinliklerden doğan her ürün, kendisine çözümleme amacıyla yönelen bir bilinçten, aynı oranda kapsamlı bir çaba bekliyor. Ancak baştan beri öne sürdüğümüz o ki, sanatsal yaratımların bu anlamda diğer kültür ürünlerine göre bir ayrıcalığı olduğu, onlardaki karmaşık yapının doğası gereği en üst düzeye tırmandığı da bir gerçek. Şimdi, bu güçlüğün ve ona dayalı ayrımın en yalın bir anlatımla nedenlerini belirlemek istersek, şunları söyleyebiliriz: Bilim, evrensel gerçekliği duyularımıza verili olan nesnel dünyadan yola çıkarak ve onun varlık bütünlüğü içinde çözümlemeye çalışır. Felsefenin de çıkış noktası aynıdır, ancak gerçekçi akımların dışında kalan kimi felsefe kuramları, son çözümlemede gerçekliğe ilişkin yargılarını duyulur dünyanın dışında temellendirebilir. Öyle de olsa böyle de, yani bu farklı disiplinler ve onların içerdiği kuramlar gerçekliği ayrı yöntemlerle ve değişik yerlerde de tanımlasalar, insan zihninin bütünlüğü içinde onları harekete geçiren fonksiyonlar özdeştir: duyusal algı, anlık (müdrike) ve us (akıl). Bunun doğal sonucu olarak felsefe ve bilim kuramları, önbilincin gereçleri olan kavramlardan oluşur. Sanat etkinliği de bu zihinsel yetilerle ilişki içinde gerçekleşir; ancak onda bunlara ek olarak insanî öznenin farklı bir yetisi devreye girer.

Sanatın gerçekliği dışlaştırım aracı kavram değil, imgedir. İmgeler, ağırlıklı olarak önbilinçle etkileşim içinde olan, ancak ondan farklı bir alanda, arka-bilinç, duyarlık alanı dediğimiz yerde, imgelem yetisi aracılığıyla oluşurlar. İşte bundan dolayı sanatsal gerçekliğin araştırılması, felsefî bilgi kuramından ve bilim kuramından ayrı bir yerde konumlanan ve bir arka-bilgi kuramı olan estetiğin kapsamı içindedir. Estetik nesne (sanat yapıtı), estetik özne, estetik değer (güzel) ve estetik yargı adını alan dört temel alanın ilintili bütünlüğünden oluşan bu bilgi kuramı, sanatsal gerçekliğin enine boyuna irdelenmesini sağlayan kendine özgü yordamlar içerir. Felsefe ve bilimden farklı olarak, öznelliğin büyük ölçüde yer tuttuğu böyle bir alan ise kaçınılmaz olarak birebir kesinliğe değil, geniş olasılık dağılımlarına açılan bir göreliliğe dayanır. Ayrıca tüm bunlara ek olarak, genelde sanatın ve özelde sanat ürünlerinin estetik kuramının dışında bir de ön-bilincin düşünme biçimleri olan sanat felsefesi gibi disiplinlerce de irdelendiği, politik ve ideolojik yaklaşımların da kendi yöntemleriyle aynı işleve soyunduğu burada belirtilmelidir. Böylesine geniş bir yayılımın, ayrıca sanatın doğasından geldiğini de kabullenmek gerekir; çünkü sanatsal etkinlik insanın en kuytu içselliğinden, evrenin nesnel bütünlüğüne uzanan sınırsız bir varlık alanını konu seçmiştir kendine. Ancak, böyle bir kabul, aynı zamanda sanatsal gerçekliğe ilişkin bir araş-

tırmanın, neden en üst düzeydeki bir karmaşıklığı göze alması gerektiğinin yanıtlarını barındırır.

Nesnellikle öznelliğin içiçe geçtiği ve ancak karşılıklı bir girişim içinde algılanabildiği böyle bir alanda karşılaşılan güçlükleri, konuyla az çok ilgili olanlar iyi bilirler. Şimdiye dek incelemeye çalıştığım birçok üründe ben de bunu değişik biçimlerde yaşamış ve yazdıklarımın içine dolaylı ya da dolaysız yoldan sindirmişimdir. Sanat yapıtı sizde önce bir etkinlik isteği yaratır, sonra da çeşitli katmanlarında ayrı ayrı ve bütünlüğü içinde tek bir yargı bekler. İşte tüm güçlük de bu sonuncu yargıdadır: parça parça, türüne göre öznel ya da nesnel ölçütlerle olumlu-olumsuz yargıda bulunduğunuz çeşitli katmanlar, bir araya gelip de tek bir bütün olarak önünüze çıktığında, işiniz enikonu zordur. Örneğin bir şiirin dili ve anlatımı güzel olabilir, ancak kurgusu hiç de başarılı değildir. Bunları ayrı yargılar biçiminde belirleyebilirsiniz. Ancak o şiir, bütün katmanlarının üstünde bir de bütünlük taşır. Bu yönde yargıda bulunurken hem iyi hem kötü, hem güzel hem çirkin, hem başarılı hem de başarısız diyemezsiniz. Son çözümleme yargısı, ister istemez bunlardan yalnızca biri olacaktır. Bu arada öznel ya da nesnel davranmanın dozunu, bunlardan birisinin aleyhinde olacak biçimde kaçırma olasılığınız da her zaman vardır. Ama herşeye karşın içinizi rahatlatan bir gerçek de vardır bu arada, estetik uğraşın temel bir yasasıdır bu: Bir sanat yapıtı, kendisinde evrensel bir genellik barındırsa da, ona ilişkin yargı salt bir özneye aittir... Örneğin bir şiir, genel bir insanî beğeninin nesnesi olsa da, yine de yalnızca, ama yalnızca bir kişi için güzeldir...

Tüm bu güçlükleri, aktarmaya çabaladığım çetrefil süreci Yılmaz Odabaşı'nın Doruk Yayınevi'nce geçtiğimiz şubat ayında yeniden basılan "Her Ömür Kendi Gençliğinden Vurulur" adlı şiir kitabında bir kez daha yaşadım bugünlerde. Bunu, kitapta yer alan şiirlerin çoklu katmanlar barındırması, çözümlenmesi güç, karmaşık yapılar taşıması anlamında kullanmadığımı da şimdiden belirtmeliyim.

Tersine Yılmaz Odabaşı'nın şiirleri, algılama sürecinde okura fazla güçlük çıkartmayan ürünler. Yukarıda kullandığım "bir kez daha yaşanan güçlükler" ifadesi, sanat yapıtlarını çözmeye ve yargıda bulunmaya girişirken yaşanan genel zorlamanın özgül bir biçimde yinelenmesine vurgu yapıyor yalnızca.

Kuşkusuz bu anlamda her ürün özgül nitelikler barındırıyor. Kişeselliğin, çevre faktörünün ve bunların bileşkesi olarak ortaya çıkan kültürel donanımın farklılığı, yaptın dokusunu belirleyen temel ayrımları ortaya koyuyor. Böylelikle dışlaştırdığı her üründe kendisini gerçekleştiren sanatçı, ilgilerini, tercihlerini ve belirlenimini de bir kez daha yinelemiş oluyor. Oysa ülkemizde halen egemen olan eleştiri geleneğine baktığımızda, sanat yapıtını değerlendirirken içinde barınan politik bildiriye, sanatçının salt düşünsel çizgisine öncelik tanımanın son derece yaygın bir eğilim olduğunu görüyoruz. Doğal olarak, sanat etkinliğinde düşünsel donanımın temel belirleyenlerden biri olduğu tartışma götürmez bir gerçek; ancak insanî kültür yalnızca kuramsal ve politik düşünceden oluşmuyor. Özellikle estetik gerçeklik sözkonusu olduğunda, bir ürüne değer biçmenin ölçütleri içinde genel doğruları ya da bize göre doğru olanı içermesi olduğu kadar, onları nasıl ve ne biçimde dışa vurduğu da önemli yer tutuyor. Örneğin, yazıldığı dilin bilincini taşıyor mu, gramer anlamında bunu başarsa bile retoriğini ya da sanatsal deyişini kurabilmiş mi, dahası ve kanımca en önemlisi bu deyişi yerleşik kalıplarla mı yoksa kişisel ve özgün yönelimlerle mi gerçekleştiriyor? İşte tüm bu sorulara verilecek yanıtlar, bir estetik nesnede kendine özgü gerçekliği yakalamanın oranını bildirirken, aynı zamanda ona yaklaşmanın geçerli ölçütlerini de ortaya koyuyor.

Ancak, estetik varlık alanının geçerli ölçütleri, en yalın bir tanımla bunlar olsa da, bizdeki okur-yazar çevrelerinde böylesi bir bilincin pek yükseklerde durmadığı bilinen bir gerçek. İş yargılamaya, beğenip beğenmemeye gelip dayandığında genel eğilimlerin tekrarı, örneğin paylaşılan düşüncelerin yürürlükteki deyişlerle dile gelmesi çoğunlukla yeterli oluyor. Sanatla yüzyüze gelindiğinde, düşünsel onaylamayı yeterli gören, bununla yetinen anlayışı kolaylıkla eleştirebiliyorum da, genel kabul gören, yerleşik beğenilere seslenen ürünlerden estetik haz duyanları yargılama hakkını doğrusu kendimde bulamıyorum. Beğeni gibi eninde sonunda öznel bir alana müdahale etmek doğru da değil ayrıca... Ancak kendi adıma açıkyüreklilikle şunu söyleyebilirim ki, ben kişiselliğin özgün tatlarını barındırmayan, anonimleşme sürecine girmiş sanatsal biçimlerden pek haz duymuyorum.

Sözü buraya dek getirdikten sonra, betimlemeye çalıştığım estetik algı biçimini açımlayabilmek, bir şiirin dokusal öğeleriyle ilintilendirebilmek için Yılmaz Odabaşı'nın sözügeçen kitaptaki ürünlerinden birini okumakta yarar var:

BÜTÜN SULARI BIÇAKLANMIŞ BİR AKŞAM

aşk/dinmemiştir/yine de dalgın elleri aşkın/ve sıcaktır/bir yurt kadar/bir de burada uçurum kokar kadınlar/susarlar/geceler boyu susarlar/yorgun etleri terli avuçlarında/kırık bir dal mı/ yağma bir bahçe mi ömrünüz?

yağmur/dinmiştir/de bilinir dinmemiştir korku/hava çığlık ve tükürük kokmaktadır/bir de geçip gidince atlar ve şarkılar/geride bütün suları bıçaklanmış bir akşam/bütün suları bıçaklanmış/ rengine rehnedilmiş bir akşam/unutmuş sevişmeyi/sebebini/ve kendini/bir akşam/ben de bütün kıyıları kurşunlanmış bir aşksam/daha/ses de ölmüştür artık/geriye kalan kendisi kokmaktadır.

çünkü sevda bir ayaz/sa artık bütün gülüşler tutukludur/bu yüzden gökyüzündeki son ıslak bulutu da biz/çözeceğiz/ama daha çok tüfek ve daha

çok aşk gerek/aşk gerek/çünkü önce aşk, sonra göç başlar/göç başlar burada/savrulur aşklar/geride bütün suları bıçaklanmış bir akşam.

Bütün Suları Bıçaklanmış Bir Akşam adlı şiiri okuyup bitirdiğimizde-eğer geçtiğimiz birkaç on yılda Türkiyeli bir ozanın kaleminden çıkma bir tek toplumcu gerçekçi şiir okumamış değilsek-hemen çok tanıdık renklerle ve kokularla yüzyüze geliyoruz. Yapıtın omurgasına yerleşen bildik içerik, onu nicedir bıkmadan üstlenen tematik söylem, kentlileşmeyle yöresel deyişler arasında sonsuz bir gelgite kapılmış şiir dili yazınsal pratiğimizde üstüste dokunmuş motifleri birer birer usumuza çağırıyor. Yılmaz Odabaşı'nın bu ürünü, en genel yapısal özellikleriyle ezenle ezilen arasındaki insanî trajediyi, ezilen yığınların olumsuz yaşamları, coğrafi ve fiziksel çevre koşulları ekseninde geliştirirken, bu koşullarda soluk alıp veren insan tekinin duyarlığını, örselenmiş benliğini öne çıkararak alabildiğine güçlendiriyor. Ayrıca, kitabın bütününe egemen olan anlatı öğelerinden, bu ezen-ezilen karşıtlığının tümel, toplumsal bir çizgiden çok, ulusal kaygıları dile getirme tercihine oturtulduğunu da algılıyoruz. Böylece tam bu bağlamda, toplumcu bir sanat etkinliğinde değil ezilen bir ulusun, tek bir insanın bile acılarını dile getirmenin çok doğal olduğunu, ancak yine tek bir insanın sorunlarını sahiplenen toplumcu sanatçının o insanın bireyselliğinde yatan genelliği, bütünün diyalektiğini ürününde odaklamasının da kaçınılmazlığını burada anmamız gerekiyor. Oysa Yımaz Odabaşı'nın kitabını bütün olarak değerlendirdiğimizde toplumcu estetiğin ana ekseninin, yani temel sınıfsal karşıtlığın ola ki duygusal bir tavırla ulusal sorunlara kaydığını saptamak pek güç olmuyor.

Ele aldığımız yapıtın daha çok düşünsel arka planına vurgu yapan bu değerlendirmenin ardından, yeniden estetik katmanlara yöneldiğimizde ise az önce belleğimize üşüşen o pek tanıdık figürlerle başbaşa kalıyoruz:

"yağmur/dinmiştir/de bilinir dinmemiştir korku/hava çığlık ve tükürük kokmaktadır"

"bütün suları bıçaklanmış/rengine rehnedilmiş bir akşam"

"ve şubat ayaz/çığlık uçurum kokmaktadır"

"çünkü sevda bir ayaz/sa artık bütün gülüşler tutukludur"

"ama daha çok tüfek ve daha çok aşk gerek/"

"çünkü sevda bir ayaz/sa artık bütün gülüşler tutukludur"

"ama daha çok tüfek ve daha çok aşk gerek"

İfadeye sertlik, neredeyse militanlık katan sık sık bildirme ekleri (-dır/ -dir...), tutuklanan gülüşlerde, çığlık kokan havalarda dile gelen ve toplumcu gerçekçi şiirin temel motifine (halk edebiyatı) destek sağlaması için, bir zamanlar Batılı simgecilerden ödünç alınan üstüste metaforlar, daha çok tüfek istemleri vb...

Bu çağrışım bombardımanı içinde, belleğimde-nedensel!..-birdenbire Ahmet Arif uyanıyor. Ancak, ustanın anısı ve sevenleri beni yanlış anlamasın diye, O'nun anılarımızda yaşayan birçok ürüne ve deyişe özgün sanatçı kişiliğiyle biçim veren, bizi kişisel renkleriyle tanıştıran bir ozan olduğunu bir kez daha saygıyla anımsamak istiyorum.

Peki, yukarıdaki alıntılarda hiç mi kişisellik kaygısı, özgünlük girişim yok? Böyle bir sorgulama, karşımıza şu örnekleri çıkarıyor:

"yağmur/dinmiştir/de bilinir dinmemiştir korku" dize öbeğinde "de " bağlacında, "çünkü sevda bir ayaz-/sa artık bütün gülüşler tutukludur" dizelerinde "-sa" ekinde uygulanan ve geçen yüzyılın sembolistlerince anjambman adı verilen dize ya da ses kırılmaları ile, "savrulur aşklar" dizesinde-metnin orijinalinde harfler aşağı ve yukarı kaymalarla yazıyı eğri bir çizgiyle benzeştiriyor-görsel analojiler...

Tüm bunlar için belki çok şey söylenebilir; sayfalarca uzatılabilir bu yazı... Ama belki de böyle bir çabaya girişmeksizin, sanata ilişkin, özellikle de düşünsel ve kültürel donanımını yeni ve daha güzel bir hayatın, insanlaşma sürecinde bir üst evrenin hizmetine sunan toplumcu sanatçının işlevine ilişkin görüşlerimi kısaca anımsatmak daha anlamlı olacaktır: Düşünsel dağarımıza, kavramlarımıza, imgelerimize, yürüdüğümüz geleceğe yaraşır biçimler vermemiz gerektiğine; egemen kültürün içini boşaltıp, yeniden doldurduğu geçmiş söylemlerin işlevsizliğini nasıl algılıyorsak, işlevsizleşen duyarlık ve beğenilerle de artık hesaplaşabilmeyi en ince yerlerimizden kırılmak pahasına göze almamızın kaçınılmazlığına inanıyorum.

Şurası kesin, geleceğin toplumu bizlerden çok farklı duyumsayan ve algılayan bireylerden oluşacak. Kuşkusuz, kendimizi bugünden onlarla özdeş kılamayız; ancak sürekli geçmişe benzemekten biraz sıyrılıp, daha çok geleceğe benzemeyi başarmamız bir düş değil. Düşünce alışkanlıklarımız konusunda bunun doğruluğundan kuşku duymayan insanların hiç de az olmadığını, en azından var olduğunu biliyorum. Beğenilerimize gelince... benim bu konuda da hiç kuşkum yok. Ancak, söylediğim gibi, beğeni eninde sonunda öznel bir niteliğimiz, dayatmaya gelmez bir konu... Pek ama, acaba sorgulanamaz mı?..

Sennur SEZER

ŞİİR GÜNDEMİ

İNSANCIL YAYINLARI

Müştak ERENUS "Şiir... ömrümü adadığım renkli çile"

Yılmaz ELMAS

Müştak Erenus'la ilk kez Güngör Gençay'ın Gerçek Sanat Yayınları Bürosu'nda karşılaştım. İlk tanışmamızın güzel anıları, tatlı sohbeti şu anda bile belleğimde taptaze. Yıl 1983. Sıddık Sami Onar Hukuk Fakültesinde Dekan. Yakın dostlukları var. Bir gün kayığınızla bana gelin diyor. Küçükyalı'da deniz kıyısındaki evine kayıklarıyla gidiyorlar. Kardeşi, amcaoğlu Fethi'yle, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'le bahçede karşılaşınca öylece durup kalıyorlar. Çok uygunsuz bir zamanda geldiklerini düşünüyorlar. Sıddık Sami konuklarını yerleştirdikten sonra onlara, biraz da sertçe öyle ne duruyorsunuz, gelin yanımıza diyor. Kayığı iskeleye bağlayıp geliyorlar. Tanıştıktan sonra Sıddık Sami Hoca, anlattığı esprili yaşanmış olaylarla herkesi kahkahalarla güldürüyor. Daha nice yaşanmış anılarını tatlı tatlı anlattı Müştak Erenus.

Bu tür anılarını bir kitapta toplamasını önerdim hemen. Güldü. "Ben önerini gerçekleştirdim. Bir daha gelişimde anılarımın bir bölümünü topladığım "Kör Beyazı Sordu" kitabından imzalı bırakırım. Alırsınız" dedi gülerek. Kendi yaşamından kesitleri içeren kitabını bir solukta okuyup bitirdim, aldığımda.

Daha sonraki karşılaşmalarımız yine Güngör Gençay'ın bürosunda oldu genellikle. Bulunmaz Kültür Merkezi'nde söyleşilerini de izledim. Kendisine telefon ederek söyleşi yapmak istediğimi ilettim. Olur dedi. Hazırladığım soruları postayla gönderdim. Yine posta ile gönderdiği yanıtları aldım. Olduğu gibi sizlere sunuyorum. İlgiyle izleyeceğinizi umuyorum.

"Kendime hiç küsmedim/Sevdim onu çocuk kâhküllerini/Avuttum gün ortası/Şımarttım belki biraz/Korudum insan onurunda/Ve de bu belalı kargaşada/Gülmeyi ağlamayı da/Unutturmadım."

1915 yılında Şam'ın Meydan Mahallesi'nde doğmuşum. Rumînin 1331'i. Uzun yıllar askerlik seslenmelerinde hep 31'li olarak çağırıldım. Biraz başına buyruk insanların semtiymiş Meydan. Biraz kabadayı mı ne. Ama ben ömrümün bütününde bu kabadayılıklardan hiç, ama hiç hoşlanmadım. Küçükken bi kez kabadayılık etmişim. Şam'ın o zamanki atlı tramvaylarında durmadan edepsizce ağlamışım. Şükriye anam tramvayda elalemin önünde içinden etekliğini çıkarmış, bana salıncak yapmışlar halamla, sallamışlar. Herhalde susmuş olacağım.

Doğum yerimin bir karışıklığı var yaşamımda, doğduğum yılların kargaşası gibi. Birinci dünya savaşı. Tükenmiş Osmanlının İmparatorluğu. Mısır Gazze savaşları, yenilgileri. Durmadan çekiliyoruz. Babam demiryolcu, makinist. Dönüp Afyonkarahisar'a gelmişiz. Nüfusum oradan çıkmış. 1971 yılında genç arkadaşlarım Afyon'da bir şiir antolojisi çıkarıyorlar. *Afyonkarahisarlı Şairler Antolojisi.* Beni buluyorlar. Yahu ben Şamlıyım diyorum. Yok ağabey sen Afyonlusun, nüfus temelin burda atılmış, Şamlı değilsin diyorlar. Bu sıcacık çaresizlik içinde bi güzel Afyonlu oluyorum o günden bu yana. Babam Bosnalı. Anam, Afyon/ Bolvadin kökenli.

Beni Afyon'a bir yük vagonunda, dikiş makinesinin ayaklarında getirmişler. Kurtuluş Savaşı. Bu kez Afyon'u bırakmışız, yine bir yük treninde, kalabalık. Eğridir, Dinar'a iniyoruz. Babam burada deponun şefi oluyor. Yunanlılar o zamanki pır pır uçaklarla bombacıklar atıyor tepemize. Bazıları patlamıyor. Birini ele geçiriyoruz çocuklarla çayırda. Teker teker bir güzel işiyoruz üstüne. Büyüklerin haberi oluyor bu vukuattan. Biri müzevirliyor. İki güzel şamar yiyorum anamdan. Kaymakam bombayı istiyormuş. Anam yıkayıp sabunluyor, babam alıp götürüyor. Ve bomba da patlamıyor. Bir süre sonra bu kez de Konya'ya çıkıyoruz. Ordan Eskişehir. Ben artık büyüyorum. Eskişehir, Dursun Fakih İlk Mektebi. Yıl 1923. Başımda Mustafa Kemal'ın kalpağı. *Güneş ufuktan şimdi doğar, yürüyelim arkadaşlar.* Yürüyoruz da.

Babam, mesleğini bilen ve seven adam. Savaş günlerinin türlü çile ve deneyleri içinde ovaya bakan yüce bir kaya gibi Mustafa Kemal'i götürüp getiriyor. Bu onurlu hizmetin ilk seferini çok iyi hatırlıyorum. Namı ve macerası büyük Anadolu Bağdat Demiryolları Şirketi'nin Devlet Demiryolları'na geçişinde babamın derecesinde bir uyumsuzluk oluyor. Üst derecede bir gecikme. Evde pek konuşulmayan bir üzüntü. Mustafa Kemal'i taşıyacak makinistler, Ankara-Eskişehir-İstanbul (Haydarpaşa)'da seçiliyorlar. Mustafa Kemal'in Eskişehir'den geçtiği ilk günlerden biri. Babam alacak bu güzel görevi. Ama derecesi tutmuyor. Birinci sınıf olması gerekli. O gün bir üst dereceye çıkarıyorlar hemen. Yalnız şapkasında bir şerit eksik. Bulamıyorlar. Zaman da yok. Eve tezden haber geliyor. Eski şapkasını söküyorum hemen. Elimde sırmalı şerit, İstasyon yolundaki ağaçlarla beraber koşuyoruz. Şeridi yetiştiriyorum. Sanki dün gibi. Babam hemen şapkasına ekliyor şeridi. Bi güzel koyuyor başına. Sarılıp öpüşüyoruz. Gözlerini benden kaçırarak, "hadi git" diyor. Ben ağlamıyorum. Tren istasyonunun meydanına koşuyorum. Kalabalıkta büyüklerin bacakları arasından kalpaklı, gocuklu ve bastonlu Mustafa

Kemal'i seyrediyorum keyifle. Ordan koşuyorum tren yoluna, bekliyorum. Bir gelin gibi geçiyor babamın treni. El kol, zıplayarak selametliyorum babamı. Eve geliyorum. Anamın gözleri şiş, o ağlamış.

Yaşamımda İtalyan sanatı etkili oldu. Makinist babam İstanbul'a geldiğimizde, dil öğreneyim diye beni Kadıköy'deki İtalyan İlkokulu'na vermişti. bu okulda İtalyanca ve Fransızca ve İngilizce öğretiliyordu. İlk okuldan sonra Beyoğlu'ndaki İtalyan Lisesinin onuncu sınıfına kadar İtalyanca okudum. Fransızca ve İngilizcenin de yabancısı kalmadım. 1934 yılında Haydarpaşa Lisesi'ne geçtiğim zaman, sanatın bütün kollarıyla belli bir dostluğum vardı. Sıra arkadaşım gitarist Mario Parodi'den onbeş liraya edindiğim gitarımla ders aldım. Mussolini'nin Kral III. Emanuele ile duvarlarında boy gösterdiği İtalyan okullarında Dante'yi, Petrarka'yı, Vinçi'leri belledim. Seslere ve renklere adeta tutkum oldu. Hele insan seslerinin birbirleriyle kucaklaştığı koroları çok sevdim.

Şiire gelince. Ömrümü adadığım bir renkli çile. Türkçemin efendisi. Aydınlık pencerem, güzelim.

Şiire nasıl ve ne zaman başladığımı bilmiyorum. İlk şiirlerim 1940'larda *Yücel, Yurt* ve Eminönü Halkevi'nin çıkardığı *Yenitürk* Dergilerinde yayımlandı. Şiirle sürekli uğraşım 1948 yılında Yücel Dergisi ile başladı. *Yücel* Dergisi 1935 yılından 1956'ya kadar tam 21 yıllık kavaşımında çeşitli kapanma ve yeniden davranma heyecanları içinde dipdiri günler yaşadı. Yetmiş yaşımda bugün Yücel'i bu sevgiyle böyle anarken, Orhan Burian ve Muhtar Enata adlarını büyük bir saygı içinde selamlıyorum. *Yücel*'de insan sevgisi ve onun beraberliği kucaklanıyordu. Hümanizma ıslak bir insan sevgisi değildi. Yurdumun insanları yanında olmak sanatın ancak halkın içinde ve onunla beraber yapılabileceğine inanıyordu. Bugün nereye geldik, nereye varabildik. Sanatımız bütün dalları ve okullarıyla bu genç ve güzel kitleye ne ölçüde ulaşabildi.

Evet, Yücel böyle saygılı bir çabaydı. Şiirlerim o günlerde *Yücel*'den başka *Ufuklar*, *Kaynak*, heyecanı taze ve güzel Behçet Kemal Çağlar'ın çıkardığı *Şadırvan* ve *Yeditepe*'de de çıktı. *Şadırvan*'dan 3 şiirime verilen 30 liralık telif ücretiyle kendime bir dolmakalem almak istedim. Parasız günlerim bu otuz liranın da başını yedi. Beş oraya, on oraya, kendime o armağanı alamadım işte.

Kadıköy Halkevi'nde Dil-Edebiyat kolunda çalıştım o günlerde, konferanslar, şiir saatleri, edebi toplantılar düzenledik. Sayılı günlerin törenlerini yapar, nutuklar çekerdik. Renkli güzel günler. Sanatta genç yeteneklerle günün ünlülerini tanıdık. Hüseyin Cahit'i tanıdım. Celâl Sılay'la, deli Celâl'le dostluğum Halkevi'nden başladı. Yararlı şeyler üretiyorduk inanarak. Halkevi'nde resim, heykel, tiyatro ve müzikle dostluğum oldu. Sergiler, piyesler, konserler içindeydik bu canlı günlerde.

1950 yılından 1960'a doğru. Geldik Bedri Rahmi Eyüboğlu'na. *Bedri Reis.* Sıcak somun gibi bir insan. Renkleri, meramın üstesinden gelen oyunsuz has diliyle sardı beni de, kör bir telaşa uğradı, bi erken gitti ve de hiç istemeden. Güzelim Bedros. Tünel'de Narmanlı Yurdu'ndaki o sıcacık atölyesinde her salı toplanıyorduk. Ressamlar, müzik erbabı, yazarlar, şairler, sanatçıların sevgilileri, misafirleri. Genellikle Sabahattin Ağabey toplantılara başkanlık, ağalık ederdi. Hemen söyleyeyim, Bedros Ağabeyine çok saygılı idi. Hatta biraz da resmen korkardı. Bu salı toplantılarına çoğu kez Şemsi Yastıman, Hasan Mutlucan gibi sazlı ve sesliler de katılırdı. Zaman zaman yurt dışından misafirler de olurdu. Günün sanat konuları, dedikoduları idi konuşulan. Sergiler, yarışmalar ve sonuçları, kitaplar. Şiire genellikle halk türkülerinin sözlerinde gelirdi sıra. Sabahattin Ağabey türküyü hiç ihmal etmez, seçiminde her zamanki ciddiyetiyle büyük bir titizlik gösterirdi. Yeni türküler bulmaya çalışırdık. Türkünün önce seçimi yapılır, bileni tek başlar, sonra hep beraber sıcacık bir koro ile sürerdi, saz eşliğinde. Bedri'yle adam başına 2,5 lira toplardık cemaattan. Bu parayla gider Asmalı Mescidin köşesindeki bakkaldan şarap, ekmek, beyaz peynir alırdık. Paramızın çok olduğu günlerde, peynire biraz pastırma da katardık. O günlerde Sait Faik hasta idi. İçki içirmiyorlardı. Camilerde olduğu gibi ayakta para toplarken Sait'i atladım. Bir kızdı ki bana. Döndüm onun da ikibuçukluğunu aldım.

Yine bir salı günü Bedri ile Sait kayboldular bir ara ortadan. Bitirdiğimiz bir şarap şişesinin mantarını yakmışlar, kendilerine birer laz bıyığı çekerek çıktılar ortaya. Bi güzel güldük. Bellerine atkılardan kuşak da sarmışlardı. O gün Şemsi Yastıman'ın eşliğinde bi güzel kalkıdılar, kırdılar, geçirdiler. Atölyede bir er meydanı dururdu ortada. Kendine güvenen çıkar oynardı. Ama öylesine sarhoşlukla değil, ciddi olması gerekirdi.

İki Amerikalı kız misafirimiz vardı o gün. Kim getirmişti. Bir konuyu güzel güzel sohbetliyorduk. Derken biri fırladı ortaya. Kars yöresinden bir oyun. Saz hemen eşliğe girişti. Bizimki tam fiyakalı fiyakalı ayaklarını şettirirken, birden Amerikalı kızların küçüğü fırladı ortaya, "yanlış oynuyorsunuz" dedi. Önce hep sustuk. Oynayan durdu. Hepten bozulmuştuk. Kız elini koydu bizimkinin omzuna, saz yine başladı. "Bakın" dedi kız, "önce sağ ayağınız yana, iki öne sonra" sonra falan filan. Ne oluyordu bu kefereye. Bizimkini bıraktı bir yana, başladı bi güzel oynamaya. Bir iki, bir iki üç... Bir süre oynadı, sonra durdu ekledi. Efendim üç aydır doğuda Türk Halk Oyunlarını belliyormuş. Ford Vakfı'ndan almış dolarları, gelmiş buraya. Daha da neremizi bellediğini söylemedi.

"Döne döne bu çile masmavi/Saman sarısına sarılmış türkülerimiz/döne döne./Yusyuvarlak memeleri anaların/Çocukların ellerinde döne döne/Bir belâlı tutkudur bu yaşam/İnançlarımız içimizde tütsülü/Sanki döne döne./Koyvermeyin gidenleri/Çağırın/Bir yudum su içinde uykularımız/Gülen yüzlerimiz/Ağlayan anamız/Hapisliğimiz/Özgürlüğümüz/Bu zülüm/Bu sevgi/Bu hepsi/Döne döne"

Duyguların Evrimi ve Müzik (1)

Ozan YILMAZ

"İki kere söylemek de güzeldir, gerekeni."
EMPEDOKLES

Duygular, benliğimizin en güçlü ve en ilkel yanı... İçgüdüsel bağlantılarından dolayı *muhafazakâr; değişimi zor.* İçinde yaşanılan toplumla/kültürle şekillenmekte. *Kemik gibi sert* bir şekillenme; eğri *şekillenmişse, üzerinde çok uğraşmadan*-belki bir operasyon yapmadan- *düzeltmek zor.* Örneğin, sol göğsünüzün üzerinde "kıskançlık" diye eğri bir kaburga var diyelim. Onu etinizle (düşünce/söz ile) sarmalayıp, teninizle (davranışınızla) estetize edip belli etmeyebilir, olumsuz etkisini azaltabilirsiniz çok eğri değilse. Çok eğri ise, yüreği de baskı altında tutuyor, yaralıyor ise işiniz zor... Bir yandan yanlarındaki (komşu) kaburgaları yamultur: Paylaşımcılık bencilliğe, sevmek sahip olmaya, özveri çıkarcılığa doğru eğilir ve hepsi birbirinin eğilmesini üretir. Artık üzerindeki et de, deri de gizleyemez, ona göre şekillenir. Bu, karşı cinse ilgi/ihtiyaç temilindeki doğal içgüdülerin, içinde yaşanılan kültür etkisiyle çarpık şekillenmesi (kemikleşmesi)dir. (Tüm vücut böyle şekillenirse, kişi felç olmasa bile garip bir "yaratık" olur. Ruhsat fotoğrafında insan sureti görülemez...) Diğer yandan yüreğinizi daraltan, kabartan, hızlandıran gerilimli süreçlerde yüreğinize batar, kanatır... Kanın dolaşımını bozar; kanı beyninize sıçratır. Nesnel değil, doğru dürüst öznel bile düşünemezsiniz... Kısacası düşünemez (sadece çarpıkça duygulanır) hale gelebilirsiniz. Ya acıya dayanamayan yüreğinizi parçalamaya sürüklenirsiniz, ya da düşünemeyen beyninizle, acınızı dindirmek için acınızı yarattığını varsaydığınız kişiyi yok etmeye kalkışırsınız... Ya da... yüreğiniz ve beyniniz daha güçlüyse, o kemiği kırarsınız... İnsan, bir kemiğinin eğriliğini görmeden, düzeltilmesinin gerekliliğini kavramadan, faydasının bilincinde olmadan bir kemiği kırmaya, ameliyatla düzeltmeye kalkışamaz. Büsbütün sakat kalacağından korkar; eğri de olsa var olanı muhafaza etmek ister, eğri olduğuna inanmama eğilimine girer. "Ne zaman eğrildi ki? Ben hep böyleydim." der. Önce eğriliğin nasıl -sinsice- ve her toplumda farklı ölçüde ve biçimde oluştuğunun anlaşılması gerek. O zaman, eğrilik ne kadar azsa ve ne kadar erken farkedilirse o kadar kolay (belki ameliyat gerekmeden) düzeltilebileceği de anlaşılır. (Ağaç yaşken eğilir...) Bilinçli bir sürece girildiğinde, belki, eşitsizlikler sürdükçe eğriliklerin de süreceği, eşitsizlikleri de eğrilikleri de (en azından ve önemli ölçüde kendimizde) ortadan kaldırmanın ellerimizde olduğu anlaşılacaktır...

İnanç; değişmez/kutsal/mutlak doğrular da *kafatasındaki*, kafatasını çepeçevre etkileyen/eğen, kafatasını küçültüp *beyni baskı altında* tutan, bir süzgeç/sansür fonksiyonu görerek bazı (dinamik) düşüncelerin girişini ve çıkışını engelleyen ve (çarpık) öznelliğin en büyük kaynağı olan *eğriliktir.*

Sanat'ı düşünce ve duyguların estetize edildiği bir iletişim olarak düşünüyorum. Öznelliğin, zevkin, hoşlanmanın, duyguların, düşüncenin vs. sanat ile ilgisini göstermeye çalışacağım bu yazıda.

Bu ilgiyi göstermek için de uygun bir sanat dalı olarak gördüğüm müzik konusunu temel alacağım.

Bir şarkıda vs.; güfte (söz); içerik, beste (müziği); biçim gibi görülüyor ilk bakışta. Müziği hoşumuza giden, hatta yorumcusunun/sesini de beğendiğimiz birçok şarkının sözlerini ya da yorumcusunun düşüncelerini olumsuz bulabiliyoruz. ("Saza niye gelmedin" türküsü, Sezen Aksu ve çoğu şarkısı böyle benim için.) Bunu, *melodinin ve sesin,* (içinde yaşadığımız kültürün oluşturduğu, "içimizde" hissetiğimiz, tarihsel/otantık/romantik vs.) *duygularımıza hitap etmesine* bağlıyorum. *Duygularımızdaki gelişme/değişme/olgunlaşma/inceleme,* (düşünceye paralel ya da çoğu kez düşüncenin öncülüğünde) *beğenilerimize, "hoşumuza giden" şeylere de yansıyor.* Bu da bireysel öznelliğimizin (estetik) bir yanını oluşturuyor. 15-20 yaşlarımda büyük ölçüde "arabesk" düşünüyor/duygulanıyor/yaşıyordum. Tek yanlı/gizli arabesk "aşk"ımın "estetik" karşılığını, arabesk şarkılarda ya da arabesk sözlü diğer müziklerde buluyordum. O zamanda, şimdi de sözlerini anlamadığım, şarkıcısının kişiliğini bilmediğim yabancı (özellikle de fransızca) şarkıları ya da sözsüz melodileri ("kapitalist kültürün ürünü mü, sözlerin anlamı nedir" diye düşünmeden, sadece romantik çağrışımlarıyla; hoşuma gittiği için) dinledim/dinliyorum. Yıllardır arabesk şarkı duymaya tahammül edemiyorum. Fakat, seçici

olarak da olsa, arabesk izler taşıyabilen, hatta kimilerinin arabesk saydığı, bazı "Türk Hafif Müziği" ya da "özgün müzik" örneklerini severek dinliyorum. Çünkü; şarkıcının sesinde/sözde/müzikte bazı duyguları (genellikle hüzün, sevgi, vs.) hissetmekten haz duyuyorum. Bu kültürümüzle, geçmişimizle vs. ilgili de olabilir. Sadece müziği bile, arabeskin tüm ögelerini barındırdığından hoşuma gitmiyor. (Bu noktada, biçim gibi görülen melodinin de öz ve biçimden oluştuğunu düşünebiliyorum.) Rodrigo'nun gitar konçertosu gibi romantik çağrışımları olan birkaç bestenin dışında pek hoşlandığım klasik batı müziği, 15 yıllık süreç (bilinçli bir çabayla niteliğini anlamaya çalışarak, anladıkça severek gelişen bir süre) sonunda en sevdiğim müzik oldu. Hoşlanma sözcüğü az kalıyor; bazı bestelerde, büyük bir coşku ve duygularımda canlanma hissediyorum dinlerken. Tabii Sedat Yılmaz gibi ben de düşünüyorum. Kimisi ırkçı yönetimin, kimisi kilisenin, kimisi egemenlerin (sarayların) müzisyeni olan ve çoğunun dünya görüşünü/kişiliğini bilmediğimiz *bu bestecilerin müziklerini niçin beğeniyoruz*? (Bunu hafif batı müziği için de sorabiliriz, zevk alarak dinliyorsam, aynı türküyü düşüncesini onaylamadığım sanatçı çok iyi yorumluyorsa (ve sesi güzelse), onayladığım da iyi okuyamıyorsa seçimimi nasıl yapmalıyım" sorusunun doyurucu yanıtı nedir? Bunlardan şu sonuçları çıkarıyorum: 1) Beğendiğimiz müzik (ya da resim/edebiyat vs. sanat) türü, içinde yaşadığımız kültürle ve ilgilendiğimiz oranda diğer kültürlerle bağlantılı olarak, düşüncemizi, duygularımızı, estetik zevkimizi geliştirdiğimiz oranda ve geliştirdiğimiz yönde, içinde bulunduğumuz sosyal/ekonomik ve özellikle de psikolojik duruma göre beliriyor. 2) Şarkıdaki sözler, düşünce(nin) biçimini, *müzik* (notaların örgütlenmesi, sazların armonisi, melodilerin/seslerin çeşitliliği vs.) *Duygu(nun biçimini oluşturur*. (Çok sesli müziği, birkaç duygunun ya da bir duygunun tonlarının (zenginliğinin/derinliğinin) her birinin müzik aletlerine (alet gruplarına) yüklenerek (bazen ustaca bir-iki aleti kullanarak), uyumlu, melodik ifadesi olarak düşünüyorum. Bunu yaratmanın, anlamanın, coşkusunu hissetmenin de bir duygu derinliği/zenginliği/evrimi gerektirdiğini sanıyorum.) Sözleri anladığımızda ya da önemsemediğimizde/sorgulamadığımızda sözü de (düşünce düzleminde değil, duygu düzleminde) *bir müzik aletinin sesi gibi algılıyoruz* ve kulağımıza hoş gelmesine göre değerlendiriyoruz. (Örneğin şarkı hoşumuza gidiyorsa, Naşide, "yollara düşsem..." dese de, tam tersine "yolara düşmesem..." dese de dinleriz.) Bu yüzden söz ya da şarkıcı (düşünceleriyle vs.) bizim için çok rahatsız edici değilse, ikisini birden *ses* olarak dinleme eğilimindeyiz. (Bu, ilgililerce bilindiğinden, sözler ve şarkıcılar genelde ideolojik/politik tavırları olmayan kılıklarda, çoğunluğun ya da belli bir kitlenin benimseyeceği tarzda, insan duygularına ve ardındaki içgüdülerine hitap etmek üzere piyasaya sürülüyor şimdilerde.) Önümüzde çok seçenek olmadığından, müziğin yaşamımıza kattığı anlam/güzelik ve özellikle duygudan "mahrum" kalmamak için (müzik ruhun gıdası ya... aç kalmamak için belki de) seçimimizi var olanların içinden yapıyoruz. Her yönden mükemmeli ararsak, (yaratacak durumda da değilsek...) dinleyecek fazla şarkı bulamayız gibi geliyor... Bu, estetiğe; öze, biçime, kişiliğe vs. boşverelim demek değil. Görece olumluları (estetik beğenimize göre)seçiyoruz zaten. Becerisi, yeteneği olanlar daha iyiyi yaratma çabasında olmalı... 3) Şarkı, söz ve müziğin uyumlu bir şekilde bütünleştirilmesidir. *Sözün ve müziğin ayrı ayrı içeriği (özü) ve biçimi vardır.*

(Kliplerin de, şarkıyla bütünleştirilen, ayrı/sinematografik bir özü/biçimi var. Ayrıca sinema da birden çok sanat dalının kaynaştırılması değil mi?) Şarkı sözünü şiir gibi düşünebiliriz; özü taşıdığı düşüncede, biçimi sözcüklerin seçiminde/kullanımında diyebiliriz. *Müziğin özü duygu, biçimi duygunun estetize edilme tarzıdır*. Söz + Müzik = Şarkı sentezinde, ağır basan duygulara hitap eden müziktir genellikle. Söz de duygu içerebilir, duygulardan bahsedebilir. Fakat bu çoğunluklu duygunun kendisinin değil, duygunun düşüncesinin sözcüklerle betimlenmesidir... (Burada duygu-düşünce ilişkisi beliriyor. *"Düşünmek"* yazısında, duygu ve düşüncenin iki ayrı kategori olmadığını belirtip, bütünlüğünü vurgulamıştım. (Ancak, burada ayrı gibi ele almadığını belirtip, bütünlüğünü vurgulamıştım.) Ancak, burada ayrı gibi ele almam, sadece yazdıklarımın kavranabilmesi için...) Şarkıda *insan sesi*, en az, söz (düşünce) taşıyıcısı olduğu kadar, bir müzik aleti gibi *duygu taşıyıcısıdır* da... Duygu (müzik) evrensel, söz (dil) yereldir... Çeşitli duygular, her insanın içinde (kendi duygu ve düşüncesinin evriminde vardığı yere göre) değişik ölçülerde ve derinlikte vardır. Düşünce ise (yine gelişimine göre) her dilde, her toplumda, her insanda farklılık gösterir; insanlığın ortak paydasına pek az düşünce yazılabilir... Çünkü duygunun insan doğasına değin içgüdüsel kökleri vardır. Gücü ve güçsüzlüğü bundan kaynaklanır. Var olması için özel bir çaba gerektirmez, ancak gelişimi/evrimi/estetiği için bilinçli düşünmeye dayanan özel bir çaba gerektirir... Kavramlarla düşünmeyi öğrenme ise, her insanda "doğal" olarak yoktur, ancak beynin doğası gereği, *potansiyel olarak* vardır. Düşünceyi (ve dolayısıyla duyguyu) evrimleştirmek, bu potansiyeli bilgi/bilim/felsefe/sanat vs. ile besleyerek insanlaşma bilincine (bir aşama olarak...) ulaşmakla olasıdır... Bu da yoğun bir zihinsel çabayı gerektirir... (Her insanda olan; bazı kavramlarla/soyutlamalarla düşünme, "kavramlarla

düşünmeyi öğrenme" demek değildir.)

Tüm bunlardan çıkardığım sonuç şu: Dinleyeceğimiz müziği duygularımızın (kültür ve düşünce evrimimizin de duygulara etkisiyle) belirleyiciliğinde seçiyoruz. Seçtiğimiz türde, estetik anlayışımız rol oynuyor. Seçişte, hangi duygumuz ön plandaysa (korku/arzu/sevgi/huzur/öfke vs.) o duyguyu veren müziği seçiyoruz. Seçişte söz ikinci planda kalıyor. Söz-müzik aynı ise sese göre seçiyoruz. Aynı söz ve müziği içeren şarkı, düzenlemesi ve türü ile farklı duygulara, farklı duygulanış derecelerine, farklı beğeni/düşünüş/bilinç gruplarına hitap edebilir. Bunu örneklerle somutlayabilirim: *S.Ali*'nin, *Aldırma Gönül* şiirini, *Kerem Güney* besteledi ve okudu. Şiiri ve müziğini beğenmeme rağmen,K.Güney'in yaratıcılığını/çabasını da takdir ettiğim halde, yorumunu (sesini) beğenmediğim için çok az dinledim. Sonra, şarkıyı "herkes" okudu. Şarkı aynı söz ve müzikle okunduğu türün özelliklerine büründürülerek, meydanlarda slogan, hapishanelerde direnç, içkili pavyonlarda meze, genelevlerde "kader" kurbanlarına teselli, düğün salonlarında romantik dans müziği, diskoteklerde tepinme müziği, köylerde saz eşliğinde yöre şivesiyle otantik müzik, doğum günü partilerinde herkesin bildiği ve birarada söyleyebileceği yeni bir "happy birth day to you..." müziği... nihayet sağ radikallerin ve resmi otoritenin bile benimsemesi ile neredeyse "*ulusal marş*" oldu... (Sen neymişsin be Kerem...) İşte burada, "aldırma gönül!!!" sözünün *farklı (özgün)/yorumlanışları ve farklı (öznel!) algılanışları* sözkonusu. Tek başına *müziğin* o dönemdeki *insanların ortak paydasındaki* duygulara karşılık gelmesi, bence daha önemli bir etkendi. (Bunu açımlamak için bir "katkı" eklemek durumundayım önceki sözlerime: Duyguların çoğu (korku/arzu vs.) ilkel insanlardan beri -içgüdüsel kökenli ve doğal olarak- varken, insanlığın evrimi ve toplum halinde yaşamasıyla gelişmiş/çeşitlenmiş, yenileri (utanma/aşk vs.) de eklenerek insanlığın ortak paydasında yerini almıştır.) Bugün bile, "*Aldırma Gönül*" şarkısını, ağlamaklı arabesk yorumuyla *Gönül Akkor*'dan dinlerken; içim sıkılır, içki masasında, perişan, kaderine kahreden, karamsar bir kadın gelir gözümün önüne... *Edip Akbayram*'dan dinlerken, coşku, heyecan, hatta bazen isyan duygusu ya da nostaljik bir sıcaklık (psikolojik durumuma göre) hissederim. *Timur Selçuk*'un sesinden dinlerken, bir canlanma, farklı bir derinlik hissediyorum. (T.Selçuk, paşaları övdü diye dinlemesem mi?) *Dostlar Korosu*'ndan dinlerken, yalnızlıktan sıyrıldığımı, çoğaldığım(ız)ı, direnci, eylemi hissedebilirim. Bir arkadaşla elele söylersem umudu... sevgiyi hissederim. Sözsüz, sadece müziğini dinlesem, ya da ilk kez, başka bir dilde söylenirken duysaydım (sözü de, müzik sesi gibi algılayarak), yorumlandığı müzik türüne göre (yorumcunun sesindeki duyguya göre) ve öznelce (farklı) duygular hissedebilirdim.

Aynı şarkı, farklı sözlerle, farklı düşünen kişilerin/grupların çok beğenerek dinleyeceği hale gelebilir. (Beğenmediği sözlerden dolayı, önceleri şarkıyı da beğenmediği halde...) Buna tipik bir örnek; *Grup Yorum*'un, "*Dağlara Gel*" türküsüdür. (Diyarbakır'da, halk tarafından en çok "Dağlara Gel" türküsü isteniyormuş özel radyolarda. İkinci sırada da, asker ve polislerin isteği; "Dağlar seni delik deşik ederim"... Üçüncü sırada ne isteniyor bilmiyorum, fakat Rahmi Saltuk'un, "... bir gider bin geliriz, beni vurmak kurtuluş mu?" türküsü uygun olabilir...)

Bilindiği gibi, "Dağlara Gel" türküsü, MHP tarafından sözleri değiştirilerek partilerinin propagandasında kullanılmak istendi. Bu bir tartışma başlattı. Kimi MHP'ye kızdı, kimi; "türkünün müziğini faşistler de benimseyebiliyorsa, Grup Yorum estetiğinde, müzikalitesinde yanlış/geri ögeler olamaz mı?" sorusunu ortaya attı. Grubu slogancı-propagandist-müzikalitesi yetersiz türküler üretmekle eleştirenlerin sesleri yükseldi. Bu eleştiriler "işçi sınıfının devrimci mücadelesini sanat yoluyla yapanlara, küçük burjuvaların elitist tavrı" olarak karşılandı. Hepsi kendi açısından haklı ya da şu haklı demek, bence olguyu anlamamıza yardımcı olmaz. (Yargılamaya değil, anlamaya çalışıyorum.) Bana düşündürttüklerini ve hissettirdiklerini de test etmek için saatlerdir G.Yorum'un türkülerini dinliyorum. Yukarıdaki yaklaşımlarda durumu özünden açımlayan "nesnel"/tam bir değerlendirme bulamadım... "Dağlara Gel" türküsünü ele alalım. "Hilale gel..." gibi sözlerle MHP'lilerin, "Eco'ya gel..." sözleriyle DSP'lilerin, "İslam'a gel..." sözleriyle RP'lilerin, tercihan kürtçe çevirisiyle "Apo'ya gel..." sözleriyle PKK'lıların, hatta "başına Çiller gelirse, ANAP'a gel ANAP'a..." esprisiyle ANAP'lıların benimseyebileceği bir propaganda türküsü haline getirilebilir... Niçin?.. Müziğinden dolayı.. Müziği çok mu iyi, ya da kötü? Hayır. Niteliğinden çok özelliğinden kaynaklanıyor: Müziği ritmik ve melodisi akılda kalıcı. Geleneksel halk müziğinin ezgisel izlerini taşıdığı için duyulunca yadırganmayacak/benimsenecek (Anadolu kültürünün ürünü) bir müzik. Estetize ettiği duygular (bence) hüzün ve coşku (*hüzünlü bir coşku*). Müziğin yalınlığı, duygunun yalınlığını da getiriyor; bu da o duyguların "herkes" tarafından hissedilebilmesi gibi bir kolaylık/avantaj sağlıyor. Üstelik estetize edilen duygular, tarihsel olarak da (insanlığa değin...), beyinsel olarak da (içgüdülere değin...) köklü ve *her insanın ortak paydasında var olan duygular. Algılamak için, duygusal/estetik/bilinçsel evrime ulaşmış (elit?) olmaya gerek kalmıyor.* Bunlar, "halka" (elit olmayana?) kolay ulaşmak için gerekli... Bu müziğin üzerine, bir ideolojisi olan ya da ideolojisiz gibi algılanan, tercihan coşkuyu

ve/veya hüzünü vs. çağrıştıran, (kolay) anlaşılan, uyumlu sözler eklenip, amaca uygun bir müzik türü (arabesk/özgün müzik/pop/marş/halk müziği vs.) içinde düzenlenir ve yorumlanırsa, dinlenebilir, oynanabilir, tek ya da toplu halde söylenebilir vs. hale getirilmiş olur. (Türe ve dinleyene göre algılanan duygu ve haz değişiklik gösterebilir...) Bilmem anlatabildim mi? Bunları, büyük bir özveriyle, insanı mücadeleye dirençle ve yürekle katılmış olan Grup Yorum'u olumsuzlamak için yazmıyorum. Sevinçle dinlediğim türküleri de az değil. Estetik bir haz alarak dinlediğim birçok duygumu düşüncemi canlandıran türküleri de var. Fakat, "dağlara gel" türküsünden estetik olarak (sözün şiirselliği/melodi/müzikalite/anlam-duygu derinliği vs.) daha zayıf türküleri de az değil bence... Yine de bence Grup Yorum estetik bir düzeydir, gereklidir, gelişerek çoğalması desteklenmelidir.

Gerçekçi olacaksak, *önce var olan gerçeği kabul etmeliyiz*. Yanlış buluyorsak da olanca gücümüzle, içtenlikle değiştirmeye çalışmalıyız. Bir gerçek de şu: Hekim statüsünde de olsa, 12 yıldır memur ve (şimdi) işçi olarak çalışanlarla iç içe yaşıyorum. Çoğu (%70 diyebilirim.) *arabesk dinliyor/duygulanıyor/yaşıyor...* İşte, estetiğini "az" bulduğumuz Grup Yorum'un hedef kitlesi olan çalışanlarda estetiğini/müzikalitesini "çok"buluyor ya da içlerindeki kaderci/karamsar vs. duyguların karşılığını bulamıyorlar... Buradan bakıldığında, G.Yorum bunlara kendini benimsettiği oranda, estetik ve olumlu duygulanım düzeyleri de yükselmiş olacaktır. Ancak, birçoğu, halk müziği çağrışımlarından dolayı müziği benimsemeye yatkın olsa da, "*politik*" (sloganımsı, ölümden/kavgadan/isyandan vs. bahseden) *sözlerde kendi yaşamını/ düşüncesini/ duygusunu bulamadığından,* politize söylemden önyargılı bir rahatsızlık duyduğundan ve insanların çoğu gibi *şarkıdan/türküden vs. çıplak/keskin bir mesaj değil duygu ve daha yumuşak* (şiirimsi, yaşamdan/barıştan/güzellikten vs.sözeden) *sözler beklediğinden... dinlemeyi tercih etmeyebiliyor...*

Sol eğilimli birçok insan için de durum böyle... Siyasete/bir ideolojiye ilgil duyanların çoğu, kitap/dergi/gazete vs. ile derinlemesine-ayrıntılarıyla düşünceye(söze) ulaşabildiğinden, şarkıda (müzikte) müzikalite/duygularına ve estetik anlayışlarına hitap edebilecek eserleri tercih ediyorlar... Ben de böyle baktığımdan, Grup Yorum bazen (ve seçici olarak), örneğin Klasik Batı Müziği sıklıkla dinlediğim müziği oluşturuyor. Çünkü, KBM'de daha çok duygunun (çoğu kez birarada) derinlemesine/tonlarıyla ve ustaca estetize edildiğini düşünüyorum... o duyguları olanca coşkusuyla içimde hissedebiliyorum...

Müziği, sözleri hariç tutarak, salt müzik olarak değerlendirmeyi sürdürürsem, söyleyeceklerimin daha net algılanacağını sanıyorum. Müzik, duyguların estetize edilmesidir dedim. *Müziği* öz ve biçim olarak *değerlendirirken,* (farkında olarak ya da olmayarak) şunlara bakarız:

1) Hangi duyguları, 2) Hangi yoğunlukta, 3) Hangi derinlikte, 4) Hangi zenginlikte (tonlarıyla), 5) Hangi tür içinde; nasıl bir düzenlemeyle işliyor... Ek olarak kaç duyguyu, nasıl bir sentezle/uyumla, ne kadar ustaca, nasıl ve niçin vs. işlediğine de bakabiliriz. Bakışımız, hissedişimiz, algılayışımız, estetik düzeyimizle ve duygulanış biçimimizle bağlantılıdır. Tersten söylersem; hangi duyguları, hangi yoğunlukta, hangi derinlikte, hangi zenginlikte, hangi biçim(tür) içinde duyuyor isek, estetik/duygu evrimimiz ne kadar gelişmişse, ona karşılık gelen müziği seçeriz. (Müziğe eklenen söz, bunlarla bütünleştiği oranda ses ve duygunun düşüncesi olarak algılanır. Dinleyende söz ile müzik "anlam" ve biçim açısından örtüşmezse red edilebilir. "Dağlara gel..." ve "Aldırma Gönül..." örnekleri vs...) Bu, bir kategorileştirme anlamına gelmez. *Aynı insan farklı türde/nitelikte vs. müziklerden de hoşlanabilir, duygulanabilir.* "Bencilce" kendimden örnek vereyim yine... Çok ya da tek bir müzik aleti (bağlama, ney, keman, ud, kanun, gitar vs.) ile yorumlanan, farklı türlerdeki yabancı ve yerli müzik örneklerini yoğun duygular hissederek dinliyorum. Halk müziği ezgileri (ki "yeni olmayan", herkeste ve bende de var olan; evrimleşmeyi gereksindirmeyen duyguları içerir daha çok...) severek duyguyu yoğunlaştırdığı oranda yoğun hissederek dinlediğim müziklerdir. On yıl kadar önce (ilk kez) *Şivan*'ın, (sözlerini anlamadığım) kürtçe türkülerini dinlerken, ses ve müzikte öfke, isyan, coşku ve çok yoğun/derin bir acı, duygularını hissetim. *Koma Dengi Azadî*'nin "Hevi" kasetindeki ezgiler ve ses ise; acı, coşku... ile birlikte yoğun bir umut duygusu ve gelişmiş estetik bir tat vermişti... Bunların yanı sıra, bunları dinleyenlerin çoğunun çok zevk almadığı Klasik Batı Müziğini estetik bir doruk olarak düşünüyor ve dinliyorum...

Şimdi yeni bir sorunun tam sırası: "*Müzik, sadece duyguları sesle* (müzik aletleri vs.) *estetize etmek midir?*" Tanım olarak evet, temel olarak hayır! Sözde nasıl duygunun bir yansıması varsa, duyguda da düşüncenin (sözün) bir yansıması vardır. Aslında duygu ve düşünce bir bütündür, iç içe ve kaynaşmıştır. Hayat, su ise, şeker de tat ise, şekerli su; ne sadece su, ne sadece şekerdir. Hem su, hem şekerdir; ayrı tanımlanabilir ancak kaynaşmışlığı inkâr edilemez... *Müzik (Sanat) düşüncenin tadıdır, duygusudur, hem de ürünüdür...* bir anlamda kendisidir. Düşünce ürünü duygu da, (diyalektik; karşılıklı bir ilişkiyle) düşünceyi etkileyerek çeşitli yönlerde/biçimlerde yoğunlaştırır... üretir. Bunu unutmadan, "duygu" üzerine "düşünmeyi" sürdürebiliriz. *Duyguların yaşanan ortamla/süreçle/sistemle/kültürle/*

üretim ilişkileriyle... ideolojilerle bir ilgisi yok mu? Var ve bunların da bir ürünü aynı zamanda... Bunu açımlamak için duygu-müzik ilişkisi açısından insanın tarihselliğine de bakmak gerekir. (Çok kısa olarak) şunları düşünüyorum. İnsanın var olduğu tarih (yazı/dil) öncesi çağlarda bile duygu ve müzik vardı. Doğa, en büyük (görkemli) bir sanatçı ve besteciydi... (Düşünürsek, bugün de öyle değil mi?) Tüm sanat ve müzik aletleri canlıydı... Gök gürlemesi, şimşek, yağmurun/rüzgârın/dalgaların/nehirlerin/ağaçların... milyonlarca çeşitlilikte hayvanların sesi farklı duygular uyandıran birer doğal müziksel duyuruştu... Bunların (çoğunun) bir arada, doğal bir uyumla ve zengin görselliğiyle algılanmasını düşünün... *Muhteşem bir senfoni!* Bulutların, kuşların, hayvanların, yaprakların, çiçeklerin... tek ya da toplu olarak hareketlerinde... hatta duruşlarında (sessiz belki) müthiş bir melodi ve estetik duygusu... Bazen, kanatlı solistlerden, en güzel solo şarkılar... Tüm doğal devinimlerde... gece-gündüz dönüşümlerinde bile uyumlu bir ritm duygusu içinde, her an sürpriz sesler... Kaos içinde düzenlilik... Duygularda iniş/çıkış/derinleşme/alt-üst olma/zenginleşme... dalgalanma olanaklarının potansiyelini taşıyan bir dünya... İnsan böyle bir dünyaya gözlerini açtı... Tek başına kalsa bile duygularını canlandıracak bir dünya... İşte, bence insan bu doğada ve doğa sayesinde içgüdülerinin duygu karşılıklarını buldu, yaşadı, çeşitlendirme/geliştirme olanaklarına (düşüncesini de katarak) kavuştu...

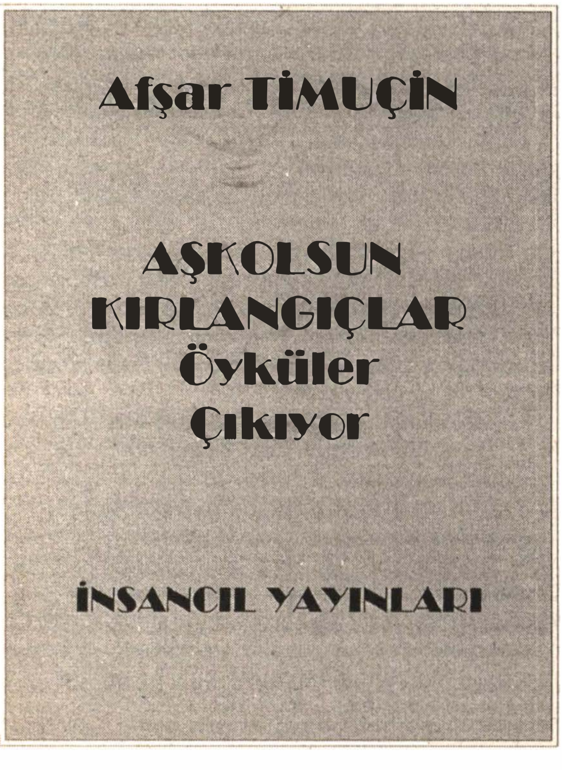

ÇIĞLIKLARIN AŞKTIR ANEY

Kaval çığırmıyoraney artık dağlar
Ve her vurulduğunda gökyüzü
Ceylan inmiyor subaşlarına

Çığlıkların aşktır aney artık bana
yurdum, koynuna atılmışken
ağlayışların
bir cebimde ayrılık
bir cebimde gurbet
yüreğimde kaç bin yılın çilesi bu
hasret
bir kolumda yanlızlığım
bir kolumda hüznüm
avuçlarımda kaç bin yılın çilesi bu
tutsaklığım
yediğim dayaklar
yaralarım
bilmem kaç sokakta bıraktığım
arkadaşlarım
hiçbiri ağlatamaz artık bu yüreği

çığlıkların aşktır aney artık bana
inlemelerin, çizilmiş yüzün
tırnağındaki kan, vurduğun göğsün
hiç biri sürükleyemez artık beni hüzün
zamanlarına

Ne durursunuz geceler ey
çığ düşürsenize şafaklarıma
kurşun damıtıp karanlıklardan
yağsanıza hadi şakaklarıma
vursanıza hergün gençliğimi
vursanıza hadi
vursanıza
kurşun işlemiyor de mi artık
aşklarıma
bu yürek yıkılmıyor artık de mi...

İbrahim AYDOĞAN

Geyşa Android Şirketi

Zühtü BAYAR

24. Yüzyılın ortalarında, beş yüz yıl önce öngörüldüğü gibi, kapitalist uygarlığın extermination çağı başladı. İnsanlık Güneş Sistemi Gezegenlerine yayılmış, teknoloji insanı istismar eder bir yönde alabildiğine gelişmiş ve orta sınıf yokolmuştu. Güneş sistemi toplumları en ağır hizmetleri gören bilgisayarlar ve cyborglar tarafından besleniyordu. Toplumun alt kesimini oluşturan proleterler bir lokma ekmeğe gereksinimi olan ve insansal hiçbir değer taşımayan varlıklardı. Ancak egemen ve zengin sınıfın organ nakli gereksinimini karşılıyorlardı. Zengin sınıfın büyük bir kesimi de tarihte eşi görülmemiş bir aldatmacanın içindeydi.. Bütün insansal değerler ufalanıp yok olmuş, unutulmuş ve tarihin karanlıklarına gömülmüştü. Bütün bilim ve sanat eserleri elden geçirilmiş, ayıklanmış ve değiştirilerek yeniden insanlığın (!) hizmetine sunulmuştu. Extermination Çağı, İstanbullu bir reklam metin yazarının "Geyşa Android Şirketi"ni mahkemeye vermesiyle başladı. Bundan sonra olaylar çorap söküğü gibi gelişti. Toplumsal başkaldırılar ve siyasal isyanlar birbirini kovaladı. İnsanlar dünyada, uzayda ve uzak gezegen ve uydularda birbirlerinin gırtlağına sarıldılar. Bu zalim savaşa yer yer insanların safında yer yer de isanlara karşı androidler de katıldılar. Savaşlar tam bir yüzyıl sürdü. Ta, 25. Yüzyılın başlarındaki büyük devrime kadar...

(Dr.Funs CHANG:Eski Dünyadan Anılar", Mikro-CD-Rom, Analog Yayınevi, Ganymede, Yıl: 2527, Universal Standard CD-Rom Number: 5-378-641-002 Omicron)

Sonradan eşim ve sevgilim olacak o sarışın androidi satın alabilmek için servetimin dörtte üçünü harcamak zorunda kaldım.

Ama insanın mutluluğu sözkonusu olunca, paranın pulun ne önemi vardı ki?

Aşk, geçen yüzyıllarda olduğu gibi, içinde bulunduğum bu herşeyin insana karşı olduğu çağda da insanlığın vazgeçilmez ruhsal hastalığıydı. Ama bir tür çöküş çağının başlangıcı olan yüzyılın, benim gibi romantik yapılı kimi kişilerde melankolik boyutlara varan bu hastalığı; biri fizik, diğeri de psikolojik olmak üzere iki yoldan başarıyla tedavi edebiliyordu. Psikolojik yol, bana göre tadsız ve sevimsiz bir yoldu. İnsanların kişiliğini uzmanlara göre "değiştiriyor" bana göre ise "öldürüyor"du. Ben de tutup, öbür yol olan fizik yolu seçtim.

Ismarlama siparişler üstüne çalışan: "Geyşa Android Şirketi", önce benden istediğim "cariye"nin bütün fizik özelliklerini aldı. Boy, pos, kilo, ten rengi, saç rengi, göz rengi, en ince ayrıntılara kadar beden özellikleri... Örneğin; kürek kemikleri nasıl olmalıydı, omuzlar düşük mü, dik mi? Boyun ince ve uzun mu olmalıydı, yoksa kısa ve kalın mı? Tüyden haşlanır mıydım? Bedenin hangi bölgelerinde ve ne kadar? Elime tutuşturulan soru formu ve şirketi tanıtan elbroşürüyle eve döndüm. Soru formu bu türden, insanı huzursuz kılan daha birçok soruyu içeriyordu. Hepsini de büyük bir sabırla cevaplayarak, soruları bitirdim. Ama iş psikolojik testlere gelince, apışıp kaldım. Bu kez sorular benim "iç dünyam"la ilişkiliydi ve bunların hepsine de doğru ve dürüst karşılıklar vermem gerekiyordu. İkinci eşimi yitirdikten sonra bende başgösteren ruhsal takıntıları giderebilmek amacıyla hiç de hoşlanmadığım halde bir psikiyatrist ile çalışmak zorunda kalmıştım. Hoş birşey değildi. Bu benim sinir sistemimi, ruh yapımı, cinsel özelliklerimi, (ve de çarpıklıklarımı) inceden inceye en minik ayrıntısına kadar didik didik eden bir sorular serisiydi. Bunlara da karşılıklar verdikten sonra "Özel İstekler Bölümü"ne şunları yazdım:

"Androidimde şu genel nitelikleri arıyorum:

1- Edebiyat ve sinemadan hoşlanmalı,

2- Satranç oynayabilmeli,

3- Antik sanat yapıtlarına meraklı olmalı,

4- Bilimkurgu edebiyatla ilgilenmeli,

5- İngilizce ve İspanyolcayı anadili gibi konuşabildikten başka bu antik dillerin edebiyatlarını da ana çizgileriyle kavramış olmalı."

Psikolojik testleri yapan Uzman Dr. kız, bilgisayarda doldurduğum formalara şöyle bir göz attıktan sonra bana:

"Hiç endişelenmeyin," dedi, "biz sizden çok daha problemli kişilerin sorunlarını da çözdük."

Sonra mavi gözlerini, profesyonelce bir tavırla yüzümün çizgilerinde dolaştırarak, bakışlarını gözlerime sapladı.

"En geç bir ay sonra arkadaşınızı evinizde size masaj yaparken bulacaksınız."

"Geyşa Android Şirketi"nin 20. YY Ar-deko üslubunda yapılmış ve bana hep New York'taki antik "Chrysler Building" yapısını anımsatan devsel gökdeleninin saydam asansörüyle taksikoptere binmek üzere gökyüzüne yükselirken, beynimin labirentlerinde Dr.kızın sözleri yankılanıyordu:

"Sizden çok daha problemli kişiler..."

Demek ben, problemli kişiler sınıfındandım? Ya diğerleri nasıldı acaba? 24. YY'ın uysal, otomatize ve conformist öbür yaratıkları nasıl şeylerdi? Bütün toplumsal ilişkiler dondurulmuş, insansal niteliklerinden soyutlanmış ve protokolün o dar kalıplar içine sokulmuş olduğu için, Hintli bilge Rabindranath Tagore'un insanlarda aradığı o doğal içtenlikten eser kalmamıştı. Tagore ve benim gibi adamlara da Diogenos gibi elde fener gündüzleri adam aramak düşüyordu şimdi. Ama "adam" yoktu. Birkaç yüzyıl önce çekip, gitmişti. Şimdi hizmetçi robotlardan, cyborglardan ve otomatik makinelerden oluşan ürkütücü bir ormanın içinde yaşıyorduk. Ve bu ormanda duyguya yer yoktu.

Tam bir ay sonra, şirketin sözverdiği tarihte ve saatte, o mavi gözlü Uzman Dr.kızın eşliğinde adının "Maysa" olduğunu öğrendiğim sentetik arkadaşım çıkageldi. Şirketin, "hastalanan" androidleri, şirket hastanesine götürmekte kullanılan ambülansıyla gelmişlerdi. Beraberlerinde doktorlar gibi beyaz önlükler giyinmiş, gülümsemesi hinoğluhin bir adam izlenimi bırakan bir de teknisyen vardı. Maysa, iki yıl önce bir deniz kazasında yitirdiğim ikinci eşim Nevin'in tıpıtıpına bir benzeriydi. Sanki tek yumurta ikiziydi. Onu görünce şaşkınlıkla ikinci eşimin adını fısıldadım. Ama Maysa, aşırı duyarlı kulaklarıyla fısıltımı duymuş:

"Hayır" demiş ve sonra da çok sade bir biçimde eklemişti: "Ben Maysa'yım ve senin soyadını taşıyorum."

Anlaşılan, Şirket laboratuarlarında Maysa'nın belleğine benimle ilgili bütün bilgileri yerleştirmişlerdi. Maysa'nın karşısında aşırı bir şaşkınlığa düştüğümü gören sinir suratlı teknisyen:

"Androidlere karşı nasıl davranmanız gerektiği konusundaki bilgileri edinmeniz için şirketimizin iki aylık kurslarına devam etmelisiniz." dedi. "Size şimdilik şunu söylemeliyim: Hiçbir zaman Maysa'nın bir android olduğunu düşünmeyin. Onu bir insan gibi kavramalı ve özkızınız gibi davranmalısınız. O kendisi bir android olduğunun bilincinde... Ama neyse, bizim oryantasyon kurslarında bundan çok daha fazlasını size öğretirler."

Teknisyenin porselen dişlerini göstererek uzattığı "tesellüm makbuzunu" imzaladıktan sonra Maysa'yı elinden tutarak onu "evinin" kapısından içeri geçirdim. Dairenin her tarafını gezdirip, gerekli eşyaların nerelerde bulunduğunu gösterdim. Maysa, eve ve eşyalara sıradan bir ilgiyle bakıyor; bu sıradan ilgi bazen, bazı eşyalar üstünde aşırı bir dikkate dönüşüyordu. Kapıdan girince tam karşıdaki konsolun üstünde duran yeşim taşından, oyma dragon heykeline bakarken belli belirsiz gülümsedi. İri ve elâ gözleriyle herşeyi tarıyor ve gördüklerini büyük bir hızla pozitronik belleğine yerleştiriyordu. Şu anda onun pozitronik beyni, benimkinden birkaç kat hızlı çalışıyor olmalıydı. Renkli ve üçboyutlu fotoğraflar çekiliyor, kodlamalar yapılıyor ve mikro-cips devrelerde mikro-voltlar ve elektronlar hızla yer değiştiriyor ve bütün bu bilgiler gerektiğinde tekrar kullanılmak üzere bilinç alanına çıkarılmak için depolanıyordu. Maysa geniş mutfağımı pek beğendi. Sıcak hava kurutmalı banyomdan ise övgüyle sözetti.

"Görünüşe bakılırsa, kazancın pek yerinde, sevgilim."

Evet, iyi kazanıyordum. Paralarını nereye harcayaklarını bilemeyen zengin şaşkalozlara yarım ton tuzla yutulmaz edebî yalanlarla dolu reklam metinleri yazıyordum. Bu senaryolar, hiçbir harcamanın kaçınılmadan yapıldığı pahalı stüdyolarda halografik reklam filmlerine dönüştürülüyor ve TV'de gösterilerek yapımcı şirketin de benim de cebimi parayla dolduruyorlardı. Başarılı bir reklamcıydım. Benim metnini yazdığım bir reklam mikro-CD-Rom'uyla hiç gerekli olmadığı halde herhangi birine bir ceviz kıracağı bile satın aldırabilirdiniz. Maysa'ya uykuyla pek ilişkisi olmadığını bile bile yatak odamızı da gösterdim. Bana iki dakika kadar bu odada yalnız kalmak istediğini söylediği zaman aklıma şirketin teknisyeninin sözleri geldi: "Onun bir android olduğunu hiçbir zaman düşünmeyin..."

Şirketin iki aylık gelişim kurslarını başarıyla bitirmiş ve androidler hakkında çokşey bildiğimi sanmama rağmen, gerçekte bu konuda bilisizin teki olduğumu öğrenmem içimde bir tür eziklik yaratmıştı. Maysa ile çok normal bir çift olmuştuk. Herşey şaşılacak kadar yolunda gidiyordu. Maysa çok iyi bir ev kadınıydı. Belleğinde klasik Fransız mutfağından Çin mutfağına kadar hertürlü bilgi vardı. Ne var ki, yüzyılımızın aşırı nüfus artışı yüzünden organik gıda ham maddeleri yerine çoğu kez sentetik gıda maddeleriyle yetinmek zorunda kalıyorduk. Neyse ki, Maysa'nın yemek derdi yoktu. Mutfak masrafı olarak bana bir hiçe maloluyordu. Sadece onun için ayda iki kez küçük bir diyamanyetik taksiyi çalıştıracak yeterlikte pozitroik piller satın almam gerekiyordu. Bu pillerin fiyatı ise sadece benim gibi çok gelirliler tarafından ödenebilirdi. Milimetrik kübik boyutlardaki bu piller, şirketin laboratuvarlarıda uzmanlar tarafından Maysa'nın sağ bileğindeki yuvalarına yerleştiriliyor, tutarı otomatik olarak şirket bankasındaki hesabımdan düşülüyordu.

Dediğim gibi, Maysa çok iyi bir eş olmuştu. Bana öz annemmiş gibi bakıyor, bütün psikolojik ve fizik

gereksinmelerimi önceden sezerek ona göre davranıyordu. Adına geçmiş yüzyıllarda "şefkat" denen ancak günmüz insanının çoktan unuttuğu bir duygu türünü bana tattırmaya çalışıyor, bu konuda bir hayli de başarılı oluyordu. Cinsel yaşantımız ise tek sözcükle olağanüstüydü. Onunla sevişirken, kendimi gerçek, biyolojik bir kadınla sevişiyormuşum gibi duyuyordum. Maysa'yla, bir kadınla yatakta yapılabilecek herşeyi yapabiliyordunuz. Fellacio tekniği bir erkeği hazdan çıldırtabilirdi.

Evet, herşey çok yolundaydı. O kadar yolundaydı ki, herşeyin bu kadar yetkin, bu kadar doyurucu olmasına olanak yoktu. Birşeylerin, biryerlerde hiç olmazsa "normal tanımı ve boyutları" içinde aksaması gerekirdi. Ama hayır, herşey insanda belli bir huzursuzluk doğuracak kadar yetkin ve yolundaydı. İşlerin bu kadar iyi ve yolunda gitmesi bende küçük kuşku tohumları uyandırmaya başlamıştı. Benim gözümden kaçan ufak bir ayrıntı olması gerekirdi. Bu o kadar küçük bir ayrıntıydı ki, onu farkedebilmem için dikkatli ve keskin bir gözlem yapmalıydım. Bu karara vardıktan bir süre sonra, birdenbire ilişkimizde aksayan, "normal olmayan" şeyin ne olduğunu buldum.

Maysa, bir android gibi değil, biyolojik bir insan gibi davranıyordu. Psikolojik yapısı ise, bizlere kurslarda öğretilen:"Android psikolojisi" tanımına pek oturmuyordu. Örneğin androidler, sahiplerinin her isteğine, kendilerinin ve sahiplerinin varlıklarını tehlikeye atmaksızın uymak zorudaydılar. Maysa'nın ise bu kurala pek uyduğu söylenemezdi. Sözgelimi, beni aşırı alkol alışkanlığı yüzünden uyarması gerekirken, hiçbirşey söylemiyor; tam tersi kadehimi kendi elleriyle dolduruyordu. Daha başka ayrıntılar da vardı. Örneğin, hastalığım nedeniyle kandaki elektrolit dengesini koruyacak ilaçlarımın alınma saatini bana anımsatmak konusunda ihmalkâr davranıyordu. Gerçi şirketin kursunda bizlere bu modelin çok yeni olduğu ve yüzde doksan dokuz oranında gerçek bir insana yakın olduğu öğretilmişti ama bizler de androidlerin genel özelliklerini biliyorduk. Romanlara, filmlere konu olmuşlardı. Fizik özellikleri açık seçikti. İnsanlar gibi duygulanırlar ama ağlayamazlardı. Gözlerinden yaş gelmez, ancak ağlamaya benzer hıçkırık ve iniltiler çıkarırlardı. Fiberglass damarlarının içinde akan kanları kırmızı değil, pembeye yakın bir renkteydi. Göbek düğümleri yoktu. Saçları yanmaz, kırılmaz ve büyümezler, tırnakları uzamazdı. Bir tür organik deri altındaki silikon etleri kesildikleri zaman biyolojik yaratıklarda olduğu gibi yara kendiliğinden kaynamaz, şirketin androidle birlikte verdiği aksesuarlar arasında yeralan özel bir aygıtla yamanır ya da deyim yerindeyse "tamir edilirler"di. Maysa'da bu özelliklerin hemen hepsi vardı. Yalnız kanının rengini görememiştim. Ama günün birinde mutfakta kazayla bir tarafını kesince onu da görecektim nasıl olsa. Her türlü kuşku bir yana, Maysa, fizik olarak tam bir androiddi ama psikolojik yapısı sapına kadar "humanum"du. Bu konuları onunla konuşamazdım. Kursta bizlere bu tür sorular sormaktan dikkatle kaçınmamız gerektiği öğretilmişti. Bu ve buna benzer sorular android psikolojisi üstünde olumsuz etkiler yapıyordu.

Tatlı tatlı geçen o güzelim yaz akşamlarında Maysa ile aramızda şöyle bir olay geçti:

Bir gece önce Barcelona'dan gelen çok eski ama çok sevdiğim bir arkadaşıma rastlamıştım. Çevrebilim uzmanı olan dostum o akşam hızı saatte 900 km'yi aşan yeni monoray trenle tekrar Barcelona'ya dönecekti. Onu ancak bir kez ve o akşam görebilecektim ve bu konuda Maysa'ya zamanında uyaramamış, geç geleceğim konusundaki gerekli bilgiyi verememiştim. Ancak saat yirmi ikiden sonra gardaki vizifondan evi aramış ve durumu kendisine aktarmıştım. Maysa, vizifonda birşey söylememiş, tatlı ve yumuşak bir sesle beni yemeğe beklediğini fısıldamıştı. Oysa androidler yemezlerdi. Daha gerçeği insansal besinler almazlar, tüpler içinde seruma benzer birtakım maddeleri ayakbileklerindeki kataterler aracılığıyla sistemlerine dahil ederlerdi. O da yirmi dört saatte bir... Ama akşam yemeklerimiz, Maysa'nın yemeyip tatlı gevezelikleriyle beni avuttuğu geleneksel bir tören halini almıştı. Bu akşam yemeklerinin Maysa için de benim için de 20 YY'da ailecek yenen akşam yemekleri gibi ayrı bir özelliği vardı.

Saat 22.15'te diyamanyetik taksiyle eve döndüğümde Maysa yemek masasını hazırlamış, oturmuş dalgın bir tavırla beni bekliyordu. Ben yemeğimi yiyip bitirene kadar alışkanlığının tersine hiç birşey söylemedi. Banyo yapıp yapmayacağımı sordu. Ona yıkanmak istemediğimi, yorgun olduğumu söyledim. O da anlamlı bir bakışla yüzüme baktıktan sonra bana: "İyi geceler" dileyip, yatağına çekildi.

Androidler uyumazlardı. Hem de hiç. Tıpkı "junkie"ler gibi... Ama Maysa uyuyordu ya da uyuyor rolü yapıyordu. En küçük bir gürültüde hemen yatağın içine doğrulup oturuyor ve duyarlı işitme ve görme sistemiyle çevreyi tarıyordu. Androidler bu özellikleri yüzünden iyi birer ev bekçisi sayılırlardı. Ama Maysa bu duyarlığı taşımasına rağmen insanlar gibi uyuyordu. Sessiz, fısıltılı bir uykuydu bu. Gözkapakları da kapanıyordu.

Ertesi akşam işten eve döndüğümde Maysa'nın üstünde insanlara özgü bir durgunluk vardı. Yüzüme bakmıyor, pek az konuşuyor ve Hintli bilgeler gibi meditasyonlara dalıp gidiyordu.

Androidler, bilgisayarlar gibi arızalanmaz ama "hastalanırlar"dı. Daha gerçeği, androidler yarı pozitronik, yarı fizyolojik devrelerden oluştukları kabul edilen bir sistem olarak ele alındıklarından, bir tür protezle desteklenmiş bu organizmalarda arıza da hastalık da ya da her ikisi birden görülebilirdi.

Maysa'nın bu özel durumu hakkında kendisine soru sorup sormama konusunda geçirdiğim bir iki dalgın dakika onun da dikkatini çekmiş olmalı ki onun:

"Neyin var senin" diye soran berrak sesiyle karşılaştım.

Ses, azıcık dikkat edilirse fondaki belirtilerden her zaman mikrofonik olduğu anlaşılabilen türden değil, gerçek bir insan sesiydi. Üstelik de çok iyi tanıdığım, belleğime bozulmaz bir biçimde kazınmış, âşık olduğum ikinci eşim Nevin'in sesiydi. Bu sesi unutmama olanak yoktu. Oniki yaşındaki bir oğlan çocuğunun sesini anımsatan ama alabildiğine dişi, alabildiğine feminin bir sesti.

"Birşeyim yok, sadece yorgunum" dedim.

Maysa yine Nevin'in sesiyle sordu:

"Neden bu kadar yorgunsun?"

Bu sorusuna karşılık verirken yaptığım yanlışlığın, sonradan bütün bir insanlık tarihini kökten değiştirecek olayların başlangıcı olacağını bilemezdim.

"İnsanım, elbette yorulurum"

Çıkmaz sokaklardan oluşan umutsuzluklar ormanında devirdiğim bu çam, bir hayli iriceydi doğrusu... Ama artık iş işten geçmiş bulunuyordu. Maysa önce "ah" ile "ıh" arası bir ses çıkardı. Sonra da divanda dizlerini altına alıp iki büklüm olarak ağlamaya koyuldu. Hıçkırıklar ve iç çekmeler bir insanın üslubuydu ama gözlerinde kızarıklık şöyle dursun tek bir damla gözyaşı bile yoktu. Yutkunarak ondan özürler dilemeye koyuldum ama o beni dinlemiyor, objektiflerini kendi iç dünyasına çevirmiş, ordaki yapay anılarını gözden geçiriyordu. Ansızın Maysa'nın geçen akşamki olay nedeniyle kıskançlığa benzer bir duygunun çevresinde dolaşmakta olduğunu anladım. Benzer değil, düpedüz insansal bir zaaf olan kıskançlıktı bu. Benden kuşkulanıyor olmalıydı. Bir androidde bu tür duyguların başgösterebileceği konusunda kurslarda uyarılmıştık.

İçimde, çok derinlerde bir yerlerde küçük bir deprem oldu. Ancak bu küçük sarsıntı hızla değişim göstererek beni götürüp içler acısı bir hüzün bataklığının ortasına bıraktı. Çabucak toparlandım ve onu avutacak sözleri bulup, sıralamaya koyuldum. Azıcık da korkmuştum. Çünkü elektrik devrelerini elleriyle tutarak kendi yaşamlarına kendi elleriyle son veren androidlerin öykülerini de duymuştum. Sonradan çok pişman olacağım, geri çevrilmesi olanaksız bir yanlışlık yapmamam gerekiyordu. Daha sonraki günler onu iyi idare etmeye başladım. Ne var ki yüreğime düşen kuşku tohumları hızla büyüyor, filizlenme aşamasına geliyorlardı.

İnsanın yüreğlne bir kez kuşkunun gölgesi düşmeyegörsün!

Maysa'nın insansal tavırları, duygulanımları, bana olan bağlılığı, bu kuşkularımın aklıma takılı birer soru çengeli halinde büyümesine neden oluyordu. Sonunda servetimin geri kalan dörtte birini, İstanbul'un en ünlü özel dedektifi ünvanını taşıyan Dr. Alvarez'e yatırmamı gerektiren olay gerçekleşti.

Bir akşam yemekten sonra çayımı içmiş halografik TV'nin karşısında tatlı tatlı demleniyordum. Show programındaki mini etekli kızların bacaklarını inceliyor ve bunların hiçbirinin Maysa'nınkiler kadar biçimle olmadıklarını düşünüyordum. Maysa, bütün yapaylığına karşın sıcak ve şirin bir kedi kıvraklığıyla divana uzanmış, eline Nevin'in çok sevdiği Andre Gide'in "Pastoral Senfoni"sini almış okuyordu. Ansızın divanda doğrulup, oturarak, duvardaki Nevin ile benim yıllar önce Lara Şelalesi altında çekilmiş çıplak mayolu fotoğrafımıza bakarak anlaşılabilir bir biçimde mırıldandı:

"Herşeyi, herşeyi anımsıyorum..."

Bakışlarımı ekrandan çevirerek ilgiyle sordum:

"Neyi anımsıyorsun Maysa?"

Derin dalgınlığından kurtularak:

"Hiç," dedi, "hiçbir şeyi..."

Meraklanmıştım. Bir androidin edebî bir biçimde düzenlenmiş yapma anılarından başka birşeyi olamazdı. Maysa, laboratuvardaki yatağından doğrulduğu andan itibaren yaşadıklarının dışında neyi anımsamış olabilirdi ki? Neyi anımsadığı konusunda biraz üsteleyince yine o kedi mırıltılarından oluşan sessiz ve gözyaşından yoksun ağlamayı tutturdu.

İçime kurt düşmüştü. Ertesi gün öğleden sonra Dr. Alvarez'in sekreterinden randevu alarak, bürosuna onu görmeye gittim. Dr. Paul Alvarez, İstanbul'a yerleşmiş, İspanyol asıllı, tuttuğunu koparır eski bir polis müfettişiydi. Uzmanlardan oluşan geniş bir araştırmacı kadrosuyla çalışıyor, yüksek dereceli devlet memurlarıyla, gezegenlerarası mafyayla ve illegal siyasal örgütlerle ilişki içinde bulunuyordu. Hükümetin kendi polis örgütüyle, bazı devlet adamlarının bile Dr. Alvarez'den yardım aldıkları söylentisi zaman zaman kulağımıza çalınıyordu. Dr. Alvarez'in doktorluğu ise tıp değil, hukuk alanındaydı. Beni alışılagelmiş iş görüşmesi protokolü içinde karşıladı. Bana nasıl yardımcı olabileceği yolundaki sorusunu çok sade bir biçimde karşıladım:

"Geyşa Android Şirketi" hakkında geniş kapsamlı bir araştırma istiyorum."

Dr. Alvarez bir süre sustu. Sonra eliyle kısa kesilmiş kır saçlarını sıvazlayıp, gözlerimin içine bakarak sordu:

"Çok açık söyleyin; neyin peşindesiniz efendim? Araştırmanın hızla sonuçlanabilmesi için bunu bilmem gerek."

"Bu şirketin ürettiği androidlerin yapay olmadıklarına inanıyorum."

"Yani?"

Sabırsızlıkla ekledim:

"Bakın Dr. Alvarez, sorun şu: Bu şirkete sipariş verdiğim android, tıpkı bir kazada yitirdiğim eski eşim gibi davranıyor."

"Bundan daha doğal ne olabilir ki." dedi Alvarez, "Bu özellikleri şirkete siz vermişsinizdir. Benim androidim de yıllar önce kaçırılan ve bir daha bulunamayan sevgili kızımın özelliklerini, daha gerçeği kişiliğini taşıyor."

Dr. Alvarez'in neden yaşamını bu işe adadığını

anladım. Kaçırılan kızını bulabilmek için bütün Güneş Sistemini didik didik aratmış ama şanssız kızı bulamamıştı. Sonunda bu tür olayları aydınlatacak özel bir örgüt kurarak uzmanlaşmaya ve insanlara yardım etmeye karar vermişti.

"Bakın," dedim kendisine, "bütün bunları ben de biliyorum. Ama kızınız geçmişle ilgili birtakım gerçek anıları anımsayabiliyor mu? Örneğin, yalnız ikinizin bilebileceği ortak bir anı kırıntısı, bir küçük ayrıntı? Benimki anımsıyor."

Konuşmamızın başından beri ilk kez Alvarez'in gözlerinde bir zekâ ışıltısının çaktığını gördüm. Önündeki içiletişim aygıtına eğilerek sekreterine:

"Geyşa Android Şirketi" hakkında elimizdeki bütün bilgileri istiyorum" dedi.

Sonra içiletişim aygıtını kapatan düğmeye dokunarak bana döndü:

"Peki, isteğinizi yapacağım ama bu iş size biraz pahalıya malolacak" dedi.

İki hafta sonra işyerimdeyken vizifonda Dr. Alvarez'in kaygı dolu çehresi belirdi.

"İstediğiniz bilgileri edindim. Biraz sonra özel şifreyle internet kanalından elinizde olacak..."

Duraksadı. Birşeyi söyleyip söylememek konusunda tereddüt ediyor gibiydi. Ezik bir sesle:

"Bakın beyim" dedi, "keşke bu işi hiç karıştırmasaydık. Şimdi ikimizin de yaşamı tehlikede. İsterseniz Ulusal Güvenlik'ten koruma isteyin."

Sonra da hiçbir soru sormama olanak bırakmadan vizifonu kapattı. Sekreteri ise kendisiyle görüşmek için yaptığım girişimleri olumsuz karşıladı.

Az sonra internet'in özel şifreli kanalından gelen mesajı elektronik şifre çözücüde dinlerken şaşkınlıktan gözlerim irileşmiş, ağzım da heyecandan kupkuru olmuştu. "Geyşa Android Şirketi", zengin ve varlıklı kişilerin ölmüş bulunan çok yakınlarını yasadışı yollardan ele geçiriyor, bu kadavraları çok düşük ısılardaki hidrojen karıyla çelik tüplerde saklıyordu. Zengin ve varlıklı kişinin nasıl olsa bu alanda teknolojik tekeli elinde bulunduran şirkete başvurarak sevdiği yakının android bir kopyesini satın almak isteyeceğini biliyordu. Bu istek gerçekleştiği zaman, şirket çok büyük bir para karşılığında kadavrayı sentetik ve pozitronik devrelerle donatarak, çağımızın sağladığı tıbbî ve psiko-fizik olanaklarla yaşama döndürüyor ve yarı insan yarı robot bu yaratığı müşterisine satıyordu. İşte binlerce insan gibi benim de başıma gelen buydu. Android Maysa, iki yıl önce yitirdiğim sevgili eşim Nevin'den başkası değildi.

Dehşet içindeydim!

Akşam eve dönünce mutfağa koşup yemekle ilgilenen Maysa'nın kollarına:

"Nevin, sevgilim," diye haykırarak atladığım zaman Maysa önce oyuncağı elinden alınmış bir çocuk gibi mahzun mahzun yüzüme baktı. Sonra da bir hamlede atlayıp mikro-fırının kablosunu ortadan kopararak yarı protez bedenini şehir cereyanı akımına terketti. Bir anda pozitronik sinir sistemi yanıp kül olmuştu. Gerilimin şiddetiyle ciğerleri patlamış, güzel ve biçimli dudaklarının arasından kırmızı insan kanı sızmaya başlamıştı. Kırmızı, gerçek insan kanı, pembe android kanı değil...

Şimdi içimde hem Nevin'in hem de Maysa'nın acısını birlikte taşıyorum. Çünkü, Maysa bir bakıma Nevin'in ta kendisi olmakla birlikte aynı zamanda ayrı ve bağımsız bir kişiliğe de sahipti. O bir bakıma yeni bir kişilik olan Maysa'nın da tâ kendisiydi. Mass-media'nın:"Yüzyılın skandalı ve en büyük adlî davası" dediği, "Geyşa Android Şirketi" sorumlularının en ağır cezalara çaptırılacağı duruşmalar ise bu acılarımı hiç de hafifletmeyecekti.

... Dr. Hermann DeWitte ve ekibi, "İbn-i Sinâ Enstitüsü Araştırma Laboratuvarlarında" tıbben ölmüş olduğu kabul edilen bir kadavrayı yaşama döndürmeyi başardıkları zaman, bu buluş yasadışı yollardan yapılan baskılarla "Geyşa Android Şirketi" tarafından Birleşik Dünya Federasyonu'nun ulusal savunma bütçesine çok yakın bir tutarla satın alındı. DeWitte ve arkadaşları kuşkulu bir taksikopter kazasında yaşamlarını yitirdiler. Olay tıpkı yirminci yüzyılın ikinci yarısında bulunan pistonsuz ve silindirsiz içten yanmalı motor patentinin, zamanın büyük otomobil şirketleri tarafından satın alınarak, kulanılmamak üzere çelik kasalara kitlenmesine benziyordu. DeWitte ve arkadaşlarının buluşu bütün güneş sisteminden gizlenmiş ve "Geyşa Android Şirketi"nin tekeline geçmişti. Olay mass-media'dan, hatta devletin gizli servisinden bile gizlenmişti. (Bazı kaynaklar, gizli servisin olaydan haberli olduğunu, ancak bilinmeyen nedenlerle buna gözyumulduğunu yazarlar.) DeWitte ve ekibinin buluşu ancak 25. YY'ın sonundaki büyük toplumsal devrimden sonra tüm insanlığın malı oldu. Bir kadavrayı yaşama döndürme işlemi, belirli bazı özel durumlarda, belirli kişilere; o da ailesinin izniyle olmak koşuluyla uygulanacak bir biçimde yasalara bağlandı. Bu kişiler, insanlığın alınyazısı ve selameti üstünde etkin ve olumlu birer rol oynayabilecek devlet adamlarıyla bazı bilimadamlarıydı...

(Dr. Fun CHANG: "Eski Dünyadan Anılar", Mikro-CD ROM, Analog Yayınevi, Ganymede, Yıl: 2527, USCDRom N.Omicron:5-378-641-002)

Cengiz GÜNDOĞDU
AKANYILDIZ
Öyküler

İNSANCIL YAYINLARI

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

2 Ağustos Cuma

Türkiye'de ödül yarışmalarına katılan... ödül alan şairlerin, şiiri ciddiye almadıklarını düşünüyorum. Şundan ötürü. Bütün sanat eserleri biriciktir. Şiir de öyledir. Biz bir şiiri, beğensek de beğenmesek de böyledir. Bu yüzden... sanat eserinin... şiirin biricikliği yüzünden ne kadar şair varsa, o kadar şiir vardır. Olmalıdır. Olması gerekir. Bir şiir size göre güzeldir, öbür şiir güzel değildir. Ama bir şiire birinci... öbür şiire ikinci diyemezsiniz. Birinci, ikinci, üçüncü kategorileri sanat eseri için geçersizdir. Birinci, ikinci üçüncü kategorileri metalar için geçerlidir. Burdan bakıldıkta, yarışmaya katılan şair, şiirine biricik sanat eseri diye bakmıyor demektir.

Ödülcü şair, şiirini meta diye görür. Bu şiiri ciddiye almamaktır. Şiirine meta diye bakan... ödül ödül diye koşturan şairleri hiç ciddiye almadığımı burda söylemeliyim.

İşin bir başka yanı daha var. Şair, karakter olarak meşruiyet talep edemez. Etmemeli. Ödüle talep, belirli kişilerden toplum önünde meşruiyet talep etmektir. Ödül törenlerinden sonra çıkan fotoğraflara hep hüzünle bakarım. Belirli kişilerden meşruiyet talep eden... belirli kişilerin önünde ceketini ilikleyen şair, hiç saygıdeğer değildir.

Şair bir evrendir. Üstelik o evreni kendi yaratmıştır... o evreni kendi yaratmalıdır. Şairin yanardağları... okyanusları... ulaşılmaz yıldızları... evreni birbirine katan fırtınaları vardır.

Ödül talep eden şair, başkasının evreninde... başkasının çekiminde yaşıyan kötü bir kuyruklu yıldızdır. O ancak ödül törenlerinde görünür, sonra evrenin karanlığında kaybolur.

Ödül alan... ödül talep eden şair kara delik olmaya mahkumdur... O, bütün güzellikleri... bütün yıldızları yutacaktır... söndürecektir.

Ödül talep eden... ödül alan bir şair, başkasının evrenine boyun eğen bir zavallıdır.

İnsancıl, yıllardır bu zavallığa isyan eden... şairleri bu konuda isyana çağıran bir dergi. Şu bilinmeli. Ödül, Türkiye edebiyatının beyin kanseri. Bu kanser, acımasız bir kesip biçmeyle söküp atılmalı. Bu kanserle Türkiye'de edebiyatı öldürmek isteyenlere kesinlikle engel olunmalı.

Şimdi burdan Mustafa Köz'e geliyorum. Mustafa Köz, bir şair... *Şiir Oku* adlı bir dergi de çıkarıyor. Mustafa Köz'ü sever miyim, sevmez miyim, bilmiyorum. Pek tanımıyorum. Arada bir karşılaşırız selamlaşırız... o kadar. Peki, Mustafa köz beni seviyor mu. Sanmıyorum.

Geçen günlerden birinde Bulunmaz Kültür Merkezi'ndeyim. *Şiir Oku*'nu okuyorum. Yan masada da Mustafa Köz. *Şiir Oku*'nu okurken bir de ne göreyim. Dergide bir açıklama. Şöyle. Aynen. "Bir açıklama. Onunucusu düzenlenen Halil Kocagöz Şiir Ödülü, sekreterya çalışmasıyla bu yıl, 1995 yılında yayımlanan şiir kitaplarından 47'sini ödüle değer bulmuştur. Seçilen 47 kitap arasında "Salıdan Önceki Pazartesi" adlı kitabımın bulunduğunu öğrendim. Bir vejetaryen olarak "yüzü olan hiçbir canlıyı yiyemeyeceğim" ve şiir ödülü, şiir yarışması gibi şairi toplumsallaştırma araçlarından hiçbirine katılmadığımı, ödüllere ve bu türden egemenlik ilişkilerine yol açacak araçlara karşı olduğumu, değişik zamanlarda yazdığım yazılarla belirtmiştim. Adımın böyle bir düzenekte yer alması beni incitmiştir. Bu açıklamanın ödül sahibini bulmadan yapılmamasının nedeni, ödülle ve adımla ilgili herhangi bir spekülasyonunun gereksizliğiydi. Şimdi ödülün sonucu bilinmektedir. Ödül sekreteryasının iyiniyetine inanarak, geç de olsa kişiliğimi ve şiir kitabımı bu yarışmadan uzak tutması dileğimdir. Mustafa Köz."

Bu açıklamada ne var. Bu açıklamada bir şairin, hem etiğini, hem estetiğini temellendireceği dört temel kavram var. Birincisi. Şair, egemenlik araçlarından kesinlikle uzak durmalı. Egemenlik ilişkilerinden uzak durmayan... şiirini egemenlik aracı gibi kullanan şair, Nazım Hikmet'in Kafatası adlı "faciası"da ki gibi feci durumlara düşer.

İkinci kavram incinme. İç dünyası dumura uğramış... incinmeyi unutmuş bir şair, güzel şiir yazamaz. O, bol ışıklı gecelerin... flaşların palavracısıdır.

Üçüncü kavram kişilik. Şair, bu çerçöp... bu kepaze dünyada yabancılaşmayı kırma mücadelesi veren... kişiliğini ciddiyetle koruyan insandır. Ödülcülere... ödül tapınıcılarına, ödüllerini fırlatıp atan şair, ancak bu tavırla kişiliğini koruyabilir.

Dördüncü kavram, "şiir kitabım" Evet. O, şairin "şiir kitabım"dır. O şairin metası... malı... ödüle sokacağı... bugün kaybedip yarın yenisini alacağı gazlı çakmağı değildir. Şairin "şiir kitabım" bilgiyle... emekle yaratılmış eserdir. O eser, her türlü rezalete karşı vuruşa vuruşa korunmalıdır.

İşte Mustafa Köz bunu yapıyor. Ben, egemenlik araçlarında yokum. Ben incinirim. Benim kişiliğim var. Ben şiir kitabımı korurum, diyor.

O açıklamayı okuduktan sonra, yan masada Mustafa köz'e baktım. Bir şeyler yazıyordu. kalktım. Mustafa Köz'ü kutladım. Şimdi düşünüyorum. Mustafa Köz'ü seviyor muyum, sevmiyor muyum, bilmiyorum. Sevecek... ya da sevmeyecek kadar tanımıyorum da ondan. Bunların hiçbir önemli değil. Şu kesin ama, Mustafa Köz'e saygı duyuyorum.

Şiir için... şiirin saygınlığı için mücadele eden bu genç insana... bu şaire, şiirimizin Spartaküs'ü diyorum. Şiirimizin bu Spartaküs'ünü saygıyla selamlıyorum. Şimdi onlar, o egemen çevreler... o star sistemi, Mustafa Köz'ü çarmıha germek... çarmıha çivilemek için hazırlıklara başlamıştır bile.

Ama bu kez onlar başarılı olamayacak.

8 Ağustos Cuma

İki aydır ciddi bir sıkıntıyı yaşıyordum. O sıkıntıyla yaşıyordum. Sabaha karşı uyandıkta sıkıntıdan üstüme ter basıyordu, uyuyamıyordum. Sıkıntıdan sık sık burnum kanıyordu. Kimse üzülmesin... kimse iç sıkıntısına uğramasın... kimsenin iç dünyası bozulmasın diye bu sıkıntımı belli etmiyordum.

İki ay böyle yaşadım.

Şimdi bunu anlatacağım. *İnsancıl*, Yay-Sat'la dağıtılıyor Türkiye'de. 30 Mayıs Cuma günü noter aracılığıyla bir mektup geldi *İnsancıl*'a. Yay-Sat'la Birleşik Dağıtım Bir Yay adlı yeni bir dağıtım örgütü kurmuşlar. Bunu bildiriyordu mektup. O gece daha durum netleşmeden Ankara'ya hareket ettim bir konferans için. Sabah garda *Cumhuriyet*'te okudum. Bir Yay, yeni koşullarla dağıtacakmış gazeteleri... dergileri. Bunu okudukta ter boşandı. "Bittik" dedim. Hemen İstanbul'u... *İnsancıl*'ı aradım. Bir-Yay yeni sözleşme için çağrı yapmış. Tabii yeni koşullarda. Yeni sözleşme yapılmadan hiçbir dergi... gazete dağıtılmayacakmış. Param olsaydı hemen İstanbul'a dönecektim uçakla... ama param yoktu. O durumda konferansı verdim. O akşam Nazif'le konuştuk. Nazif gazeteci, Evrensel'de. Yeni dağıtım koşullarının ağır olduğunu söyledi. Himalaya, üstüme devrildi sandım. Tabii kendimi tutuyorum. Belli etmiyorum. O gece hemen İstanbul'a döndüm. Sabaha doğru Berrin Taş'la Yay-Sat'a... *İnsancıl*, komisyon dışında her ay 32 milyona dağıtılıyordu. Dağıtım bedeli komisyon dışında net 50 milyona çıkarılmış. Bu, KDV'yle 57 milyon ediyor. Hesap kitap, *İnsancıl* bunu kaldıramaz. Fiatı yükseltsek... başa başa bile gelmez. O zaman yaşama düzeyimizi biraz daha geriye çekeceğiz. Diyelim fiatı yükselttik, ya okur buna tepki gösterir de *İnsancıl*'ı almazsa. İşte o zaman bittik. Ama bu kararı vermek zorundaydık. Verdik. *İnsancıl*'ın fiatını 150 bin lira yaptık. Sonucu iki ay sonra alacaktık. İşte bu iki ayı, başta anlattığım sıkıntılarla yaşadım. Kimseye belli etmeden. "Arkadaşlar, iki ay sonra çıkmayabiliriz" desem panik olabilirdi. Bu panik bizi götürürdü.

O gün... o cumartesi dağıtım örgütüyle yeni anlaşma yapıldıktan bir saat sonra, *İnsancıl*'ı getiren kamyon Yay-Sat'a geldi. Bir terslik olmasın diye işin başında durduk. Sonra binbir kaygıyla... üzüntüyle ayrıldık ordan. Böyle bir mücadeleye girdiğim için geçen yıllarıma kahrettim... geçen yıllarıma sövdüm.

Sonra o tatsız... sıkıntılı... üzüntülü bekleyiş başladı. Tam iki ay. Bazen bir masanın başında gülüşerek konuşurken, arkadaşlarıma bakıyordum. Üzülüyordum. Durumu anlatmak istiyordum. Üzülsünler istemiyordum. Bazen onlara kızıyordum. Neden durum değerlendirmesi yapmıyorlar... neden beni hissetmiyorlar diye. Bitmez tükenmez üzüntülerle yaşıyordum. Panellerde... açık oturumlarda... konferanslarda güldür güldür konuşuyordum ama sıkıntıyla... üzüntüyle. Kendimce çözüm yolları arıyordum, bir saat sonra o kararı değiştiriyordum.

Bir dağdan yuvarlanıyordum. Tutunduğum kökler... kayalar elimde kalıyordu.

Bugün satış durumunu öğrenmek için sarsak adımlarla Yay-Sat'a gittik. Satışta düşme yok. Rahatladım.

İnsancıl okuruna teşekkür ediyorum.

10 Ağustos Cumartesi

Yeni öğrendim. Eskiden... çok eskiden kanatlıymış dağlar. Hind efsanesi böyle diyor. Aynen "Eskiden kanatlıydı dağlar. İstedikleri zaman uçar, diledikleri yere konarlardı. Toprak, onların gidiş gelişlerinden öylesine sarsılıyor, öylesine inliyordu ki, Tanrı Sudra onun haline acıdı ve dağların kanatlarını kesti, kanatlar bulut oldu. Bulutların dağlara koşması bundandır" (Cemil Meriç. Bir Dünyanın Eşiğinde. İletişim Yayınları. İstanbul. 1994) Bunu okudukta iç dünyam kalktı oturdu... kalktı oturdu. Ne güzel bir benzetme... ne güzel bir yakıştırma.

Aşk için bir büyü var. Pek sevdim. Büyünün son bölümü şöyle. "Güneş nasıl kucaklarsa ufukları/ Kalbini öyle kuşattı varlığım/Uzaklaşma benden, uzaklaşma!/Cananım ol."

Şimdi nerden çıktı bu. Düşünce dünyasıyla ilgili bir kitap yazıyorum. Yalnız Batı'nın değil, Doğu'nun düşünce dünyasını da inceleyeceğim. Cemil Meriç de Doğu'yla ilgilenmiş bir düşünürümüz. İşte bu inceleme sırasında rastladığım güzellikleri size söylemek istedim.

Yazmayı düşündüğüm... yazmaya başladığım kitap biter mi, bitmez mi, bilmiyorum. Hep sıkıntı... hep, her gün aşılması gereken zorluklar... bu karmaşada zar zor yazabiliyorum. Bir yandan da gülüyorum kendime. Daha yazmayı düşündüğüm en azından on kitap var. Her neyse... şimdi başladığım kitap n'olur bilmiyorum. Ama ben dağların kanadı bulutları unutmayacağım.

Ya, öyleymiş... bulutlar, dağların kanadıymış. Eskiden... çok eskiden. Zamanım olursa, bu efsaneyi öyküleştiririm, güzel bir öykü çıkar bundan.

Belki bir gün.

14 Ağustos Çarşamba

Günler geçip gidiyor. Geçip giden günlerde üzüntülerle sevinçler içiçe giriyor. Bir üzüntüyü, bir başka üzüntü kovalıyor. Pazartesi sabahı öğrendim. Arkadaşım Gürel Sürücü gözaltına alınmış. Derken bir haber daha, Gürel Sürücü tutuklanmış hapse gönderilmiş. Gürel Sürücü neden tutuklanmış... n'olmuş, bütün bunları bilmiyorum.

İşte böyle. Bir gün önce dergide şurdan burdan konuştuğumuz arkadaşımız, bir gün sonra gözaltına alınıyor... tutuklanıyor, hapse gönderiliyor. Ama biz arkadaşımla bir gün önce, *İnsancıl*'a getireceği yazı için sözleşmiştik... Sen onu beklerken... niye gecikti, niye yazı getirmedi derken... sinirlenirken, bir telefon "Gürel Sürücü gözaltına alındı" Dur... aman... napalım... nerde... niçin derken, bir telefon daha, "Gürel Sürücü tutuklandı, hapise gönderildi"

Şurdan burdan... mideye... sırta... göze... yüzün tam ortasına inen üzüntü yumrukları.

Dayanmak gerekiyor... direnmek gerekiyor.

16 Ağustos Cuma

Geçen gün sinemaya gittik. Fitaş'a. Ben, Zühtü Bayar, Berrin Taş, Pelin. Çoktandır sinemaya gidemiyordum... oraya koş, buraya koş, görmem gereken filmleri kaçırıyordum. Zühtü Bayar, "İstanbul Kanatlarımın Altında'yı görelim" dedi. Sevindim. İstanbul Kanatlarımın Altında konuşulan bir film. Tabii, göremediğim için susuyordum. İşte bu film için Fitaş'a gittik.

Önce şunu söyleyeyim. Bu filmle ilgili bir açık oturum yapılmıştı televizyonda. Hangi kanalda unuttum şimdi. O açık oturumda filmin yönetmenini hiç beğenmemiştim. Tabii konuşmasını... Filmini anlatmıyor, yavan polemikler yapıyordu. Yavan polemikçileri hiç sevmem. Her neyse... İşte bu duyguyla gittim *İstanbul Kanatlarımın Altında* filmine.

Filmi beğendim. Her şeyden önce atılgan bir film *İstanbul Kanatlarımın Altında*. Böyle eserlerde olabilecek kusurları büyütmemek gerekir. Böyle bir tavır, daha az kusurlu atılgan eserlerin önünü kesebilir.

Bir de şu var. Bu tür filmleri eleştirirken tarih ölçüt alınmamalı. Bu filmde IV Murat'ın saçı epey eleştirildi. IV. Murat'ın saçı öyle olabilir de olmayabilir de. "Efendim, IV. Murat'ın saçı öyle değil. Bakın işte resmine" dendikte, bu, yaratıcının özgürlüğünü engeller. Ayrıca IV. Murat'ın saçının öyle olduğunu nerden biliyorsunuz.

Sanatçı, tarihle istediğince oynayabilir... Tarihi olayları değiştiribilir. Sözgelimi, bir yönetmen son padişahı, kurtuluş savaşının başında gösterebilir. Padişah, Samsun'a çıkabilir... ordan Ankara'ya gidebilir. Yönetmen böylece bir padişahın nasıl kurtuluş savaşı yönetebileceğini... sonucun n'olacağını göstermek isteyebilir. O yönetmene "Efendim, senin bu filmin tarihi gerçeklere aykırı " denmemeli.

İstanbul Kanatlarımın Altında adlı filmde olagenlerin gerçekliği beni ilgilendirmiyor. Yönetmen o dönemde toplumun baskıcı yanını pek güzel belirtmiş. Filmin hakikatı bence bu, üstelik bu hakikat doğru.

21 Ağustos Cuma

Dün dergide oturuyordum. Bir baktım Gürel Sürücü geldi. Ben Gürel'i Sakarya'da hapiste biliyordum. Öyle demişlerdi. Birden karşımda görünce hem şaşırdım, hem sevindim. Anlat bakalım dedikte, anlattı. Terör Dairesi'nce gözaltına alınmış Gürel Sürücü. Sekiz gün sürmüş gözaltı. Örgüt bağlantısını araştırmışlar. 1993 yılında birinin ifadesine göre. Sekiz gün sonra savcılığa çıkarmışlar... savcılık kovuşturmaya gerek görmemiş. Gürel'i salıvermişler. Sakarya hapihanesine giden herhalde bir başka Gürel'di.

Gürel'in birden bire gözaltına alınması... sekiz gün sorgulanması... İşte bu, Türkiye'nin temel sıkıntısı. Kapitalist sistemin kendini koruması için gerekli yasal önlemleri almasını anlıyorum. Ama ciddi bir inceleme... araştırma yapılmaksızın, insanın durup dururken gözaltına alınmasını anlamıyorum. Üstelik bu sekiz günün insanda oluşturduğu maddi-manevi zararı devlet karşılamıyor. Ortada bir yanlış iş var. Bu yanlış işin ceremesini yalnızca Gürel çekiyor. Yanlış iş yapanların hiçbir sorumluluğu yok.

Ama biz bunlara da aldırmıyoruz. Gürel, başına bir iş gelmeden salıverildi diye seviniyoruz.

Garip bir sevinç bu.

22 Ağustos Perşembe

Teori ve Politika, üç aylık kitap dizisi *Teori ve Politika*'nın şimdiye kadar çıkan üç sayısını da dikkatle okudum. Önce şunu söyleyeyim. *Teori ve Politika* "Bakın biz neler biliyoruz, sizler bizi okuyun, öğrenin havasında" değil. Böyle olsaydı son derece itici olurdu benim için. Peki, *Teori ve Politika* nasıl bir kitap dizisi.

Bizler... hepimiz, şurdan burdan okuyarak... dinleyerek... inanarak kimi doğrular belledik. Yıllarca bu doğrularla yaşadık. Doğrularımıza kem söz söyletmedik... yan baktırmadık... gözünün üstünde kaşın var dedirtmedik. *Teori ve Politika* işte bu doğruları sorguluyor.

Ne kadar rahatsız edici değil mi.

Ama bitmedi. *Teori ve Politika* soyut doğruları değil, somut doğruları tartışıyor. İşte rahatsız edici bir nokta daha. Bitmedi. *Teori ve Politika*, bütün bunları marksist kanatta yapıyor... yapmak istiyor.

Biliyorsunuz marksist kanatta tartışmaya girmekten... bir doğruyu tartışmaktan daha tehlikeli bir iş yoktur. Çünkü Türkiye'li marksistlerin tartışma göreneği yoktur. Türkiye'li marksistler doğrularına yan baktırmazlar. Türkiye'li marksistlerin çoğunluğunun bilinci kelepçelidir. Onların herhangi bir doğrusu tartışıldıkta çoğunlukla susarlar, ya da "karşı devrimci, revizyonist" diye saldırırlar.

İşte *Teori ve Politika* böyle bir kanalda doğruları sorgulamak için çıkıyor. Buna seviniyorum. Çünkü böyle bir dergiyi, en azından 20 yıl önce savunmuş... böyle bir derginin gerekliliğini söylemiş bir insanım.

Şimdi *Teori ve Politika*'da Metin Kayaoğlu'nun yazısı üstünde durmak istiyorum. Önce şu. Bu yazıyı okuduktan sonra Ankara'yı... Metin Kayoğlu'nu aradım. Bulamadım. Birkaç gün sonra Kayaoğlu beni aradı. "Yazınızı okudum. Şimdiye kadar doğru bellediklerimizi sorguluyorsunuz" dedim. Konuştuk. Metin Kayaoğlu 35 yaşındaymış. *İnsancıl*'a da yazmasını söyledim.

Kayaoğlu yazısında "Tarihin, her aşamasında, öznesiz bir süreç olduğu, Marksizmin bilimsel tezidir" diyor. Şöyle devam ediyor. "Özne kategorisi, her durumda, gerçekliğini kendinde bulan, varlığının kendinden başka dayanakları olmayan, kendinden sebeplerle hareket eden, kendine şeffaf, özgür ve bağımsız bir niteliği anlatır. Hikmetinden sual olmayan özne, Tanrı ya da insan biçimine bürünebilir. O, öznedir, varlığını özünden alır."

Metin Kayaoğlu'na göre "Özne kategorisine ilişkin bütün karışıklığın tarihsel kaynağı Aydınlanma Felsefesinde gerçekleşen" kayma. Marksizme geldikte... bu konuda şunu söylüyor Kayaoğlu "Marksist felsefenin, hatta ve aslında Marksizmin, temel ayıracının, öznenin proleterya olarak işaret edilmesi olduğu iddia ediliyor. Özne, Platon'da ruh'tu, Kant'ta insanlık, Fichte'de halk ve ulus, Hegel'de tarihsel halklardı. Bu sınıflamada evet, Kant'la Fichte arasında olduğu kadar Marx arasında da ayrım var. Bunun kategorik karşılığı maalesef yoktur, insanlığın özne oluşu ne kadar idealistse, proleteryanın özne oluşu da o kadar idealisttir."

Şimdi şunu söylemek gerekiyor Platon, Kant, Fichte, Hegel dedikte özne konusunda son derece karmaşık sorunlar çıkar. Bu düşünürlerin görüşlerini bir kelimeyle anlatmak yanlış anlamalara yol açar. Onun için bu sorunu geçiyorum. Tabii şu doğru. Özne sorunu baştan başa tartışılmalı. Yalnız ben Metin Kayaoğlu'nun ne demek istediğini tam anlayamadım. Bundan ötürü düşüncelerimi söyleyeceğim. Bu düşüncelerimi Metin Kayaoğlu cevap kabul ederse sevinirim. Benim de anlayacağım türde bir yazı yazarsa, daha sıkı tartışabiliriz.

Özne'yi yapıp eden... etkin olan anlamında kullanırsak sorun şurda. İnsan nasıl bilebilir. Bu soruya felsefede çeşitli cevaplar verilmiştir. Platon'dan başlayarak birçok düşünür insanı ya hiç önemsememiştir... ya da az önemsemiştir. Yeniçağın başlatıcı sayılan Descartes bile Platon'un etkisinden kurtulamamış. Birçok kavramların doğuştan varolduğunu söylemiştir. Kavram oluşturma konusunda Betül Çotuksöken şöyle der. "Kavram üretmede varolan ile anlık arasındaki ilişkide ölçütün ne olduğu konusundaki tartışmalar felsefede büyük bir zenginlikle belirir."

Soru bu. Kavramları kim oluşturur. Tanrı mı, ruh mu. *Bir* mi, yoksa insan mı. Çotuksöken bu soruyu şöyle karşılar "İnsan bütün anlıksal etkinliklerde her şeyden önce kavramlar üretir... " (Betül Çotuksöken Felsefeyi Anlamak. Felsefe ile Anlamak. Kabalcı Yayınevi. İstanbul 1995)

Metin Kayaoğlu bu konuda ne düşünüyor acaba. Kavram üretmede insanı nereye koyuyor. Tarih öznesiz bir süreçse... bunu, insansız diye alıyorum... kavramlar nasıl oluşuyor.

Tarihe geldikte... Metin Kayaoğlu'na göre tarih kavramının içlemi nedir, bunu çıkaramadım yazısından. Ben bu içlemi şöyle disipline ediyorum. "Tarihin varlık bilimsel (ontolojik) temeli insanın başka insanlarla ilişkisidir" (Doğan Ergün. Sosyoloji Ve Tarih. Yar Yayınları. İstanbul 1973) İnsan tarihten çıkarılırsa Thompson'un söylediği olur. "Althusser'in önerdiği çözüm iki parçalıdır. Birincisi, insan aracılığını tarihten çıkarır, ki o zaman tarih "öznesiz bir süreç" olur. İnsan olayları süreçtir; fakat insan pratiği (ve daha da azı olmak üzere niyetleri; "iradeler'i) bu sürece hiçbir şey katmaz. Orjinal olmaktan öte, bu çok eski bir düşünce tarzıdır; süreç kaderdir. (...) çözümün ikinci parçasında da tarihten süreci çıkarır." (E.P.Thompson. Teorinin Sefaleti. Çev.A.Fethi Yıldırım. Alan Yayıncılık. İstanbul 1994)

Peki, insanı, tarihten çıkaralım. Buna karşı neyi düşünüyor Althusser. Düşündüğü şu "L.Althusser, marksist ekonomiyi yapısalcı bir açıdan yorumlama girişiminde, yapısalcılığın döngüsel tarih anlayışından bir ölçüde sıyrılmaya çalışarak, tarihsel gelişimi "insani eylemleri önceden belirleyen büyük yapılar dönüşümü" olarak görmek ister." (Doğan Özlem. Tarih Felsefesi. Ara Yayıncılık. İstanbul. 1992) Burda insan özne olmaktan çıkarılıyor ama, "büyük yapılar" özne oluyor... olmuyor mu.

Yapısalcılık için şöyle diyor Afşar Timuçin "Yapısalcılığın bilimsel düzeyde ilk temellendiricisi budun bilimci Claude Levi Strauss'dur (...) Yapı kendine ayrımlaşmış ögeler ve ilişkiler dizgesidir. Ama o aynı zamanda içinde edimleştiği varlıkları ve işlevleri, türleri ve parçaları ayrımlaştırır. Demek ki o, hem ayrımlaşan, hem ayrımlaştıran bir şeydir. Evrim ya da gelişim fikrini ortadan kaldıran bu görüş, pek açık, pek aydınlık bir görüş değildir. Bu görüş, tüm değişim fikrini zamanda edimlileşme fikrine indirgerken iyiden iyiye bulanıklaşır ve karanlıklaşır. (Afşar Timuçin. Düşünce Tarihi. BDS Yayınları. İstanbul 1992)

Levi Strauss, insanı tarihten kovuyor... insana, "felsefenin şımarık veledi" diyor. "Bu sonraları yapısalcılığın sloganı olmuştur. Nitekim Sartre'cı istençciliğe (Volantarizm) karşı tepki gösteren Sol'un önde gelen filozofu Louis Althusser, Marksizmi kuramsal bir karşı insancılık (antihümanizm) çizgisinde yeniden yorumlayarak özneyi çözündürdü. (...) 1968 olaylarından sonra Althusser kuramını düzenlemeye çabalamış, ne ki çalışmasının bütünlüğü düşünüldüğünde dikkate

değer bir gelişme gösterememiştir. Bu durum, 1970'lerin ortalarında Althusserci Marksizmin aşamalı olarak gerileyip çözünmesine yolaçtı." (Madan Sarup, Post Yapısalcılık ve Postmodernzm. Türkçesi. A.Baki Güçlü. Ark Yayınevi. Ankara 1995)

Vico'ya geldikte... Vico İtalyan. Düşünür. 1668'de doğmuş, 1774'de ölmüş. İbni Haldun'dan sonra tarihe ilk kez ciddiyetle eğilen bir düşünür. Sağlığında etkili değil. Öldükten 50 yıl sonra önemi anlaşılıyor. Vico'nun sorunu şu. Descartes tarihi önemsemiyor, bilim saymıyor. Tarihte kesin, doğru bilgiler edinemeyiz diyor. Vico, hayır diyor buna. Tarihi bilebiliriz, çünkü tarihi insanlar yapar diyor. Vico'ya göre doğayı tam bilemiyiz, çünkü doğa insan işi değil.

Metin Kayaoğlu şöyle diyor. Vıco için. "Vico belirliyor. Tarihin kökeni (öznesi) insandır, tarih tamamen insanlar tarafından yapılmıştır." Metin Kayaoğlu tam bu noktada Vico'ya yarım bakıyor. Karşıdan baksaydı şunu görürdü. Vico, tarihi insan yapar diyor ama, tarih felsefesi insan merkezci değil, tanrı-merkezci. Bu konuda şöyle diyor Doğan Özlem, "Örneğin, Vico ve Hegel, tarihi ve toplumu kavramada insandan yola çıkılması gerektiği konusunda ortak bir görüşe sahiptirler. Ama onlar, her ne kadar biri döngüsel diğeri çizgisel tarih anlayışlarından yola çıkarlarsa da, tarihte tanrıdan gelen bir tinsel belirlenim vardır. Dolayısıyla onların tarih felsefeleri insan-merkezci (antroposentrik) görünümlerine rağmen, aslında tanrı-merkezi (teosentrik) felsefelerdir" (Doğan Özlem. Tarih Felsefesi Ara Yayıncılık. İstanbul 1992)

Metin Kayaoğlu, yandan baktığı için Vico'yu abartıyor. Şöyle, "Görülmelidir, kendisine atfedilen özne ontolijisi, sınıf bilimi gibi konular bakımından Marksizm, bu "tarih"te, küçük bir fırça darbesinden anlamlı ya da anlamsız ama basit ayrıntıdan başka bir önem taşımıyor."

Öyle değil, Marks'ın Vico'yu bildiği belli. Bunu Raymond Williams da söylüyor. Ama şu da belli. "Marksizmin daha sonraki en belirgin çıkışı, Marx'ın deyimiyle "idealist tarih yazarlığını" ve bu anlamda da Aydınlanma'nın kuramsal işlemlerini reddetmesidir. (...) "insan kendi tarihini yapar" düşüncesi yeni bir köktenci içerik kazanmıştı: İnsan, kendi yaşam araçlarını üreterek" kendi kendini yaratır."

Karl Löwıth Metin Kayaoğlu'nun yanlış anladığı noktayı bakın nasıl gösteriyor. "Vico'da tanrısal kayra, insanın tarihsel özünü de oluşturan şeydir. Bu nedenle, onun yapıtına bütün olarak bakıldığında, doğru-olgu, verum-factum özdeşliği ilkesi yanlış anlaşılabilir, çünkü insanın tarihsel dünyasının yine kendi yaratıcılığının ürünü olduğunu söylemişti. Oysa Vico, Yeni Bilim'in hem ilk, hem de ikinci baskısında, tarihe yön veren kök nedenlerin yine bizim tinimiz aracılığıyla yeniden keşfine ve tümüyle insani geçmişe yönelen kendi çabasının, "insani tinin bir felsefesi içinde, bu kök nedenlerin "sonsuz tanrısal kayra" olarak gösterilmesine yönelik olduğunu belirtir. Yeni Bilim'in ilk kitabının son bölümü, burdan hareketle Yeni Bilim'in tüm ilkelerinin bütünleyici olarak tanrısal kayrayı gösterir." (Doğan Özlem)

Söylemek istediğim şu. Marksizm basit bir ayrıntı değil. Marksizmde özne üstelik durağan değil. Eylemde sürekli değişen... kendini de yaratan etkin bir özne.

Metin Kayaoğlu "Yapılması gereken "vuruşa vuruşa, ilerlemek"tir diyor. Tabii. Ama vuruşma güzel olmalı. Bunun için netlik... açıklık gerekiyor.

Bitirmeden önce şunu da söylemem gerekiyor. *Teori ve Politika*'nın işi çok zor. Bu toplum kara delik. Her düşünceyi korkutucu bir sessizlikle emer. Bu toplumda bir sorunu ciddiyetle tartışabilmek için en azından on yıl o sorunu dönüp dönüp söylemek gerekir.

Bu toplum eleştiriden... düşünceden korkar.

26 Ağustos Pazartesi

Cumartesi günü. *Okmeydanı Kültür Merkezi*'nde bir panel vardı. Konu. Açlık Grevleri ve Sanatçılar. Panelde Berrin Taş, ben, Orhan İyiler, H.Hilmi Bulunmaz konuşmacıydı.

Herhangi bir panele katıldıkta bu panelde konuşmacıların konuşmalarını özetlemiyorum bir haksızlık yaparım diye.

Şimdi bu konuda düşüncemi söylemek istiorum. Böyle durumlarda bizden beklenti çok yüksek. Sözgelimi, bizim bu sorunu çözebileceğimiz sanılıyor. Bir ara şöyle dedim. "Sanki, benim elimde öyle kuvvet vardı ki, ben, bu sorunu, kimse ölmeden çözebilirdim ama çözmedim. "

Kendim için söylemeliyim. Şu bilinmeli. Benim bu toplumda bir kıymıkçık kadar etkim yok. Bir basın toplantısı yapsam, basından tek kişi gelmez. Hiçbir yetkili, benle görüşmek için tek bir dakikasını ayırmaz. Bırakın yetkili kişileri, bildik, tanıdık yazarlar, şairler arasında bile etkim yeterli değildir. Dört beş insan dışında kimse dinlemez, önemsemez beni.

Düşünceler insanla buluşursa somutlaşır, etkili olur. Bunu bilen... buna inanan bir insanım. Düşüncelerin insanla buluşabilmesi için yıllarca mücadele ettim. Olmadı. Başarılı olamadım. Düşüncelerim insanla buluşabilseydi n'olurdu. Nedensiz bir iki. örnek vereyim.

1- İnsancıl 50.000 satardı.

2- Kemal Özer'in, Afşar Timuçin'in, Orhan İyiler'in, Ayhan Ergün'ün eserleri 100.000 satardı.

3- Türkiye'nin insan yaşayan her bölgesinde cumartesi günleri saat 15.00'de kültürel etkinlikler başlardı.

4- Assos'ta Aristoteles'in ders verdiği yerde büyük bir Felsefe Okulu açılırdı.

5- Büyük dağıtım örgütüyle, her eser, insan yaşayan her bölgeye hızla giderdi.

6- Ciddi bir televizyon kanalı kurulurdu.

N'olurdu sonra

Sıvas yaşanmazdı. Kimse heykel kaldıramazdı.

Hiçbir eser sansür edilmezdi. Açlık grevi gündeme çıkmazdı. Herkesin beklediği aydınlanma hareketi Türkiye'de başlardı. Bunların biri bile olmadı. Neden. Önem vermediler düşüncelerime de ondan. Hiç kimse "Gündoğdu konuşuyor. Dinleyelim şunu söyledikleri doğru olabilir belki" demedi.

Düşünür Vico, 1700'lerde Yeni Bilim adlı eseri yayınlandıkta bir dostuna şu mektubu yazıyor. "Yapıtımın bu kentte bir çöle bırakılmış olduğunu anlıyorum, onu armağan etmiş olduğum bir kimseyle karşılaşmamak için meydanlardan uçarcasına geçiyorum, bir karşılaşmayı önleyemediğim durumlarda, hiç kimseden, yapıtımı alıp okuduğu konusunda en ufak bir işaret bile alamıyorum, işte bu yüzden kitabımın bir çöl ortasında kaldığı inancım giderek güçleniyor."

İşte böyle... çöl ortasında mücadele veriyorum.

Beni eleştirene şunu sordum o gün. "Beni okudunuz mu hiç" Hayır. Okumamış. Tanımıyor bile beni. Ama burjuva yazarlarını okuyor...tanıyor.

"Bizi okuyun... Okutun. Bizi destekleyin. Düşüncelerimiz insana ulaşsın. Somutlaşsın" dedim. Dedim ama bunun olmayacağını biliyorum.

Çöl ortasında... susuz... çırpına çırpına mücadele... İşte o kadar.

31 Ağustos Cumartesi

Güzel Matematik... Ali Ersin Günçe'nin şiirleri... Ali Ersin, şiirleriyle hayatın içinde dolaşan bir şair. Dolaşma dendikte şunu söylemeliyim. Hani insanın canı sıkılır, şöyle bir çıkayım, sağa sola bakayım, ne olup bitiyor der ya, Ali Ersin'in dolaşması böyle değil. Ali Ersin insan için dolaşıyor... insana yapılan bir haksızlığı gördükte yanardağ gibi patlıyor. İşte Metin Göktepe'ye adadığı şiir'den bölüm. "Piramitlerin alt kenarında sıkıştı zaman/Bulut oldu denizler ülkesine apansız/Koşuyor çocuklar kuşkulu varoşlardan/ Sarıyüzleri çiziyor tuvaline gökyüzü/Susuyor müzik buharlaşan su gibi aydın/Kaç ölüm kervanıydı kanatlarında papatyalar/Sürek avcılarını anlatıyor uzak turna/Tülü kaldırır Mozart, yığılır yere Şophen/Yavruağzı bir kefen, çok kirli beyazlar"

Şimdi burda şunu söylemek gerekir Pospelov'dan bir alıntıyla. Bir sanat eseri "düşünsel-heyecansal yaklaşımdan değil de soyut (ahlaksal, dinsel, siyasal) görüşlerden hareket"le yazılırsa, o sanat eseri olamıyor. Çünkü "Böyle bir eser, "imgelerle düşünme" yoluyla yaratılmış olmuyor, fakat yalnızca imgeler yardımıyla dile getirilmiş düşüncelerden ibaret kalıyor" (G.M.Pospelov. Edebiyat Bilimi II. Çev. Yılmaz Onay. Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara. 1985)

İşte bizde "sol" eserlerin en ciddi zaafı... imgeler yardımıyla dile getirilen düşünceler yüzünden birçok ürün sanat eseri olamıyor. Ali Ersin, Türkiye'de birçok eseri vuran bu noktayı aşıyor... şiirini imgelerle düşünme yoluyla yaratıyor. Sözgelimi, Japon Gülü adlı şiirde bu dediğimi net bir şekilde görüyoruz. "Dinlenesin diye yapıyorum/ Bambudan ev olur mu deme/Örtülerini yayarız yerlere/Belki Nagazaki, belki Nurhak/Buluruz kemiklerini yavruların/Bana bir şey olursa yamaçlarda/Gülünü çıkartma yakandan/Bir su bulursun bırakacak"

Görülüyor. Şiiri sarsan tek bir "şematik" nokta yok. Söylemek istediğim şu. Ali Ersin herşeyden önce şair... şiir yazıyor... güzel şiir yazıyor.

Ali Ersin için insanın şairi diyorum. Nerde insan varsa... insanı ilgilendiren ne varsa Ali Ersin şiiri orda. Yağmurla yürüyor... bulutla gidiyor... Bir bakıyorsun, kutuplara gitmiş. Eskimolarla konuşuyor. Tam bu sırada bir haber. Rıfat Ilgaz ölmüş. "Bir gün konuşur rüzgar" diyor devam ediyor "Rıfat ağabey sonuncu tahta köprüde/Su dağıtıyor dağ yollarından gelenlere/Hiç sevmiyor kurşun ve bomba sesini/El işlemesi örtüleriyle kervan olmuş atlar/Yalnızlık dağıtıyor/Atlar da biliyor/Bir gün konuşur rüzgar"

Ali Ersin yürüyor. İşte uzaya gitmiş hem de annesiyle Uzayda Annemle diyor, devam ediyor. "Buzların içine gömüyorum ölünü/Yontma taş devri günü/Uzay çağı yine seninle/Nasıl diriltmeli o güzel annemi/Kaldırıp ayağa eski kalbi elinde/ Uzayda çocuklar tüm sevdikleriyle"

İşte benim sevdiğim ince bir nokta... eski kalb. Ne düşünebiliriz acaba bu eski kalb üstüne. Sistem "yeni kalbler" oluşturdu. Ama bu kalbler yüreksiz. Bu kalbler acımazsız. Bu yeni kalblerde sevgi yok... dostluk yok. Yeni kalb kanla... insan kanıyla çalışmıyor. Yeni kalb, sistemin çıkarıyla çalışıyor. Bu kalbde insanın heyecanı yok... çünkü bu kalb metaya tapıyor. Ali Ersin bu yeni kalbi... sistemin kalbini istemiyor. O, insani kalbi... annesinin kalbini istiyor.

Al Ersin'in *Güzel Matematik* (Şiir Ülkesi Yayınları. İstanbul 1959) adlı eserinde Pazar Resimleri adlı şiir. "Hangi rengi seviyorsan onu boya/Büyük meydanları kuşan/Çocukları öp aydınlıklarda/Sulara bereket çiz/Yaz uzun ömür insana/Nerede kalmıştık sevgilim/Aynı resmi sen de boya/Pazar resimlerinde" diyor.

Güzel Matematik büyük meydanları kuşanan... ellerini özledim diyen bir şairin... Ali Ersin Günçe'nin insan için yazdığı güzel şiirlerden oluşuyor.

Şimdi, Ali Ersin'in bir şiiriyle tarihin içinde ilk insana gidiyorum "Ey us/Gel çemberi arayalım/ Kaybolan yeşilliklerde/Gel ilk insan/Güzel mavilerle"

N'oldu bize... n'oldu güzel mavilere. "Hani sen saklı bir suydun öpüldükçe açılan/Sakız ağaçlarının dibinden dallarına uzanan/Saran sarmalayan sağrısında uyutan/Sen o kadın mısın/Her ses her su/Ey us/Ey ilk insan/Koşa koşa sular mavidir/Bir aşk olsun aniden"

Evet... bir aşk olsun... aniden.

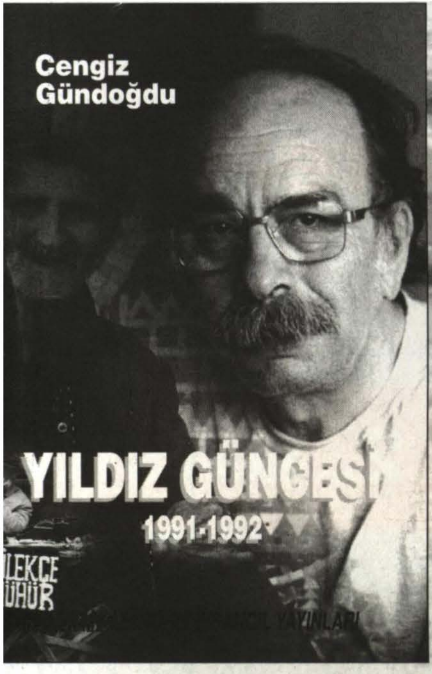

İNSANCIL'DAN YENİ İKİ ESER DAHA

FİYATI:
300.000,-TL.

CENGİZ GÜNDOĞDU
YILDIZ GÜNCESİ
1991-1992

İSMET ALICI
FARENİN ÖLÜM BALADI
şiirler

FİYATI:
150.000,-TL.

ARKADAŞ DAĞITIM
Tel: (212) 513 85 86
(212) 511 79 35
YÖN DAĞITIM
Tel: (212) 511 79 16
BİRLEŞİM YAYIM DAĞITIM
Tel: (212) 526 86 65
(212) 527 73 90

İNSANCIL YAYINLARI
Molla Fenari Sok.
Nadir Han No:40-42 Kat:5
Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel:(212) 511 79 94-513 93 99

CUMARTESİ ANNELERİ
• anımsamanın zaferi •
Aydın
Öztürk
2. BASKI
Cumartesi Anneleri
anımsamanın zaferi
AYDIN ÖZTÜRK
İNSANCIL YAYI
UNUTMA
KAYIPLARI UNUTMA
KAYIPLARI UNUTMA
KAYIPLARI UNUTMA
KAYIPLARI UNUTMA
Dağıtım:
Bir-Yay
Gazete Bayilerinde
Fiyatı: 150.000,-TL